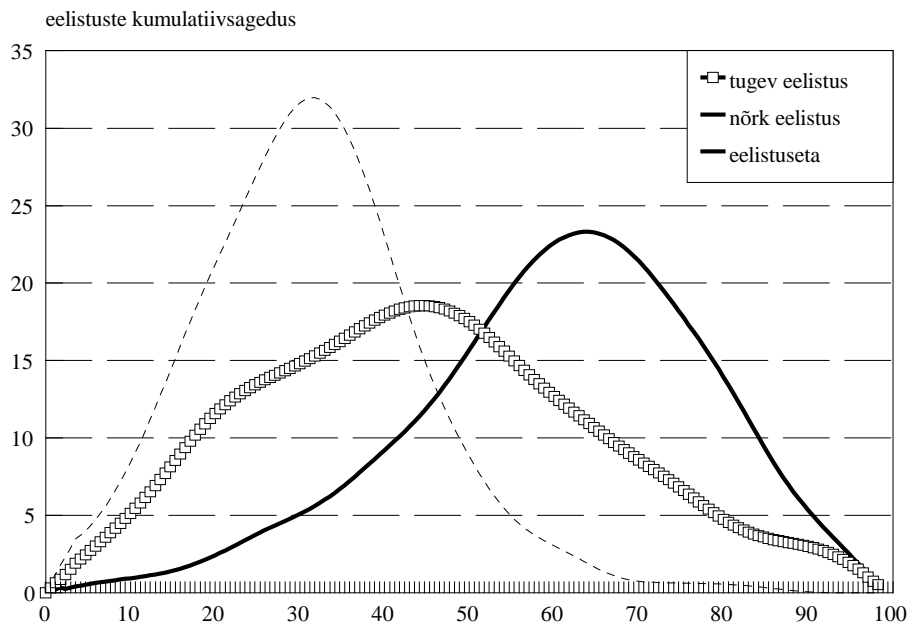

EESTI RAHVASTIKUSTATISTIKA
POPULATION STATISTICS OF ESTONIA

EESTI RAHVASTIKUMÕJUNE POLIITIKA
Metodoloogiaülevaade * Standardtabelid

ESTONIAN POPULATION POLICY
Methodological Report * Standard Tables

Tallinn 2005

EESTI KÕRGKOOIIDEVAHELINE DEMOUURINGUTE KESKUS
ESTONIAN INTERUNIVERSITY POPULATION RESEARCH CENTRE

EESTI RAHVASTIKUMÕJUNE POLIITIKA
Metodoloogiaülevaade * Standardtabelid

ESTONIAN POPULATION POLICY
Methodological Report * Standard Tables

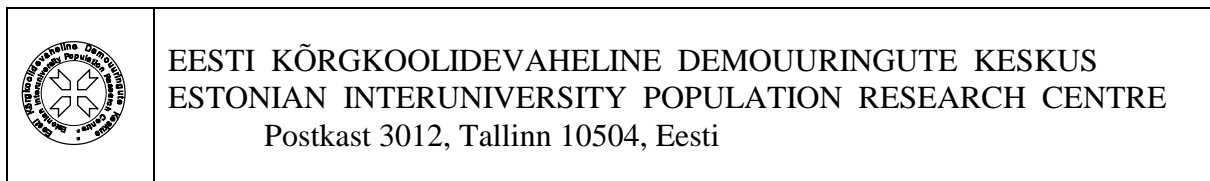
Kalev Katus Allan Puur Asta Põldma

RU Sari A Nr 43

Tallinn 2005

© Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus
Estonian Interuniversity Population Research Centre

ISBN 9985-820-81-9

Käesolev kogumik on autorikaitse objekt. Autoriõiguse valdaja eelneva kirjaliku nõusolekuta on keelatud seda väljaannet või selle mistahes osa reprodutseerida, avaldada või jätta avaldamiseks infovõrgus, ümber kirjutada mistahes viisil või vahendiga elektrooniliselt, mehhaaniliselt, fotokopeerimise, salvestamise või muul teel.

EESSÕNA

Demokraatlik riigikorraldus nõuab mistahes eluvaldkonda korraldava poliitika teostamisel rahva arvamuse kuulamist ja arvestamist. Käesolev raamat teenib kõnealust eesmärki rahvastikuarengu vallas, esitades Eesti Rahvastikupoliitika Sidusuuringu (RPU) metodoloogiaülevaate ja standardtabelid projekti esmastulemusena.

Laiemas raamis moodustab Eesti RPU rahvusliku osa riikidevahelises koostöös üldnimetusega *Population Policy Acceptance Study*. Ettevõtmises osaleb Eesti kõrvuti neljateistkümne Euroopa riigiga, kus ühtlustatud metodoloogia abil luuakse võrreldav teabealus rahvastiku hoiakute, eelistuste ja ootuste kohta kaasaja rahvastikuarengu võtmevaldkondades. Osundatud sihiasetus peegeldab arusaama, et protsesside mõjutamise või nendega kohanemise tulemuslikkus sõltub kõige muu kõrval sellest, mil määral on kavandatud meetmed rahvale mõistetavad ja vastu võetavad. Uuringu eesmärgiks on seostada inimkeskne ja poliitikakeskne ehk teisisõnu kodanikkonna ja otsustustasandi vaatenurk rahvastikuarengule ja asjaomasele riigipoliitikale. Teaduslikus plaanis väärib rõhutamist asjaomaste hoiakute, arvamuste ja eelistuste käsitus riikidevahelises võrdlusperspektiivis, selleks otstarbeks sihipäraselt kogutud andmestiku põhjal.

Eestis kulges RPU metodoloogiline ja teostuslik ettevalmistus Pere- ja Sündimusuuringu Teadusnõukogu juhatuse all. Teadusnõukogu vaagis võimalikke teostusalternatiive küllalt põhjalikult ning pidas otstarbekaks ühildada rahvastikupoliitika alane andmestik riigiuuringute sündmusloolise teabega. Sisulisest seisukohast määras otsuse eeskätt rahvastiku elukarjääre puudutava mitmekesise informatsiooni kasutusvõimalus, praktilisest vaatenurgast suunas valikut andmekogumiseks mõeldud vahendite säästlik kasutamine. Teadusnõukogu moodustas asjaomase töörühma, kelle ülesandeks oli koostada küsimustik ning läbi töötada uuringu teostusega seonduvad küsimused.

Eesti RPU andmeloome statistilised etapid on läbi viidud eelarvevahendite toel, vahendite eraldus on toimunud Rahandusministeeriumi haldusalas Statistikaameti kaudu. Metodoloogiatöö ja -analüüs on olulises osas teostunud sihtteema *Eesti rahvastikuareng: sajandilõpu pööre ja ühiskonna taastevõime* (nr.0132703s05) raames, toetust on osutanud Eesti Teadusfond (grant nr.5982). Eesti RPU töörühma nimel avaldavad autorid siirast tänu kõigile neile, kes on oma panusega aidanud viia uuringutöö käesoleva kogumiku kaudu esmatulemuste avaldamiseni.

PREFACE

It is generally recognised that in democracies public policies can be successful if they are accepted and supported by the population. To ensure this, the needs, preferences and expectations of the population should be considered when planning and implementing the policy measures and schemes. This volume serves the principle in the domain of demographic development, by presenting the methodology and standard tabulations of the Estonian Population Policy Acceptance Study (PPA).

In a broader framework, the Estonian PPA forms a constituent in the international Population Policy Acceptance Study, initiated by national population institutes across Europe. The international PPA brings together participants from 15 countries, covering the old and new EU member states with the aim to develop an harmonised database and undertake a systematic analysis of attitudes, preferences and behaviour of individuals regarding family building and children, reconciliation of paid employment and parenthood, old age and retirement, migration and integration of foreign-origin population on one hand, and expectations regarding public policies on the other hand. At the policy level, the program contributes to improved governance through the dialogue between policy actors, citizens; associations and individuals.

In Estonia, the PPA was guided by the national Family and Fertility Survey Working Group, in close cooperation with teams in partner countries. Survey activities have been prepared and implemented by Estonian Interuniversity Population Research Centre.

The data collection and related stages of the survey were supported from the *Program of Estonian Population Data Comparability*, under the Ministry of Finance and Statistical Office. The analytical work has been carried out in the framework of target funded research project “Estonian population: recent transformation and societal sustainability” (no.0132703s05), the authors also gratefully acknowledge the support from Estonian Science Foundation (grant No.5982).

SISUKORD

EESTI RPU ÜLEVAADE	VI
1. Uuringu põhijooned	VI
2. Programm ja küsimustik	VIII
3. Valim	IX
3.1. Sihtrahvastik ja valimialus	IX
3.2. Valimiprotseduur	XI
3.3. Valimi esinduslikkus	XII
4. Küsitluskorraldus	XV
5. Kodeerimine, sisestus ja andmekontroll	XVII
6. Andmekvaliteet	XVIII
6.1. Vaegteave	XIX
6.2. Arvamusteabe skaalajaotus	XXI
7. Andmeesitus	XXIII
Kirjandus	XXIV
Tabelite nimekiri	XLVIII
TABELID	1
Lisa. Eesti RPU küsimustik	201

CONTENTS

OVERVIEW OF ESTONIAN PPA	XXVI
1. Outline of the study	XXVI
2. Program and questionnaire	XXVIII
3. Sample	XXIX
3.1. Target population and sample frame	XXIX
3.2. Sampling procedures	XXXI
3.3. Representativeness	XXXIII
4. Data collection	XXXV
5. Coding and data entry	XVII
6. Data quality evaluation	XVIII
6.1. Item-specific non-response	XXXIX
6.2. Scale distribution of attitudinal information	XLII
7. Data presentation	XLIV
References	XLVI
List of tables	LVI
TABLES	1
Appendix. Questionnaire of Estonian PPA	201

EESTI RPU ÜLEVAADE

1. Uuringu põhijooned

Eesti Rahvastikupoliitika Sidusuuring moodustab rahvusliku osa Euroopa riikide pikaajalises koostöös üldnimetusega *Population Policy Acceptance Study* (PPA), mis EL raamistikus on koordineeritud rahvuslike demograafiainstituutide võrgustiku kaudu.

PPA programm on suunatud kaasaegse rahvastikuarengu võtmevaldkondadele, hõlmates sündimuse, peremoodustuse, rahvastikuvananemise ja välispäritolu rahvastiku probleemistikku. Kõigis osundatud valdkondades on paari viimase aastakümne jooksul aset leidnud vastuolulised arengud, millega kaasneb pikaajaline, mitmeplaaniline ning kokkuvõttes tugev ühiskonnamõju. Sündimuse langus olulisel määral allapoole taastetaset, peremudeli teisenemine, eaka rahvastiku kiire kasv ja ülalpeetavussuhte halvenemine, arvuka välispäritolu rahvastiku moodustumine ja nende integreerimine on küsimused, mis esitavad väljakutse ühiskonna sidususele ning jätkusuutlikkusele. Ehkki ühe või teise konkreetse probleemi teravusaste võib oludest sõltuvalt varieeruda, ei jäta need puudutamata sisuliselt ühtegi rahvastikuarengu modernsesse staadiumi jõudnud rahvast ning nõuavad riikidelt tulevikkuvaatavat reageeringut. Esinduslikul tasemel on neid küsimusi vaagitud Euroopa valitsusvahelistel rahvastikukonverentsidel (Genf 1993 ja 2004; Budapest 1998), lahenduste otsinguks on neil foorumitel tõdetud ühise teadusanalüütilise tegevuse vajadust ja PPA programm on taolise koostöö üheks väljenduseks.

PPA programmi tõuseb valdkonna ühisettevõtmiste hulgas esile selle poolest, et selle huvikeskmes pole mitte rahvastikuarengu osundatud nüüdissuundumused, vaid inimeste suhtumine nendesse. Taoline sihiasetus peegeldab kasvanud arusaama, et protsesside soodsamale rajale suunamise või muutuste tagajärgedega kohanemise edukus sõltub suuresti sellest, kuidas kavandatud meetmed on rahva poolt mõistetud ning vastu võetud, lühidalt rahvastikupoliitika retseptioonist. Programmi eesmärgiks on seostada inimkeskne ja poliitikakeskne, teisisõnu kodanikkonna ja otsustustasandi vaatenurk rahvastikuarengule ja asjaomasele riigipoliitikale. Teaduslikus plaanis väärib rõhutamist eelkõige vastavate hoiakute, arvamuste ja eelistuste kompleksne käsitlus riikidevahelises võrdlusperspektiivis, selleks otstarbeks spetsiaalselt loodud uudse andmestiku põhjal. Rakenduslikust seisukohast seisneb ettevõtmise innovaatilisus mitmekülgse tagasisideme kindlustamises, mis aitab edendada dialoogi rahva ja otsustustasandi vahel rahvastikupoliitika sõlmküsimuste üle ning suurendada kokkuvõttes nii kavandatavate abinõude tõhusust kui ka nende aktsepteeritust kodanikkonna poolt.

Kõnealune programm toetub varasemale koostööle PPA esimeses ringis möödunud kümnendi algul, mida koordineeris ÜRO Euroopa Majanduskomisjon, koos Hollandi ja Itaalia rahvuslike instituutidega. Tookord osales üheksa riiki — Austria, Belgia (Flaamimaa), Hispaania, Holland, Itaalia, Saksamaa, Šveits, Tšehhi ja Ungari —, kus ühtlustatud programmi alusel viidi aastail 1990-1992 läbi rahvuslikud küsitlused. PPA esimeses ringis keskendus uuringuprogrammi tuumosa sündimuse ja perekonnaga seonduvale, uuringutsükli tulemused on üldistavalt kokku võetud kaheköitelises analüütilises monograafias [Moors, Palomba 1995; 1998].

Ettevalmistused PPA teiseks ringiks algasid EAPS Euroopa Rahvastikukonverentsil Haagis (1999), kus moodustati asjakohane töörihm. Järgnenud kahe aasta vältel valmis uuringu programm ja tuumküsimustik, mille kaudu on tagatud rahvuslike küsitluste seostatus. Teise ringi programm hoiab sidet varasemaga, kuid sellega võrreldes ulatuslikum, näiteks on kohustuslike teemade hulka arvatud rahvastikuvananemine. Eesmärgiga tagada tulemuste

täielikum representatiivsus täisealise rahvastiku suhtes on pikendatud küsitluskogumi põlvkondlikku hõlmatust, teises ringis ulatub see tüüpiliselt 20-aastastest kuni 60-70-aastasteni. Teises ringis on samuti laienenud PPA koostöö geograafia. Endistele osalejatele on lisandunud Eesti, Küpros, Leedu, Poola, Rumeenia, Sloveenia ja Soome, kõrvale jäi Hispaania. Rahvuslikud küsitlused toimusid osalejamaades ajavahemikul 2000-2003. Programmi rahvusvahelise koordinaatori ülesannet on teises ringis täitnud Saksamaa Rahvastikuinstituut, kes muuhulgas on ka EL V Raamprogrammi teemakohase granti hoidjaks.

Eestis kulges PPA rahvusliku osa ettevalmistus Pere- ja Sündimusuuringu Teadusnõukogu juhatuse all. See teadlaste ja riigiasutuste oskusjõudu koondav kogu moodustati Eesti Demograafia algatusel PSU ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks [Katus, Puur, Põldma 2002]. Teadusnõukogu on kandnud hoolt kogu uuringuterviku eest, alates uuringu eesmärkide selgitamisest, kontaktidest rahvusvahelise koordinaatorikeskusega läbi uuringu teostuse teadusanalüüsi koordineerimise ja tulemuste disseminatsioonini välja. Sisuküsimuste kõrvale on PSU Teadusnõukogul olnud ka pädevus programmi läbiviimiseks eraldatud raha kasutamise üle, partnerina Isikuandmenõukogu, selle andmekorraldusliku ekspertkogu töö soikumise järel aga Rahandusministeeriumi haldusalas. Kuigi aja jooksul on koosseis paratamatult pidanud muutuma, on sisulise huvi ja oskuspanuse alusel välja kujunenud põhituumik koos tegutsenud tosinkond aastat. Käesoleva raamatu ettevalmistuse ajal on Teadusnõukogu tähelepanu koondunud Pere- ja Sündimusuuringu teise küsitlusringi teostusele.

PPA rahvusliku küsitluse ettevalmistamine PSU Teadusnõukogu poolt polnud muidugi juhuslik, vaid tulenes laiemast ülesanderingist, mida Teadusnõukogu enesele seadis. Veneaegselt olukorralt startides, kus küsitlusstatistika tõsiseltvõetava andmeallikana sisuliselt puudus, nägi Isikuandmenõukogu poolt heakskiidetud riigiuuringute süsteem ette seitse üleriigiliselt representatiivset küsitlust, sihiga tagada koos loendus- ja sündmusstatistikaga esmaselt tarvilik alusinformatsioon rahvastiku- ja sotsiaalprotsesside kohta [Katus *et al* 1993]. Vahetult PSU raames väljatöötatud metodoloogiale ja korralduskogemusele tuginesid neist Tööjõu-uuring [ESA 1997a; 1997b; Noorkõiv, Puur 1996], Põlisisuuring [Katus, Puur, Sakkeus 2000; Puur 1998] ja Terviseuuring [Leinsalu *et al* 1998; 1999]. Kõik nimetatud riigiuuringud rakendasid ühtset sündmusloolist metodoloogiat ja võrreldavaid andmedefiniitsioone, aga ka ühtset valimialust, valimiprotseduure ning sarnast väli- ja andmetööde korraldust. Nõnda osutus võimalikuks koondada kõigi viie riigiuuringu andmestik, kokku ca 25 tuhande sündmusloolise kirjena, ühtseks analüüsitervikuks, mis pole igapäevane ka eeskujuliku andmekorraldusega riikides.

Rahvastikupoliitika uuringu seostamist PSU raamistikuga toetas ka kõnealuste programmide vastastikune koordinaatsioon rahvusvahelisel tasandil. Nõnda oli PPA esimeses ringis pakutud välja võimalus teostada rahvastikupoliitika küsitlus Pere- ja Sündimusuuringu erimooduli või siduslülina, osalenud riikidest valisid taolise tee Belgia ning Saksamaa, vähemas ulatuses lülitasid PPA elemente oma rahvuslikku Pere- ja Sündimusuuringusse veel mitu riiki [Moors, Palomba 1995; Festy, Prioux 2001]. Eesti liitumisel PPA programmiga vaagis PSU Teadusnõukogu erinevaid teostusalternatiive küllalt põhjalikult. Otsuse ühildada rahvastikupoliitika uuring sündmuslooliste riigiuuringutega määras sisulisest seisukohast rahvastiku elukarjääre puudutava mitmekesise informatsiooni kasutusvõimalus, praktilisest vaatenurgast suunas valikut andmekogumiseks mõeldud vahendite nappus.

Uuringu ettevalmistamiseks moodustas PSU Teadusnõukogu töörühma, kes koostas küsimustiku ning töötas läbi muud uuringu teostusse puutuvad küsimused. Teadusnõukogu juhendamisel on projekti tööfunktsioonide täitjaks olnud Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus. Kogumiku järgnevatest peatükkidest leiab lugeja kokkuvõtte Eesti

Rahvastikupoliitika Sidusuuringu metodoloogiast, tabelosa esitab süstemaatiliselt kogutud arvmaterjali.

2. Programm ja küsimustik

Eesti RPU küsimustiku ülesehitus on määratud eesmärgiga koguda teavet inimeste arvamuste, ootuste ning eelistuste kohta rahvastikupoliitika valdkonnas. Küsimustik koosneb seitsmest moodulist, neist esimesed viis kajastavad kaasaegse rahvastikupoliitika põhivaldkondi — abielu ja perekond, sündimus ja lapsed, töö ja pereelu ühildamine ja soorollid, rahvastikuvananemine ja välispäritolu rahvastik. Kuues moodul käsitleb valikuliselt rahvastikupoliitika teostuseeldusi ning ankeedi lõpuosa fikseerib tavapäraselt rahvastikuarengulist taustteavet vastaja, sisuliselt aga tema poolt esindatud rahvastikurühma kohta.

Euroopa PPA tuumküsimustikuga võrreldes on rahvusliku küsimustiku moodulite arv väiksem, moodulid ise aga rohkem integreeritud ja omavahel ühtlustatud. Riikidevahelisel kokku lepitud kohustuslike osade kõrval on küsimustikku lülitatud valikuline rändemoodul, arvestades immigratsiooni ja välispäritolu rahvastiku temaatika suurt olulisust Eesti arengu seisukohalt.

Kõik rahvastikupoliitika põhivaldkondi käsitlevad ankeedimoodulid lähtuvad ühtsest skeemist, mis kindlustab nende omavahelise võrreldavuse. Iga osa algab küsimustega demograafiliste olukorra kohta, mille eesmärgiks on määratleda järgnevate küsimuste tarvis kontekst ning selgitada vastajate informeeritust. Edasi palutakse seisukohta põhimõtetel ning tihtipeale vastandlike väidete kohta, mis puudutavad rahvastikuarengu suundumusi ja sellega seonduvaid muutusi inimeste elukorralduses. Kolmandaks keskendub iga moodul rahvastikupoliitikale, hõlmates sihtrühmade määratlust, meetmete valikut, riigi, ühiskonna teiste institutsioonide ja üksikisiku vastutust, poliitika ajalist järjepidevust jms. Samuti on igas osas palutud üldhinnangut riigipoliitika tõhususele asjaomasel valdkonnal.

Arvamusteabe mõõtmise põhivahendina on ankeedis rakendatud valdavalt nominaaltunnuseid, mille skaalad on ühtlustatud nii rahvastikupoliitiliste temavaldkondade vahel kui ka nende piires. Piisava diferentsiatsiooni tagamiseks on eelistatud nelja- ja viiepositsioonilisi mõõteskaalasid. Rahvastikuolukorra kvantitatiivsete hinnangute, samuti rahalisi toetuskeeme puudutavate eelistuste puhul on kasutatud meetrilisi tunnuseid. Kokku sisaldas ankeet 118 küsimust, millest suur hulk jagunes omakorda alaküsimusteks. Viimaseid arvesse võttes eeldas ankeet vastuseid kokku enam kui neljasajas punktis, milleks läbiviidud testi kohaselt kulus keskel läbi üks tund. Valdkonni varieeris küsimuste arv 13 ja 22 vahel, teistest mõnevõrra mahukamateks osutusid rahvastiku vananemist ning sündimust ja lapsi puudutavad osad, lühemad olid välispäritolu rahvastikku ning soorolle puudutavad moodulid. Struktureeritud küsimuste kõrval oli vastajal võimalik väljendada oma suhtumist, hinnanguid, kommentaare jms vabaformaadis küsimustiku lõpuleheküljel.

Küsitaja abita täitmiseks mõeldud ankeedi kujundus taotles ülevaatlikust ning vastamise hõlbustamist. Teemaatilistes põhimoodulites kuulusid vastamisele kõik küsimused,

Tabel 1

Küsimustiku ülesehitus

Ankeedimoodul	Küsimuste ja alaküsimuste arv
A. Abielu ja pere	17 (49)
B. Lapsed	21 (97)
C. Töö ja naise roll	17 (57)
D. Rahvastiku vananemine	22 (73)
E. Välispäritolu rahvastik	13 (51)
F. Koosvaade	7 (9)
G. Taustaosa	21 (75)
Kokku	118 (411)

mis tagab rahvastikupoliitiliste seisukohtade võrreldavuse kõigi rahvastikurühmade vahel, sõltumata konkreetse vastaja rühmakuuluvusest. Respondendi abistamiseks oli küsimustiku esikaane pöördele trükitud lühike juhise juhise ankeedi täitmise kohta, samuti küsitluskoordinaatori kontakttelefonid, kust tarviduse korral nõu küsida.

Sihtrahvastiku määratluse tõttu koostati küsimustik eesti keeles, ankeet koos ingliskeelse tõlkega sisaldub käesoleva kogumiku lisas. Tuleb muidugi tähele panna, et rahvusliku küsimustiku koostamine eesmärgistab taolises koostööprogrammis mitte esmajoonel lingvistilise identsuse, kuivõrd kogutava informatsiooni sisulise võrreldavuse. Mõnikord tuleb samaväärse teabe saamiseks esitada küsimus erineva rahvastikuarengulise konteksti tõttu vormiliselt erinevalt.

3. Valim

3.1. Sihtrahvastik ja valimialus

Eesti RPU valimiprotseduur seadis eesmärgiks rahvastikurühmade laiapõhjalise esindatuse ning kogutud teabe representatiivsuse. Osundatud sihiasetusest tulenevalt rakendas Teadusnõukogu sihtrahvastiku määratlemisel pikka kohordivahemikku. Põlvkonniti hõlmas sihtrahvastik aastate 1924–1980 sünnikohorte, kooliõpilaste täiendvalimi abil pikenes vahemiku noorem osa 1986 aasta põlvkonnani. Teostuse seisukohalt esitas rakendatud skaala — 18-aastastest kuni 80-aastasteni — omaette nõudeid küsitlusinstrumentariumile ning protseduurile. Tagantjärele on heameel tõdeda, et tänu eelnevates riigiuuringutes omandatud kogemuse kasutamisele ei toonud kohordivahemiku ulatus kaasa andmekvaliteedi halvenemist.

Küsitlusuuringu puhul määrab valimiprotseduuri eelkõige valimialus, mis oma praktilises tähenduses kujutab endast sihtrahvastiku nimekirja koos asjaomaste isikutunnustega. Valimialuse puhul on nõutav, et nimekiri sisaldaks võimalikult kõiki kogurahvastiku hulka kuuluvaid isikuid ega kaasaks sellesse mittepuutuvaid. Tavapärast tagab selle nõude valimialuse seostus mingi kindla ajamomendiga. Valimialuse kasutusväärtuse seisukohalt on samuti oluline selles sisalduvate isikute kohta teadaolev informatsioon ehk tehnilises kõnepruugis tunnuste kogum. Mida ulatuslikum on see informatsioon, seda täpsemat väljavõtukriteeriumi saab rakendada ning seda mitmekülgsemalt on võimalik hinnata valimi representatiivsust. Kaasajal on valimialuse puhul muidugi hinnatav ka selle elektrooniline kasutusvõimalus. Valimi moodustamine seisneb kõnealusest nimekirjast küsitletavate leidmises, üldjuhul juhuvaliku põhimõtet rakendades, ning taandub küllalt rutiinsele tehnilisele protseduurile.

Eesti RPU valimialuseks on aastal 1997 läbiviidud Eesti Terviseuuringu vastajaskond. Rahvusvahelises plaanis on taoline lähenemine võrreldav nende riikide praktikaga PPA esimeses ringis, kes viisid vastava küsitluse läbi ühildatult rahvusliku Pere- ja Sündimusuuringuga [Moors, Palomba 1995]. Eestis kuulus valimialusena Terviseuuring — koos Eesti Pere- ja Sündimusuuringu, Tööjõu-uuringu ning Põlisusuuringuga — 1990 aastate teisel poolel läbiviidud uuringusarja, mille kaudu pandi Eestis taasiseisvumise järel alus küsitlusstatistikale kui riigi andmekorralduse iseseisvale lülile sündmus- ja loendusstatistika kõrval [Katus *et al* 2000]. Oluline on rõhutada, et nimetatud uuringud on rakendanud põhijoontes sarnast sündmusloolist metodoloogiat, põhiliste rahvastikusündmuste *resp* isikutunnuste rahvusvaheliselt võrreldavaid definitsioone, muidugi kohaldatuna Eesti konteksti, ühtlustatud valimiprotseduuri ja küsitluskorraldust. Vähemusrahvuste arengule keskendunud Põlisusuuring arusaadaval põhjusel välja arvatud, on kõik osundatud uuringud

olnud Eesti kogurahvastiku suhtes representatiivsed, eesmärgistades olulisemate sotsiaal-demograafiliste rühmade esindatuse. Kõigi osundatud valimite moodustamise aluseks oli viimase rahvaloenduse individuaalandmestik kui kõige täielikuma ning mitmekesise taustinformatsiooniga varustatud nimestik [Puur 1994].

Terviseuringu eesmärgiks kõnealusel süsteemis oli alusteabe kogumine rahvastiku terviseseisundi kohta, sellele tausta loomiseks ning seostamiseks laiemal andmekorraldusliku tervikuga hõlmas programm ka rahvastiku teiste peamiste elukarjäärade (vanematekodu, kooselud, lapsed, haridus ja töö, elukohavahetused) sündmusi. Üksikasjalikku teavet uuringu teostuse ja andmesisu kohta võib leida metodoloogiakäsitlusest ning standardtabelite kogumikust [Leinsalu *et al* 1998; 1999]. RPU seisukohalt tähendab Terviseuringu rakendamine valimialusena mitmeplaanilise sündmusloolise teave (kokku enam kui kaks tuhat tunnust) olemasolu kõigi valimisse kuuluvate isikute, nii vastanute kui mittevastanute kohta. Käesolevas ülevaates on valimialusest pärit tunnusunformatsiooni kasutatud kaoanalüüsil ning tulemuste representatiivsuse hindamisel, teaduslikust vaatenurgast väärib aga rõhutamist eeskätt võimalus kaasata valimialusest lähtuv sündmuslooline informatsioon RPU kaudu kogutud rahvastikupoliitilise arvamusteabe analüüsi. Samuti pakkus valimialusest lähtuv mitmekesine taustinformatsioon tuge küsitlusel paratamatute andmelünkade täitmisel.

Valimi moodustamisel rakendati kaht täpsustavat kriteeriumi. Esiteks jäid vastavalt RPU sihtrahvastiku määratlusele kõrvale kõige vanemad valimialuses esindatud kõige eakamad põlvkonnad (1916-1923 sünnikohordid), neist kõige vanemad olid jõudnud andmekogumise ajaks 87. sünnipäevani. Teatavasti kipuvad selles eas vastamismääratublisti alandama tervisemured, mis võivad nõuda ankeedi täitmisel teise isiku kaasabi. Terviseuringus oli niisugustel juhtudel vastuse saamine eriliselt eesmärgistatud, et rahvastiku vananemisega kaasnevat tervisekadu võimalikult täielikult kajastada. Raskematel juhtudel võis küsimustikule vastata küsitletava asemel mõni tema elukäiku hästi tundev isik (enamasti pereliige). Arvamusteabele keskenduva RPU puhul polnud taolise lahenduse kasutamine paraku otstarbekohane.

Teiseks täpsustuseks oli tähelepanu keskendamine põlisrahvastikule, kooskõlas PPA programmi ühtlussoovitustele. Sihtrahvastiku piiritlemisel ning valimi moodustamisel on põlisust määratletud geodemograafilisel põhimõttel läbi mitme järjestikuse rahvastikupõlvkonna — põlisena on käsitletud rahvastikku, kelle juured on Eestis. Oluline on seejuures märkida, et rahvastiku põlisusjaotus on sõltumatu rahvusest ning nõnda hõlmas valim lisaks eestlastele venelasi, soomlasi jt, kelle vanematest vähemalt üks on Eesti päritolu. Põlisustunnuse rakendamistarvidus oli ühtlasi põhjuseks, mis määras valimialuse valiku riigiuringute hulgast, kuivõrd asjaomase rahvastikutunnuse süsteemse kasutuselevõtuni teistes allikates pole Eesti andmekorraldus veel jõudnud [Katus, Puur, Sakkeus 2002].

Terviseuringu ning RPU välitööde vahele jääv mitmeaastane periood tingis tarviduse vajaduse valimialus enne küsitlusvalimi moodustamist aktualiseerida. Kõnealusel protseduuri käigus, milleks kasutati surma- ja aadressregistri teavet, kõrvaldati valimialusest ajavahemikul surnud ning Eestist lahkunud ning samuti isikud, kelle aadressi ei õnnestunud elukoharegistreerimise korraldamatuse ning registri ebatäpsuse tõttu aktualiseerida. Valimisse polnud samuti võimalik hõlmata isikuid, kes Terviseuringule järgnenud aja jooksul olid Eestisse elama asunud. Sisserändevoo suhteliselt väikese mahu tõttu moodustas asjaomane rahvastikuosa avaldatud andmetel (rändestatistika lagunemise tõttu lõpetas Statistikaamet aastast 2000 asjakohase arvustiku publitseerimise) alla ühe protsendi kogurahvastikust ega saa seetõttu tulemuste esinduslikkust sisuliselt mõjutada.

3.2. Valimiprotseduur

Valimiprotseduur seadis eesmärgiks ligikaudu 1500 isiku intervjuerimise, mis võimaldab üldistuste tegemise meeste ja naiste, põlvkondade ning teiste peamiste rahvastikurühmade lõikes. Suuruselt vastab valim küllalt hästi Euroopa PPA ühtlussoovitustele, sihtrahvastiku põlvkondliku hõlmatuses poolest on Eesti kõnealust standardit pigem ületanud.

Eesmärgistatud arvu vastuste saamiseks on küsitlusuuringute praktikas võimalikud kaks peamist lähenemisviisi. Neist esimese rakendamisel püütakse välitöödele eelnevalt prognoosida väljalangevus ehk valimikadu, valimi suurus moodustub vastavalt eesmärgistatud küsitletute ning prognoositud mitteküsitletute arvu summast. Kuivõrd prognoosid täituvad harva väga täpselt, kujuneb tegelik küsitletute arv eesmärgistatust alati rohkem või vähem erinevaks. Teise lähenemisviisi puhul lähtub valim küsitletute kindlalt fikseeritud arvust, mille saavutamiseks väljalangevad respondendid asendatakse. Valimi suurus kujuneb sel puhul eesmärgistatud küsitletavate ja asendatute arvust. Esimese mooduse eeliseks on asendusvajaduse puudumine ning lihtsam protseduur, puuduseks aga on võimatus kaoprotsessi selektiivsust kompenseerida. Teisel juhul on kaoprotsess rangema kontrolli all, kuid küsitlus muutub aja- ja töömahukamaks; täielikku representatiivsuse tagatist asendamine muidugi ei paku, kuivõrd tihtipeale kipuvad selektiivsuse moonutused esinema latentses vormis. RPU teostusel langes valik esimese mooduse kasuks.

Teiseks põhimõtteks oli valimi proportsionaalsus sihtrahvastiku regionaalse, demograafilise ning sotsiaalse koostise suhtes. See põhimõte tuleb kaasa valimialusest, kus hoiduti rahvastikurühmade üle- ja alaesindatusest. Ainsa erandi moodustasid eakad sünnipõlvkonnad alates 1931, mille esindatust oli Terviseuuringus suurendatud [Leinsalu *et al* 1998]. Selline lahendus teenis käsitlusaluste tervisesündmuste suurendamise eesmärki, kuivõrd kroonilised haigused avalduvad tüüpiliselt alles hilises vanuses. RPU läbiviimise ajaks oli suremusprotsess nimetatud ülesindatuse sisuliselt nivelleerinud, kindlustades proportsionaalsuse kogu vanusskaala ulatuses. Tehnilises mõttes võib RPU valimit iseloomustada kui tõenäosuslikku üheastmelist isikuvalimit, mille valimiüksuseks on individid. Geograafilise kompaktsuse tõttu puudub Eestis tarvidus mitmeastmelise klasterprotseduuri järele, mida suuremate riikide puhul tuleb paramatuseks pidada. Väärub mainimist, et valim hõlmas ka institutsionaliseeritud rahvastikku (hooldekodude asukad, kinnipeetavad, ajateenijad jt).

Arvulise kokkuvõtte RPU valimiprotseduurist esitab juuresolev tabel. Eespool mainitud kriteeriume rakendades jäi pärast aktualiseerimist valiminimekirja 1971 isikut. Lõppkokkuvõttes laekus sellelt potentsiaalsete respondentide hulgalt 1360 ankeeti, küsitletute ja mitteküsitletute osundatud vahekord annab vastamiskordajaks 69.0 protsenti (1360 : 1971).

Kirjalikus või suulises vormis esitatud keeldumiste tõttu jäid puudu kokku 181 inimese vastused, millele vastab keeldumiskordaja 9.1 protsenti. Küllalt mitmekesised formuleeringud keeldumise põhjendamiseks võib tinglikult jaotada kahte suuremasse rühma. Esimese rühma moodustavad isikühiskond teljel olevad põhjused, mis ühel või teisel viisil takistasid respondendil ankeedile vastamist. Taolisel puhul sageli esiletoodavaks põhjuseks oli elus kibestumine, olgu üldises või isiklikumas plaanis, ning soov ühiskonnast

Tabel 2

Küsitlusvalim

	Arv	Osakaal, %
Valim	1971	100.0
Küsitletud	1360	69.0
Mitteküsitletud	611	31.0
sh keeldunud	181	9.2
sh muud mitteküsitletud	430	21.8

distantseeruda. Samasse rühma võib lisada ka ankeedile vastamist segavad tõsisemat sorti tervisehäädad, eesti keele mittevõlamine ning samuti usuveendumused, mida üksikjuhtudel esines. Teise ning suurema äraütlemiste rühma moodustavad mitmesugused nõ vabanduspõhjused, millest tüüpilisim oli ootuspäraselt aja- ja/või huvipuuduse ettekäändeks toomine — pole ju tänapäeva elutempo juures ülearu aega kellelgi. Samuti võib antud kategooriasse liigitada viited kehvale enesetundele ja möödaminevad haigused.

Ülejäänud valimikadu — kokku 430 isikut ehk 21.8 protsenti valimist — on koondatud eraldi rühma. Riigiuuringute kogemusele tuginedes on põhjust arvata, et sellesse hulka kuuluvad ühelt poolt varjatud keeldujad, kellega polnud võimalik kontakti saada ning kes ei pidanud ka ise vajalikuks oma loobumisest küsitluse korraldajatele teada anda [EKDK 1995; 1999; Noorkõiv, Puur 1996; Leinsalu *et al* 1998]. Teisalt kajastab kõnealune rühm ka arvestataval määral aadressiteabe ebatäpsust ning teatud määral surma- ja emigratsioonijuhte, mida valimialuse aktualiseerimise ega andmekogumise käigus polnud korda läinud tuvastada. Riikidevahelises võrdluses on ränderegistreerimise kehvast korraldusest ehk õigemini korraldamatusest tulenev valimikao väga kõrge, kuni viimase ajani keeldumist ületav määr Eesti kahetsusväärseks omapäraks. Sellest ülesaamine ripub ära sellest, kui kiiresti jõuavad andmekorraldusega hõlmatud ametkonnad tänaseni tooni andvast “vürstiriigistumisest” sisulise koostööni.

Rahvastikuarengut ja -poliitikat puudutavate ootuste edasise muutumise suuna kaardistamistarve lisas uuringuprotseduuri vajaduse koguda teavet ka valimialuses esindatutest nooremate põlvkondade kohta. Nimetatud rühma hõlmamiseks on kasutatud klassipõhist täiendvalimit, mis hõlmas gümnaasiumi vanemate klasside õpilasi ning üliõpilasi. Täiendvalim sisaldab kokku 321 isiku vastuseid, peamiselt sünnipõlvkondadest 1985-1986, rakendatud andmekogumisprotseduuri tõttu pole otstarbekas väljalangemise mõistet täiendvalimile kohaldada. Põhi- ja täiendvalimi kooskasutamisel, sealhulgas RPU andmestiku standardtöötlusel, on tarvilik rakendada kaalusüsteemi (tunnus *iweight*), mis tagab nooremate earühmade proportsionaalse esindatuse.

Kokkuvõttes tuleb RPU valimi puhul tõdeda küllalt suurt väljalangemismäär, mis jääb siiski veidi madalamaks kui teistes teemavaldkonnalt lähedastes ning sarnast andmekogumisviisi rakendanud küsitlusuuringus [Narusk 1994, 1999; Hansson 2004]. Valimialusest lähtuv mitmekesine võrreldav teave nii küsitletute kui mitteküsitletute kohta võimaldab väljalangemise selektiivsuse suunda ja tugevust jälgida, sama eesmärki teenib ka arvamusteabe diferentsiatsiooni süstemaatiline esitus kogumiku arvtabelites.

3.3. Valimi esinduslikkus

Küsitlusuuringu tunnusooneks on asjaolu, et järeldused ühiskonna kohta tehakse valimi põhjal, mis moodustab väga väikese osa rahvastikust. Tulemuste pädevuse seisukohalt on seetõttu alati tarvis jälgida, et valim oleks esinduslik st kätkeks endas samasuguseid demograafilise, regionaalse ja sotsiaalse koostise proportsioone kui sihtrahvastik. Seejuures pole muidugi nõutav kahe rahvastikukogumi koostise täielik identsus, kriteeriumiks on süstemaatiliste, juhuslikkuse piiresst väljuvate erisuste puudumine.

Valimi esinduslikkuse hindamiseks on kasutatud olulisemate rahvastikutunnuste lõikes arvutatud kaokordajat ning valimi, küsitletute ja mitteküsitletute struktuuri võrdlust (tabel 3). Tabelis teenib seda eesmärki hälbekordaja, mis peegeldab iga rahvastikurühma suhterisust sihtrahvastiku vastavast rühmast. Hälbekordaja nullväärtus tähistab kahe struktuuri üksühest vastavust, miinusemärgiline hälbekordaja näitab vastava rühma alaesindatust, plussmärgiline kordaja aga üleesindatust küsitletute hulgas. Väärrib rõhutamist,

Tabel 3

Valimi esinduslikkus

Rahvastiku- rühm	Valim (n)	Küsitletud (n)	Mitte- küsitletud (n)	Valim (%)	Küsitletud (%)	Mitte- küsitletud (%)	Hälbe- kordaja (%)	Kao- kordaja (%)	Keeldumis- kordaja (%)
Sugu									
Mees	869	568	301	44.1	41.8	49.3	-2.3	34.6	8.5
Naine	1102	792	310	55.9	58.2	50.7	2.3	28.1	9.7
Vanus									
15-29	258	177	81	13.1	13.0	13.3	-0.1	31.4	5.4
30-39	336	224	112	17.0	16.5	18.3	-0.5	33.3	7.4
40-49	371	259	112	18.8	19.0	18.3	0.2	30.1	7.5
50-59	297	213	84	15.1	15.7	13.7	0.6	28.3	8.8
60+	709	487	222	36.0	35.8	36.3	-0.2	31.3	12.4
Elukohatüüp									
Linn	1262	846	416	64.0	62.2	68.1	-1.8	33.0	9.2
Maa	709	514	195	36.0	37.8	31.9	1.8	27.5	9.2
Haridus									
Alg/põhi	608	383	225	30.8	28.2	36.8	-2.6	37.0	12.3
Kesk	1044	736	308	53.0	54.1	50.4	1.1	29.5	8.0
Kõrg	319	241	78	16.2	17.7	12.8	1.5	24.5	6.9
Laste arv									
0	496	322	174	25.2	23.7	28.5	-1.5	35.1	10.9
1	414	264	150	21.0	19.4	24.5	-1.6	36.2	10.1
2	705	514	191	35.8	37.8	31.3	2.0	27.1	7.5
3+	356	260	96	18.1	19.1	15.7	1.0	27.0	9.0
Kokku	1971	1360	611	100.0	100.0	100.0	0.0	31.0	9.2

et nimetatud analüüsi eelduseks oli võimalus varustada nii küsitletud kui mitteküsitletud valimialusest lähtuva võrreldava taustinformatsiooniga põhiliste rahvastikutunnuste lõikes.

Sarnaselt küsitluspraktikas tüüpiliselt ettetulevale olukorrale ilmnes ka Eesti RPU puhul vastamiskäitajate märgatav sooisus. Suhtväljenduses ületas meeste kaokordaja naiste vastavat näitarvu enam kui viiendiku võrra. Huvitav on samas tõdeda, et otseste keeldumiste osas on pisut agaramaks äraütlejaks olnud hoopis õrnem sugu. Ilmselt ei peegelda see tõsiasi siiski naiste suuremat vastumeelsust küsitluses osalemise vastu, vaid pigem korrektsust uuringu korraldajate oma teguviisist informeerimisel. Meeste sagedasema väljalangemise tõttu on küsitletute sooproportsioon mõne protsendipunkti jagu naiste kasuks nihkunud.

Vanusrühmiti *resp* põlvkonniti on kaokordaja suhteliselt ühtlane, ilma selgepiirilise tendentsita. Osundatud ühtluse raames väärib tähelepanu keeldumiste sageduse järjekindel tõus vanemate earihmade suunas, kõige eakamas vanusrühmas ületab see näiteks 15-29 aastaste näitarvu enam kui kahekordselt. Vanemaealiste keeldumise põhjuseks olid tüüpiliselt tervisega seotud mured ning raskused ankeedi täitmisel. Kuivõrd nooremate vastajate hulgas tasakaalustas keeldumist määratlemata põhjusega väljalangemine, osutus kaomäär vanuseti ühtlaseks ning kokkuvõttes on erinevad rahvastikupõlvkonnad proportsionaalselt esindatud.

Linna- ja maarahvastiku võrdlus näitab sagedasemat väljalangevust linnarahvastikus, peegeldades muuhulgas mentaliteedi ja sotsiaalse keskkonna erinevust. Suhtarvuliselt on linnarahva kaokordaja maaelanike omast viiendiku võrra kõrgem, kuigi otseste keeldumiste

sagedus on kahel rahvastikurühmal parasjagu ühesugune. Küsitletute struktuuris kergitab linlaste mõnevõrra kõrgem kaokordaja maarahvastiku osakaalu paari-kolme protsendipunkti võrra tegelikust ülespoole. Asustussüsteemi hierarhiatasandite lõikes teostatud üksikasjalikuma analüüsi kohaselt seisab selle taga eelkõige teistest piirkondadest kõrgem kaomäär pealinnas, mida on täheldanud eranditult kõik küsitlusuuringud. Tallinna elanikkonna teatavale alaesindatusele vaatamata vastab küsitletute koostis kokkuvõttes küllalt täpselt üldkogumi struktuurile. Tuleb muidugi tähele panna, et väiksemate maakondade puhul on respondentide arv suhteliselt piiratud ning sellest tingitud juhukõikumiste tõttu pole piirkondlike erisuste esiletoomine otstarbekas.

Hariduseti ilmnes vähem koolitatud küsitletavate sagedasem ning kokkuvõttes küllalt märkimisväärne väljalangevus — kaokordaja põhjal mõõdetuna ulatus erisus ühelt poolt alg- või põhiharidusega ja teisalt kõrgharidusega respondentide vahel pooleteise korrani. Üldise kaokordaja ning keeldumiskordaja võrdlus lubab enamuse kõnealusest diferentsiatsioonist kirjutada keeldumiste arvele, sagedasema vastamisest loobumise taustaks alg- või põhiharidusega rühmas oli nii väiksem huvi käsitletava teema vastu kui suuremad raskused küsimustiku täitmisel, mille puhul mängis kaasa kõnealuse haridusrühma keskmisest hoopis eakam vanuskoostis. Nimetatud kumuleerumise tõttu on valimi ning küsitletavate koostisnäitajates hariduseti ka mõnevõrra suurem erisus kui ülejäänud rahvastikutunnuste lõikes.

Rahvastiku lapsesuse puhul leidis kinnitust madalam kaomäär lastega vastajate seas, mis lisaks suuremale huvile küsitlusteema vastu peegeldab arvatavasti ka nende suuremat paiksust ning seevõrra paremat kättesaadavust. Küsitletute struktuuris kajastub lastetute, vallaliste ning leibkonna mõttes üksi-elavate sagedasem väljalangemine nende rühmade osakaalu paariprotsendilise alanemisena, mille arvel tõusis samavõrra pereinimeste ning suuremates leibkondades elava rahvastiku esindatus.

Valimialuses sisalduv informatsioon pakkus samuti võimaluse selgitada, mil määral mõjutas küsitlustulemust suhtumuslik tegur ning kuivõrd püsiv või muutlik see on. Suhtumise mõõdupuuks on iga intervjuu lõpul küsitlaja poolt Terviseuuringus antud hinnang respondendi poolt ülesnäidatud huvi ning intervjuu üldise sujuvuse kohta. Selle mõõdupuu kohaselt oli valdavaks huvitatud suhtumine, kuid samas kaldus kolmandik küsitletavaist ükskõiksusele ning viit protsenti on küsitlajat iseloomustanud kui täiesti huvitut. Intervjuu sujuvust hinnati keskpäraseks veidi vähem kui viiendikul juhtudest, raskustega või suurte raskustega kulgenud küsitluste osakaal piirdus viie protsendiga.

Kaomäära võrdlus näitas respondendi dispositsiooni olulisust küsitlustulemuse formeerumisel ning tõi ühtlasi esile selle ajalise püsivuse. Väljalangemise erisus ühelt poolt (varasemas) väga suurt ning teisalt väga väikest huvi üles näidanud respondentide vahel küündis pea kahe korrani (vastavalt 19 ja 39 protsenti), keeldumiskordaja oli teises rühmas koguni neljakordselt kõrgem kui esimeses. Praktiliselt niisama suureks osutus kaonäitajate erisus ka intervjuu kulgemisele antud küsitlajahinnangu lõikes. Teisisõnu diferentseeris küsitletava suhtumine küsitlustulemust tugevamini kui ükski tavapäraselt analüüsil rakendatavatest rahvastikutunnustest.

Kvaliteedikontrolli raames teostatud multivariaatne mudelarvutus näitas, et küsitlustulemuse erisus soo, elukohatüübi, hariduse, lapsesuse ning küsitluste suhtumise lõikes säilib statistiliselt olulisena ka tunnuste vastasmõju arvesse võtmisel. Kokkuvõttes võib tõdeda, et hälbekordaja omandab kõrgeid väärtusi vaid väikeste rahvastikurühmade puhul (nt lesed ja lahutatud), mille omaette analüüsimine pole nagunii asjakohane. Nõnda võib kogutud andmestikku lugeda oluliste rahvastikutunnuste suhtes esinduslikuks ning küsitlustulemused ei vaja standardanalüüsil kaalude abil korrigeerimist. Põhjalikum teave

küsitlute sotsiaal-demograafilise koostise kohta on leida standardtabelite komplekti lõpuosast (tabelid T01-T21).

4. Küsitluskorraldus

Eesti RPU andmekogumisviisi valik langes postiankeedi kasuks, mis viidi läbi 2003 aastal. Andmekvaliteedi seisukohalt oleks muudel võrdsetel tingimustel olnud muidugi eelistatav intervjuumeetodi kasutamine, kuid projekti eelarve paraku taolist võimalust ette ei näinud.

Protseduuri kohaselt saadeti kõigile valiminimekirja kuulunud respondentidele küsimustik ning kiri, mis selgitas uuringu eesmärgi ning tausta. Muuhulgas leidis kontaktkirjas selgitamist Eesti RPU koht asjakohase rahvusvahelise uurimisprogrammi osana, samuti demokraatlikele maadele iseloomulik põhimõtte arvestada oluliste riigipoliitika valdkondade kujundamisel rahva seisukohtade ja eelistustega. Tavakohaselt rõhutas pöördumine respondendi rolli teatud kindla rahvastikurühma esindajana ning antud vastuste konfidentsiaalsust. Kirjas sisaldasid ka küsitluskoordinaatori kontaktandmed, et küsitletaval oleks võimalus soovi korral lisateavet saada. Seda võimalust kasutas tegelikkuses suhteliselt väike osa küsitletavatest, enamikul juhtudel teavitamiseks olukordadest, kus küsimustikku polnud mõnel põhjusel võimalik täita.

Küsitletava abistamiseks oli ankeedi sisekaanele trükitud lühijuhis küsimustiku täitmise kohta, mis selgitas vastuste märkimise viise. Andmekvaliteedi seisukohalt toonitas juhised vastuste täielikkuse olulisust ehk vajadust saada vastused kõigi ankeedi osade ja üksikküsimuste kohta — postiküsitlust arvestades oli ankeedi koostamisel välditud filtreid ehk küsimuste vahelejätmist olenevalt antud vastustest. Täidetud ankeedi tagasisaatmiseks oli küsimustikule lisatud eriümbrik, mille saatekulu oli tasutud küsitluse korraldaja poolt. Kirjade ning ankeetide väljasaatmine toimus graafiku kohaselt maakondade kaupa, 2003 aasta veebruarist juulini.

Postiküsitluse raames nägi protseduur võimaluse korral ette personaalse (telefoni)kontakti küsitletavaga. Telefoninumbrate hankimiseks kasutas küsitluskoordinaator telefoniraamatuid ning internetis leiduvat informatsiooni. Otsingu tulemusena õnnestus küsitletava nime ja aadressi alusel leida numbrid 62.5 protsendi valiminimekirjas olnud küsitletavate jaoks. Kui number leidis, helistas koordinaator paar päeva pärast kirja saatmist küsitletavale, esitledes uuringut, vastates küsimustele ning selgitades uuringus osalemise vajalikkust.

Muidugi ei läinud ühenduse saamine telefoniomanikega mitte saajaprotsendiliselt korda, sest osal juhtudest olid numbrid muutunud, telefonid välja lülitatud jms. Reaalne telefonikontakt õnnestus saada pisut vähem kui kolme viiendikul juhtudest (59.6 protsenti); suhtarvu lugejasse on siinkohal arvestatud ka need respondendid, kes ise telefonitsi kontakteerusid. Küsitluskäigu analüüsil on samuti eristatud nõ otsekontakte, kus telefonikontakt õnnestus saada küsitletavaga isiklikult ning kaudseid kontakte, kus küsitletava äraolekul saadi jutule mõne (täiskasvanud) pereliikmega. Ka viimasel juhul oli koordinaatori ülesandeks tagada selgituste andmise kaudu vastuse laekumine. Suhtarvuliselt saadi otsekontakt veidi enam kui poolega valiminimekirjas olnud küsitletavatest (53.4 protsenti), kaudne kontakt aga veidi vähem kui kümnendikul juhtudest (8.8). Kuivõrd mõnel juhul rääkis koordinaator nii küsitletava enda kui pereliikmetega, ületab osundatud numbrite summa mõnevõrra telefonikontaktiga küsitletavate hulga.

Tabel 4 esitab telefonikontakteerumist puudutavad näitavad vastajarühmade lõikes. Andmestiku puhul väärivad tähelepanu kontakteerumiskordaja variatsiooni erisused kaokordaja omast.

Tabel 4

Kontakteerumisprotseduur

Rahvastikurühm	Telefon (%)	Eelkontakt (%)	sh otsekontakt (%)	sh kaudne kontakt (%)
Sugu				
Mees	63.2	59.4	51.9	11.0
Naine	61.9	59.7	54.5	7.1
Vanus				
15-29	58.9	55.4	48.8	10.5
30-39	61.3	59.8	52.1	9.5
40-49	66.6	62.8	56.3	9.2
50-59	63.0	58.9	53.2	9.4
60+	61.9	59.5	54.2	7.5
Elukohatüüp				
Linn	62.8	61.7	55.7	8.8
Maa	61.8	55.7	49.2	8.9
Haridus				
Alg/põhi	54.9	51.0	44.6	9.0
Kesk	64.8	61.8	55.4	9.3
Kõrg	69.0	68.7	63.6	6.9
Laste arv				
0	56.0	54.6	48.4	9.5
1	60.4	55.6	50.7	5.8
2	66.1	62.3	55.6	10.2
3+	66.6	65.7	59.0	8.7
Kokku	62.5	59.6	53.4	8.8

Selgesti tõuseb see esile meeste ja naiste võrdluses, kus kontakteerumiskordaja vahe piirdub mõne kümnendiku protsendipunktiga, mis on suurusjärgu võrra väiksem kui kaokordaja sooriesis. Kuigi kodust rohkem väljapoole orienteeritud elustiili tõttu tuli meestel kaudseid kontakte mõnevõrra enam ette kui naistel, viitab see tõsiasi, et soolõikes erinev vastamismäär peegeldab olulisel määral sugupoolte erinevat huvi ja vastamisvalmidust kui muid tegureid. Veelgi jõulisemalt tuleb lahknevus esile linna- ja maarahvastiku võrdluses. Kui linnarahvastikuga on telefonikontakti saamine olnud keskeltläbi lihtsam, eriti otsekontaktide osas, siis kaokordaja on diferentsiatsiooni suund vastupidine. Isikliku pöördumise ühesugust mõjujõudu eeldades oleks pidanud linnainimeste vastamismäär olema 4-5 protsendipunkti võrra kõrgem kui maarahval, tegelikkuses on erisus samavõrra linna kahjuks. Teisisõnu pole linnaelanike parem telefonidega varustatus nende väiksemat küsitlushuvi kompenseerinud. Samas hariduse ning laste arvu puhul langevad kontakteerumis- ning vastamiskordaja erisus nii suunalt kui määralt üsna täpselt kokku.

Küsitlustulemuse seisukohalt on personaalse kontakteerumise tähendust tagantjärele raske alahinnata. Vahetu suhtlemine andis ühelt poolt võimaluse kõhklevaid respondente — olgu aja- või huvipuuduse, ankeedi täitmise keerukuse vms tõttu — argumenteeritult veenda või lihtsalt julgustada. Näiteks sai vanematel küsitletavatel soovitatud tarvidusel kasutada küsimustiku täitmisel laste abi. Teisalt võis suhtluses ka selguda, et aadressi ebatäpsuse tõttu või mõnel muul põhjusel pole ankeet küsitletavani üldse jõudnud. Arvuliselt annab telefonikontakteerumise mõjust ettekujutuse vastamismäära võrdlus. Nõnda ulatus

vastamiskordaja õnnestunud kontakteerumise korral 78.7 protsendini, kontakti puudumisel aga piirdus vastav näitarv vaid 54.7 protsendiga. Samuti toob küsitlusprotsessi analüüs esile personaalse suhtlemise eelise pereliikmete poolt vahendatud kontakti ees (vastamismäär 70.7 protsenti), mis andis samas oluliselt parema tulemuse kui kontakti puudumine. Väärib rõhutamist, et kontakteerumise edukusest lähtuv vastamismäär erisus ületab kõigi eespool käsitletud rahvastikutunnuste löikes täheldatud variatsiooni.

Telefonikontakteerumise kaastulemuseks oli küsitletavate arvu mõningane suurenemine, kuivõrd teatud juhtudel saadi ühendus valiminimekirjas oleva isiku nimekaimuga. Kui asjaomane isik avaldas valmisolekut ja/või soovi küsitluses osaleda, saadeti välja ankeet, küsimustiku laekumisel lülitati aga lisandunud isik küsitletute *resp* valiminimekirja. Harvem lisandus küsitletuid ka seeläbi, et vastamisest loobunud respondendi asemel täitis küsimustiku tema pereliige. Kui ankeet osutus nõuetekohaselt täidetuks, on kirjeldatud viisil kogunenud nimekaimude ja pereliikmete (kokku 83 inimest) vastused kogutud andmestikku lisatud.

Kui kindlaksmääratud aja jooksul ankeeti ei laekunud, oli koordinaatori ülesandeks võtta ühendust küsitletava elukohajärgse linna- või vallavalitsusega. Valdade ja väikelinnade puhul, kus ametnikud kohalikku rahvast reeglina küllalt hästi tunnevad, õnnestus seeläbi hankida küllalt väärtuslikku lisainformatsiooni, mis osal juhtudel aitas jõuda küsitletavani, teistel aga tõi selgust vastuse puudumise võimalikesse põhjustesse. Samuti nägi protseduur ette meeldetuletuskirja ning kordusankeedi saatmise vastamisest hoiduvatele küsitletavatele, aga otsekontakteerumisega võrreldes võib kõnealuse protseduuri kasuteguri tagantjärele küllalt madalaks hinnata.

5. Kodeerimine, sisestus ja andmekontroll

RPU andmestiku kodeerimise ja sisestuse eest kandis hoolt iseseisev üksus (AnSis RKM), mis on kõnealust ülesannet täitnud kõigis alates 1990 aastate keskpaigast läbi viidud sündmusloolistes riigiuringutes. Arusaadavalt kergendas taoline tegijaskonna järjepidevus oluliselt uuringutevahelise andmeühilduvuse hoidmist. Kodeeritavateks tunnusteks olid küsitletava ning abikaasa/elukaaslase sünnikoht, amet ja rahvus, millele lisandub mitmekesine valimialusest pärinev taustinformatsioon.

Kodeerimisel tuli silmas pidada andmestiku kahesuunalist ühilduvustarvidust: ühelt poolt Eesti loendus-, sündmus- ja küsitlusstatistikaga ning teisalt Euroopa PPA ühtlusuühetega. Sünnikoht kodeeriti omavalitsuse (linna/valla) täpsusega, kuna kodeerimine puudutas sündmuse toimumisaja kaudu vahemikku möödunud sajandi teisest veerandist 1980 aastate keskpaigani, tuli erinevatest ajastutest pärinevad kohamääratlused teisendada kodeerimise käigus ühtsele alusele. Sarnaselt varasematele riigiuringutele oli selleks ka RPU puhul rakendatud perioodi lõpetava rahvaloenduse territoriaaljaotust. Rahvuse kodeerimisel kasutati samuti loendusliigitust, kuigi andmestiku omaette käsitlemise tarbeks võib seda pidada ülearu detailseks.

Protseduuri kohaselt olid andmestiku kodeerimine, sisestus ja andmestiku esmakontroll ühildatud. Teadusnõukogu juhendamisel ettevalmistatud sisestusprogramm sisaldas kontrollseoseid, mis tõi ankeedis leiduvad vastuoksused ja vaegteabe koheselt esile. Enamasti puudutasid need küsitletava rahvastikutunnuseid, puuduste kõrvaldamisel tugines Teadusnõukogu paljus valimialuses sisalduvale informatsioonile, eriti vaegteabe osas. Arvamusteabe puhul polnud rangetel loogilistel seostel põhineva kontrolli rakendamine otstarbekas, sestap ei näinud protseduuri ette ka uuskontakteerumist küsitletava vastuste täpsustamise eesmärgil.

Pärast kogu materjali kodeerimist ja sisestust allutati andmestik süstemaatilisele kontrolltöötlemisele, mille käigus testiti selle kooskõla sajakonna seose suhtes. Erinevalt tavapärasest moodustas PSU kontrolltöötlus omaette pikaajalise uuringuetapi, osalt seetõttu, et elektroonilist andmestikku käsitleti koopia, kuhu parandusi tohtis sisse viia ainult peale originaali asjakohast korrigeerimist. Seetõttu kõrvutati iga ilmnenud vastuolu korral failikirjeid küsitlusarhiivis oleva ankeediga ning üldjuhul õnnestus andmeviga käsitletava elukäiku analüüsides kõrvaldada. Valdava enamiku parandatud vigade allikaks osutus käsitleja suutmatus elukäigu terviklikkust jälgida. Ühelt poolt oli taoliste käsitlejavigade esinemissagedus märkimisväärselt kõrge ning vaid 42.4 protsenti ankeete ei vajanud kordagi sedalaadi korrigeerimist. Teiselt poolt vaadatuna piirdus parandatud vigade arv ankeedis reeglina ühe-kahega (keskmisena 1.3 ankeedi kohta). Kodeerimisvigu ilmnis 5.0 protsendil ja sisestusvigu 13.9 protsendil ankeetides, mis varasema kogemuse põhjal näitab nende töötappide päris head kordaminekut. Andmepuhastuse käigus kontrolliti samuti kõiki lahtise vastusvariandiga küsimusi, mida ankeedis oli kokku poolsada. Selle töö käigus paigutati osa käsitleja poolt *muu*-variandina märgitud vastuseid olemasolevate variantide alla, piisavalt suure esinemissagedusega *muu*-variantidele omistati omaette kood. Arvuliselt tehti osundatud täpsustusi veidi enam kui viiendikus ankeetides (21.8 protsenti). Tuleb muidugi tähele panna, et andmetäpsustused võisid endaga kaasa tuua uusi ebatäpsusi, seetõttu veaparanduste andmefaili sisseviimise järel kontrolliti andmestikku veelkord kõigi loogiliste seostega ning vajadusel parandustsüklit korrati.

6. Andmekvaliteet

Küsitlusandmestiku hindamisel tuleb lisaks käsitletavate valimist väljalangemisele pöörata tähelepanu ka vastamisele üksikküsimuste kaupa. Käesolevas ülevaates on andmekvaliteedi osundatud aspekti käsitletud kahel üksteist täiendaval viisil.

Esiteks on analüüsitud vastuste puudumist, mida üldistatult nimetatakse vaegteabeks. Küsimusjärgset vaegteavet võib ette tulla mitmel eri põhjusel, üldises plaanis võib selle raames eristada keeldumisest, vastuse mitteteadmistest või seisukoha määramise raskusest tingitud kadu. Sõltumata põhjusest ei tohi küsimusjärgset vaegteavet alahinnata, sest ka iga üksikküsimuse suhtes eraldi võttes madal kaomäär kipub tunnuste kombineerimisel kumuleeruma ning analüüsijärgus kasutatavat teabehulka hüppeliselt vähendada.

Teiseks on tähelepanu pööratud vastuste diferentseeritusele, mis on oluline eeskätt arvamusteabe kogumisel. Teatud lihtsustusega seisneb probleem ühelt poolt pooldavat või eitavat seisukohta kajastavate ning teisalt positsiooni puudumist väljendavate vastuste vahekorras.

6.1. Vaegteave

Vaegteave ulatuse hindamiseks on võrreldud puuduvate vastuste hulka üksikküsimuste *resp* tunnuste kaupa ning summeeritult ankeedimoodulite ja kogu andmestiku ulatuses. Võrdlusega haaratud 337 tunnusest jäi vaegteabe määr allapoole 0.5 protsendi taset viiendikul (20.8 protsenti). Kõige sagedamini paiknes puuduvate vastuste suhtarv 0.5 ja 1.0 protsenti vahemikus, selline olukord iseloomustas ligi kaht viiendikku (38.9 protsenti) tunnustest. Poole ja poolteise protsendi vahel asuva vaegteabe näitavuga küsimusi oli samuti veidi rohkem kui viiendik (22 protsenti). Seitsme protsendi küsimuste puhul langes

puuduvate vastuste suhtarv pooleteise ja kahe protsendi vahepeale ehk teisisõnu on üheksal kümnendikul ankeeditunnustest vaegteabe määr vähem kui kaks protsenti.

Ülejäänud kümnendikul piirdus puuduvate vastuste suhtarv reeglina 2-4 protsendiga ning 5 protsendilise või kõrgema vaegteabe määraga küsimusi võib juba kahe käe sõrmedel üles lugeda. Kui jätta kõrvale küsimus usukuuluvusest, mille usu suhtes ükskõiksed vastajad sageli vahele jätsid, esineb kõige rohkem vaegteavet leibkonna sissetuleku suurust puudutavas küsimuses (T08). Tarvilik informatsioon puudub kokku 8.8 protsendil küsitletavatest, enamasti peegeldab see soovimatust küsimusele vastata, harvemini võis küsitlaval olla raskust leibkonnaliikmete tavapärase sissetuleku kokkuarvamisel. Üksikküsimuste lõikes paistab sageli keskmisest suuremat raskust olevat tekitanud riigipoliitika soovitava plaanimishorisoni määratlemine. Üksikküsimuste keskmiseks vaegteabe määraks on 0.96 protsenti, mida arvamusteabele orienteeritust ning rakendatud küsitlusmeetodit silmas pidades võib kokkuvõttes üsna madalaks hinnata.

Ankeedimoodulite võrdlemisel on mõistlik arvesse võtta nende erinevat mahtu ning esitada vaegteabe määr suhtväljenduses ühe vastatud küsimuse kohta. Taolise lähenemise korral võib ankeediosade vahel täheldada ligi kahekordset erisust. Kõige sagedamini on küsimuste vastamata jätmist ette tulnud kahes esimeses, abielu ja perekonda ning lapsi käsitlevas ankeediosas, kus keskmine vaegteabe määr ulatub 1.1 protsendini. Kümnendiku võrra madalam (1.0 protsenti) on vastav suhtarv tööd ning naise rolli ja rahvastikuvananemist puudutavas osas. Välispäritolu rahvastiku ja rahvastikupoliitika teostuseelduste puhul langeb vaegteabe määr 0.7-0.8 protsendi tasemele. Ootuspäraselt on kõige vähem vastuseid puudu jäänud taustaosas, mis fikseeris põhiteavet selle rahvastikurühma kohta, keda küsitlev ja tema abikaasa/elukaaslane esindasid (0.6 protsenti). Küsimustiku hilisemate osade suunas sujuvalt alanev mittevastamine on iseenesest tähelepanu vääriv, kuid võrd tavapäraselt võiks eeldada vastamistüdimuse kumuleerumise tõttu teistpidist gradienti. Teatud määral võiks tegelikku pilti seletada ankeediosade pikkusega, kuid kogu mustrit sellele muidugi taandada ei saa. Igatahes kinnitab analüüs ankeedi otstarbekat ülesehitust — küsimustik algab kõrgema kaomääraga *resp* raskematest temadest.

Üksiktunnuste ja moodulite lõikes eksisteeriva vaegteabe kõrval pööras andmekvaliteedi analüüs tähelepanu ka märkimata vastuste kordusele ning kumulatiivsele andmestikule. Kumulatiivsuse vaatenurgast võib vaegteabe levimuses esineda kaks erinevat situatsiooni. Kui täitmispuudustel on tugev kalduvus koonduda, siis ei ületa vaegteabega ankeetide üldarv märkimisväärselt üksiktunnuste juures täheldatud maksimumi, samal ajal esineb täitmispuudustega kirjetes hulgaliselt mitmekordseid vigu. Vigade hajumisel ületab vähemalt ühe puudega kirjete arv oluliselt üksiktunnuste juures täheldava vaegteabe määra, täitmispuuduste kuhjumist ühes ja samas kirjes tuleb ette aga suhteliselt harva. Andmekvaliteedi seisukohalt viitab vigade tugev koondumine teatud süstemaatilisi täitmispuudusi põhjustanud olukordadele, hajumine aga osutab pigem juhutegurile. Andmestiku kasutusväärtuse seisukohalt võib viimast situatsiooni pidada keskeltläbi vähem probleemseks, kuid koondumusest-hajumusest enam määrab andmekvaliteeti siiski vaegteabe üldine esinemissagedus.

Vaegteabega küsimuste kordsus annab tunnistust mõlema tendentsi olemasolust RPU andmestikule — täiesti veatute kirjete suhteliselt osakaal on 29.7 protsenti, rohkem kui kahel kolmandikul ankeetidest on mingi küsimus vastuseta jäänud. Maksimaalse koondumise korral oleks vaegteabega kirjete arvuks võinud eeldada veidi üle 15 protsendi, maksimaalne hajuvus oleks tähendanud aga veatute ankeetide täielikku puudumist. Vaegteabe kordsus näitab seejuures langustendentsi märkimata vastuste suurenemise arvu suunas: parasjagu ühe märkimata vastusega oli viiendik ankeete, kaks vastust puudus 14 protsendil, kolm küsimust oli täitmata 8 protsendil jne. Teisalt suurema vigade arvu puhul jaotusprotsendi langus

aeglustub ja näiteks 7.3 protsenti ankeetidest omab üle kümne ning üks protsent üle mitmekümne vaegteabega küsimuse. Sageli oli selle põhjuseks küsitletava teatav tähelepanematus ankeedi lehekülgede pööramisele, mille tulemusena võis korraga vahele jääda suur hulk küsimusi. Teatud määral soodustas niisugust olukorda tavapärasemast õhema paberi kasutamine küsimustiku trükkimisel, ankeedi kaalu ja postikulude kokkuhoiu eesmärgil. Kuivõrd taolised eksitused on juhuslikku laadi, pole nimetatud kirjeid andmestikust kõrvale jäetud. Teistmoodi on toimitud neil juhtudel (kokku tosinkond), kus olukord viitab tahtlikule vaegtäitmisele, näiteks on vastuste märkimine poole pealt katkenud.

Tabel 5 esitab puuduvate vastuste suhtarvu kesksete rahvastikutunnuste lõikes. Meeste ja naiste võrdluses on erisus üsna tagasihoidlik, kuid tähelepanu väärib siiski kümnendiku võrra kõrgem vaegteabe suhtarv naiste hulgas. Nõnda lahknub osundatud tulemus tavapärasest kuvandist, mille kohaselt naised on korrektsemad küsimustikele vastajad, samuti valimikao analüüsil täheldatud pildist. Seletust tuleb tõenäoliselt otsida küsitluses osalenud meeste ja naiste erinevast vanuskoostisest lõikes, mida muuhulgas kinnitab käesoleva kvaliteedianalüüsi raames teostatud vaegteabe mudelarvutus.

Tabel 5

Vaegteabe määr

	Abielu ja pere (%)	Lapsed (%)	Töö ja naise roll (%)	Rahvastiku vanane- mine (%)	Välis- päritolu rahvastik (%)	Koos- vaade (%)	Tausta- osa (%)	Kokku (%)
Sugu								
Mees	1.09	1.04	0.93	0.91	0.73	1.10	0.58	0.90
Naine	1.13	1.16	1.08	1.07	0.72	0.58	0.66	0.99
Vanus								
15-29	1.11	1.31	1.23	1.37	0.87	1.12	1.84	1.27
30-39	0.92	0.66	0.77	0.77	0.81	0.40	0.25	0.69
40-49	0.53	0.64	0.67	0.77	0.46	0.72	0.25	0.58
50-59	1.64	1.10	0.63	0.84	0.46	0.42	0.31	0.84
60+	1.28	1.37	1.27	0.93	0.79	0.82	0.20	1.02
Elukohatüüp								
Linn	1.29	1.27	1.11	1.08	0.74	0.78	0.78	1.07
Maa	0.77	0.80	0.85	0.86	0.68	0.80	0.37	0.74
Haridus								
Alg/põhi	1.17	1.59	1.50	1.40	1.11	1.18	1.37	1.39
Kesk	1.00	0.81	0.84	0.88	0.59	0.66	0.31	0.75
Kõrg	1.30	0.98	0.58	0.59	0.34	0.39	0.24	0.69
Laste arv								
0	1.24	1.55	1.49	1.42	1.00	1.19	1.81	1.41
1-2	1.10	0.93	0.84	0.86	0.62	0.72	0.25	0.79
3+	0.92	0.84	0.69	0.68	0.51	0.26	0.27	0.66
Kokku	1.11	1.11	1.02	1.00	0.72	0.79	0.62	0.96

Vanusrühmiti on vaegteabe erisused suuremad. Kõige korrektsemalt on vastuseid andnud kolmekümnendates-neljakümnendates eluaastates küsitletavad, vanemate eärühmade suunas liikudes vaegteabe määr järkjärgult kasvab, ületades pärast 60 eluaastat kogumi keskmise. Eakatest omakorda kehvemini on vastanud noored, kel napib paratamatult isiklikku kogemust

uurimisalustes eluvaldkondades ning seetõttu ka tõsidust ankeedile vastamisel. Vaegteabe näitarv 15-29 aastaste seas võrdluses neljakümnestega üle kahe korra kõrgem, kuid samas ei välju see andmekvaliteedi seisukohalt vastuvõetavatest piiridest. Osundatud u-kujuline vanussõltuvus kehtib eranditult kõigi ankeedimoodulite suhtes.

Haridustaseme kasvuga kaasnevad ootuspäraselt täielikumad vastused, kusjuures peamine lahkmejoon kulgeb ühelt poolt kesk- ja kõrgharitud ning teisalt lühema kooliteega rahvastiku vahelt. Kuigi küsimustiku koostamisel oli püüdeks vältida keerukust ning teha see “vastatavaks” isiku taustast sõltumata, kogesid alg- ja põhiharidusega respondendid nähtavasti mõnevõrra suuremat raskust, mis kajastub vastamata küsimuste arvus. Vaegteabe puhul leiab samuti kinnitust maarahvastiku veidi asjalikum suhtumine küsitlusse, maainimestega võrreldes esineb linlastel vastuse märkimatajäämist ligi poole võrra sagedamini. Vaegteabe määra diferentseerib ka küsitleva laste arv — lastetutel tuleb vastuse märkimatajäämist ette üle kahe korra rohkem kui kolme või enam last omavatel küsitletutel. Vaegteabe reaalse lapsesuserisuse kõrval räägib antud juhul muidugi kaasa ka vanus, sest lastetud on eelkõige noored.

6.2. Arvamusteabe skaalajaotus

Arvamusteabe kogumisel ei tähenda küsimustele vastuste olemasolu alati automaatselt head andmekvaliteeti, oluline on ka nende sisu. Arvamusküsimuste puhul, mille eesmärgiks hinnata suhtumist rahvastikuarengu teatud suundumustesse, käitumismallidesse ja poliitikameetmetesse, on käesolevas ülevaates eraldi tähelepanu tuleb pööratud vastuste diferentseeritusele. Suhtumise mõõtmiseks on kasutatud nominaaltunnuseid, mille skaalad on ühtlustatud teemavaldkondade vahel ja nende piires. Kooskõlas PPA programmi ühtlussoovitustega on eelistatud viieastmelisi skaalasisid, mille äärmised positsioonid väljendavad vastavalt tugevat poolehoidu või vastuseisu ning nendega külgnevad positsioonid vastavalt mõõdukamat suhtumist. Skaala keskmine positsioon — “pole nõus ega vastu”, “ei seda ega teist” — peegeldab poolehoiu ja vastuseisu puudumist, mida võib käsitada nii neutraalse hoiakuna kui seisukoha puudumisena (“ei oska öelda”). Kuigi koondindeksite moodustamisel pole asi iseenesest probleemiks, tasub osundatud ambivalentsuse tõttu vastuste keskmisse skaalapositsiooni koondumisele siiski tähelepanu pöörata.

Arvamusteabe diferentseerituse hindamiseks on analüüsitud vastuste jaotust skaalapositsioonide vahel üksikküsimuste kaupa, summeeritult ankeedimoodulite lõikes ja kogu andmestiku ulatuses. Parema võrreldavuse saavutamiseks on mõõdikute arvutusel kõrvale jäetud teadmata vastused, millest andis ülevaate eelnev osa. Ankeedis sisalduva 237 viieastmelise skaalaga tunnuse keskmisena ulatus neutraalset või määratlemata suhtumist väljendavate vastuste osakaal 22.8 protsendini. Võrdluseks olgu öeldud, et tugevat poolehoidu või vastuseisu peegeldavate vastuste suhtarv oli keskmiselt 33.2 protsenti, mõõdukalt jaatavate või eitavate vastuste arvele langes vastavalt 44 protsenti käsitlusaluste küsimuste vastustest. Üksikküsimuste lõikes peitub aga osundatud keskmiste taga märgatavalt suurem heterogeensus kui vaegteabe puhul täheldada võis.

Arvamusi kõige tugevamini diferentseerivad tunnused, kus neutraalse või määratlemata suhtumisega vastuste esindatus jäi allapoole kümnendiku piiri, moodustasid 15.2 protsenti analüüsisaluste tunnuste koguhulgast. Sagedamini asetses neutraalsust väljendavate vastuste suhtarv 10 ja 20 protsendi vahemikus, niisugune olukord iseloomustas ligi üht kolmandikku (32.0 protsenti) analüüsiga hõlmatud tunnustest. Samas järgus, ehkki pisut suurem oli neutraalsete või määratlemata vastuste 20-29-protsendilise esindatusega

küsimuste suhtarv (33.3 protsenti). Tuleb tähele panna, et alates nimetatud rühmast hakkab keskmine positsioon kontsentreerima vastuseid poolehoidu või vastuseisu väljendava suhtumise arvelt. Veelgi tugevamat kontsentratsiooni kõnealusel suunas — keskpositsiooni arvele langes vastustest 30 protsenti või rohkem — võis täheldada poolesaja arvamusküsimuse juures, mis moodustavad pisut vähem kui viiendiku vastavate ankeediküsimuste arvust. Nelja küsimuse puhul (B07D, C09G, C09S ja D04L) koondus keskpositsiooni üle poole antud vastustest.

Erinevalt vaegteabest on ankeedimoodulite vahelised erisused arvamusteabe diferentseerituses tagasihoidlikud. Eespool viidatud keskmisest veidi madalam on neutraalset või määratlemata suhtumist väljendavate vastuste osakaal sündimust ja lapsi (20.5 protsenti) ning abielu ja perekonda (22.2 protsenti) käsitlevates osades. Ülejäänud moodulites (töö ja naise roll, rahvastikuvananemine ja välispäritolu rahvastik) ulatus vastav suhtarv 24 protsendini. Huvitav on tõdeda, et kirjeldatud muster läheb lahku vaegteabe analüüsil täheldatust, kus märkimata vastuste arv osutus keskmisest kõrgemaks just kahes esimeses ankeedi-moodulis. Kuivõrd tugevat poole-hoidu või eitust väljendavaid seisukohti jagus keskmisest enam samuti sündimust ja lapsi puudu-tavates küsimustes, siis võib tõdeda arvamuste teistest mõne-võrra selgemat väljendamist selles valdkonnas.

Tabel 6 toob ära tugeva, mõõduka ning neutraalse või määratlemata vastusega arvamusküsimuste suhtarvu olulisemate rahvastikutunnuste lõikes. Tulemust üldistades võib tõdeda, et asjaomased erisused on rahvastikurühmade vahel väikesed ning kinnitavad arvamusteabe ühtlust kogutud andmestiku ulatuses. Kui osutada täheldatud väiksematele erisustele, siis soolõikes on pisut enam keskmisse skaalapositsiooni koondunud meeste vastused. Ankeedimoodulite võrdluses, mis koondtabelisse ei mahtunud, ilmnes meeste seisukohtade sagedasem määratlematus enam soorolle ja rahvastikuvananemist käsitlevais moodulites; soorisuse üldsuunast hälbib ainsana suhtumine välispäritolu rahvastikku, kus mehed omasid naistega võrreldes tugevamini diferentseeritud arvamust. Vanuserisuse puhul on täheldatav neutraalsete või määratlemata vastuste suurenemine nooremate eärühmade suunas, vanemaaliste hulgas kasvab vastavalt tugevat poolehoidu või vastuseisu väljendavate seisukohtade esindatus.

Kirjeldatud suundumuste aluseks on ilmselt elukogemuse kumuleerumine, kuigi samamoodi võib tegemist olla ka põlvkonnaerisuse kajastusega, mida läbilõikeline andmestik vanussõltu-

Tabel 6

Arvamusteabe diferentseeritus

	Tugev (%)	Mõõdukas (%)	Neutraalne (%)	Kokku (%)
Sugu				
Mees	32.4	44.1	23.5	100.0
Naine	33.7	44.0	22.3	100.0
Vanus				
15-29	28.7	46.5	24.8	100.0
30-39	31.4	45.2	23.4	100.0
40-49	31.8	45.1	23.1	100.0
50-59	37.4	42.1	20.5	100.0
60+	37.4	41.3	21.3	100.0
Elukohatüüp				
Linn	32.5	44.5	23.0	100.0
Maa	34.4	43.1	22.5	100.0
Haridus				
Alg/põhi	33.1	42.4	24.5	100.0
Kesk	33.8	44.0	22.2	100.0
Kõrg	31.6	47.1	21.3	100.0
Laste arv				
0	29.2	45.9	24.9	100.0
1-2	34.5	43.1	22.4	100.0
3+	36.4	43.3	20.3	100.0
Kokku	33.2	44.0	22.8	100.0

vusest kvantitatiivselt välja selekteerida ei võimalda. Käsitlusaluste tee-made lõikes on vanuserisus tugevam soorollidesse, rahvastikuvananemisse ja välispäritolu rahvastikku puudutavates küsimustes.

Hariduse lõikes on neutraalseid või määratlemata vastuseid on pikema kooliteega rahvastikurühmades ootuspäraselt vähem, sarnaselt vaegteabele kulgeb tugevam erisusjoon keskharitud ning põhi- või madalama haridusega rahvastiku vahelt. Laste arv diferentseerib neutraalset või määratlemata arvamusteavet samal viisil nagu vaegteavet — lastetutel tuleb diferentseerimata vastuseid ette sagedamini kui lapsi omavatel ning laste arvu kasvades suureneb ka arvamusevastuste diferentseeritus. Linna- ja maarahvastiku lõikes neutraalsete või määratlemata arvamusevastuste suhtarv praktiliselt ei erine.

7. Andmeesitus

Käesoleva kogumiku tabelosa esitab süstemaatiliselt uuringu raames kogutud andmestikus sisalduvate tunnuste jaotuse. Kogumiku andmeesitus tugineb standardtunnuste komplektil, mida on rakendatud ühtviisi kõigi tunnuste puhul. Kuigi iga üksiktunnuse jaoks oleks soovi korral võinud leida mõne *ad hoc* sobivama tunnuskoolesuse, kaalus võrreldavus kogu materjali ulatuses ning tervikpildi taotlus metodoloogiliselt üles muud kaalutlused. Läbiva kasutuse tõttu oli standardtunnuste valik küllalt range ning piirdus kokkuvõttes viie rahvastikutunnusega — sugu, vanus, elukohatüüp, haridus ning laste arv.

Standardtunnuste hulgas on teistest enam rõhutatud sugu ja vanust kui demograafilises käsitluses fundamentaalseid isikutunnuseid. Koos rahvastiku põlisusega on nimetatud tunnuste ühisjoonteks eeskätt nende fikseeritus sünnimomendil ning püsivus kogu inimese elukäigu jooksul.

Sugu esineb tabelites meeste ja naiste süstemaatilisena võrdluse kujul, millele lisandub kogurahvastiku arvude esitus mõlema soo kokkuvõttes.

Vanus on tabelites operatsionaliseeritud viie agregeeritud rühma (15-29, 30-39, 40-49, 50-59 ja 60+) kaudu, mis koosvõetuna katavad kogu täisealise rahvastiku vanusskaala. Sihtrahvastiku määratlust arvestades vastavad neile rühmadele sünnikohordid 1988-1974, 1973-1964, 1963-1954, 1953-1944 ja 1943-1924. Väärrib tähelepanu, et osundatud põlvkondlik liigendus on võrreldav Eesti Pere- ja Sünnimomendiuuringu andmeesitusega, mis loob lihtsa võimaluse põlvkondade rahvastikupoliitiliste eelistuste ning reaalse demograafilise käitumise seostamiseks. Analüütilisest seisukohast on oluline tähele panna, et kogumiku arvtabelites esindab kõnealune tunnus ühtaegu nii põlvkondadevahelisi kui elutsüklilisi erisusi.

Elukohatüüp eristab eelkõige tihe- ja hajaasustusega, *resp* linna- ja maarahvastikku. Riikidevahelise võrreldavuse huvides ei järgi RPU Eestis rakendatavat administratiivset jaotust, vaid põhineb asula rahvaarvul, kooskõlas ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni ühtlussoovitustega. Sõltumata vormilisest staatusest on kõigi kahe tuhande ja enama elanikuga asulate rahvastik arvatud linna-, väiksemate asulate rahvastik aga maarahvastiku hulka. Nõnda kuuluvad halduslikest linnaasulatest maarahvastiku hulka Abja-Paluoja, Aegviidu, Antsla, Järvakandi, Kallaste, Lavassaare, Lihula, Mustvee, Mõisaküla, Pärnu-Jaagupi, Räpina, Suure-Jaani, Tootsi, Viivikonna, Võhma ja Võsu elanikkond. Linnarahvastiku hulka liigitusid aga Aseri, Haabneeme, Jüri, Kadrina, Kose, Laagri, Loo, Saku, Vasalemma, Väike-Maarja ja Ämari elanikud. Osundatud liigitus tagab ühtlasi andmevõrraldavuse varasemate riigiuuringutega.

Haridus tähistab kõrgemat lõpetatud kooliastet, mis on tabelites koondatud kolme tasemerühma. Esimesse, kõrgharidusrühma on arvatud küsitletavad, kes on lõpetanud ülikooli

või mõne muu kõrgharidust andva õppeasutuse. Keskkharidus tähistab vastavalt üldharidusliku keskkooli, kutsekeskkooli või keskeriõppeasutuse lõpetamist ning põhiharidusrühma on arvatud kõik need, kes pole keskkhariduseni jõudnud. Tuleb tähele panna, et lõpetatuse kriteerium eeldab haridussüsteemist väljumist. Kui rahvastikurühmas on õppureid suhteliselt palju, madaldab see selektiivselt rühma haridustaset, RPU puhul puudutab see noorimat vanusrühma, mille liikmetest ligikaudu pooled jätkasid küsitluse ajal õpinguid.

Laste arv peegeldab küsitletava elussündinud laste koguarvu sõltumata sellest, kas küsitletav elab andmekogumise ajal nendega koos või mitte, laste arvu määratlemisel lähevad arvesse ka need lapsed, kes olid küsitluse ajaks juba surnud. Standardtunnuste komplektis esindab laste arv eeskätt isiku rahvastikutaastelist panust ja aktiivsust asjaomases valdkonnas, millest lähtuvalt on tunnuskihtide moodustamisel tehtud vahet lastetu, ühe- või kahelapsese ning kolme - ja enamalapsese rahvastiku vahel. Sarnaselt haridusele tuleb tähele panna, et noorema põlvkonna lapsesusjaotus eristub märgatavalt kogumi keskmisest, kuna vastavad põlvkonnad seisid andmekogumise ajal oma reproduktiivkarjääri alguses.

Teemavaldkondade mõttes järgib tabelosa küsimustiku ülesehitust. Esitus algab abielust ja perekonnast, järgnevad tabelid sündimuse ja laste, töö ja pereelu ühitamise ning soorolli, rahvastikuvananemise ning välispäritolu rahvastiku kohta. Lõpuosas on esitatud tabelid rahvastikupoliitika teostuseelduste ning vastajaskonna sotsiaal-demograafilise profiili kohta. Viimase eesmärgiks on pakkuda pidepunkti küsitluskogumi selektiivsuse hindamiseks.

Teabe esitamisel on tabelites eelistatud protsentjaotusi absoluutarvudele, küsitletavate absoluutarvud tunnuskihtide lõikes on esitatatud käesoleva ülevaate valimiosas. Jaotuste esitamisel summeeruvad protsentjaotused vastavalt meeste, naiste ja kogurahvastiku koondridadeks (arvuliselt 100 protsenti). Tulenevalt *teadmata* vastuste suhteliselt madalast osatähtsusest andmestikus, ei ole vastavat rühma tabelites eraldi andmereana välja toodud. Standardtöötlus on teostatud programmipaketi SPSS abil. Standardtöötluse tabelid on vormindatud paketi *Lotus*, elektroonsel kujul on neid soovi korral võimalik tellida Eesti Kõrgkoolidevahelisest Demouuringute Keskusest.

Teadusanalüüsi tarbeks on Eesti RPU teabekogum, koos teiste rahvuslike uuringutega, deponeeritud rahvusvahelisse andmepanka, mille hoidjaks on Saksamaa Rahvastikuinstituut. Rahvusvahelise koostöö kaudu on andmestik analüüsiv PPA programmi partnerinstituti ja teiste uurimiskeskuste poolt hoopis mitmekesisemalt kui see riigi enda jõududega võimalik oleks olnud. Laiemas perspektiivis on see järjekordseks sammuks Eesti kinnistamisel Euroopa rahvastikukaardile. Kahtlemata laiendab asjaomane koostöö kõigi osalejamaade demograafilist enesetunnetust, pakkudes võimaluse harjumuspärase protsessiteave kõrval ka rahvastikuarenguga seonduvate hoiakute, väärtuste ja eelistuste võrdluseks.

Kirjandus

- EKDK (1995). *Eesti Pere- ja Sünnimisuuring. Metodoloogiaülevaade*. RU Sari A, nr.39. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1999). *Eesti Pere- ja Sünnimisuuring. Meesküsitluse metodoloogiaülevaade*. RU Sari A, nr.40. Tallinn, EKDK.
- ESA (1997a). *Eesti Tööjõu-uuring 1995. Metodoloogiaülevaade*. Tallinn-Viljandi, Eesti Statistikaamet.

-
- ESA (1997b). *Eesti Tööjõu-uuring 1995. Struktuurimuutused Eesti tööturul 1989-1994*. Tallinn-Viljandi, Eesti Statistikaamet.
- Festy, Patrick & France Prioux (2001). *An evaluation of the FFS project*. Paris, INED.
- Hansson, Leeni (2004). (koost) *Valikud ja võimalused. Argielu Eestis aastatel 1993-2003*. Tallinn, TPÜ RASI.
- Katus, Kalev & Jüri Kõre & Marje Pavelson & Allan Puur & Luule Sakkeus (1993). *Individuaalstatistika ümberkorraldus Eestis*. Isikuandmenõukogu aruanne. Tallinn.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Luule Sakkeus (2000). Development of National Minorities in Estonia. *W.Haug, Y.Courbage, P.Compton (Eds). The Demographic Characteristics of National Minorities in Certain European States*, vol.2. Strasbourg, CoE.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Luule Sakkeus (2002). Foreign-origin Population in Estonia. *Y.Courbage, P.Compton (Eds). Immigrant Populations in Europe*. Strasbourg, CoE.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Asta Põldma (2002). *Eesti põlvkondlik rahvastikuareng*. RU, sari D, nr.2. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev & Enel Pungas & Allan Puur & Luule Sakkeus (2000). Estonian FFS: experience from transforming statistical environment. *Trames*, vol.4, no.3 (Special Issue on Estonian Population), pp.286-316.
- Leinsalu, Mall & Marina Grintshak & Rivo Noorkõiv & Brian Silver (1998). *Eesti Terviseuuring. Metodoloogiaülevaade*. Tallinn, EKMI.
- Leinsalu, Mall & Marina Grintshak & Rivo Noorkõiv (1999). *Eesti Terviseuuring. Tabelid*. Tallinn, EKMI.
- Moors, Heins & Rosella Palomba (1995). (Eds) *Population, Family and Welfare*. Vol.1. Oxford, Clarendon Press.
- Narusk, Anu (1994). (toim) *Murrangulised 80ndad ja 90ndad aastad Eestis: töö, kodu ja vaba aeg*. Tallinn-Helsingi, TAK-STAKES.
- Narusk, Anu (1999). (toim) *Argielu Eestis 1990ndatel aastatel. Elanikkonnaküsitlustel "Eesti 93" ja "Eesti 98" põhinev sotsioloogiline ülevaade*. Tallinn, TPÜ RASI.
- Noorkõiv, Rivo & Allan Puur (1996). *Estonian Labour Force Survey 1995: Experience from retrospective data collection*. Paper to European Conference of Statisticians, Paris.
- Puur, Allan (1994). *The 1989 Estonian population and housing census: microdata definitions and coding schemes*. RU Series A, no.36. Tallinn, EKDK.
- Puur, Allan (1998). Eesti Põlisusuuring: lähtekohad ja põhijooned. *Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Mustvee II konverents*. Jõgeva, Jõgeva Maavalitsus, lk.85-99.
- UNECE (1992). *Fertility and Family Surveys in countries of the ECE region. Questionnaire and codebook*. New York, United Nations.

OUTLINE OF ESTONIAN PPA

1. Outline of the study

In a broader framework, the Estonian Population Policy Acceptance Survey (PPA) forms a national constituent in the International PPA Study, coordinated by the network of national population institutes across Europe.

PPA programme aims at the critical areas of the modern population development, including fertility, family building, population ageing and the issues regarding foreign-origin population. Controversial developments have been experienced during the last couple of decades in all those areas, associated by long-term diverse and powerful societal impact. Decrease of fertility far below reproduction level, changing family models, rapid growth of the proportion of the elderly and deterioration of the dependency rate, emergence of a numerous foreign-origin population and the integration of the latter are the issues that challenge the cohesion and sustainability of the society. Although the urgency of one or another specific problem may vary depending on the circumstances, essentially no nation having reached the modern stage of population development is not able to escape those issues, requiring future-oriented reaction from nations. European governmental level population conferences addressed those issues on the representational level (Geneva 1993 and 2004; Budapest 1998), those forums acknowledged the need for common activities in the field of scientific analysis in order to find solutions. PPA programme is one outcome of such cooperation.

PPA programme focuses on the trends of population development referred above but the attitude of individuals. Such focus reflects the increased understanding that the success of attempts to direct the developments towards a more favourable path or adjusting to the results of changes depends to a great extent on the understanding of and acceptance of the population of the scheduled measures, or, in a nutshell, on the reception of population policies. The programme aims at the bonding of the individual-centred and policy-centred views, or in other words, the standpoints of the citizens and decision-makers regarding population development and respective national policies. In the scientific context the treatment of respective attitudes, opinions and preferences deserves to be underlined in the comparative perspectives between the countries, on the basis of the purposefully collected data. From the practical side, the innovativeness of the event lies in the fact that it secures varied feedback promoting dialogue between the people and the decision-makers regarding the key issues of population policies and eventually enhancing the efficiency of the scheduled measures and their acceptance by the citizens.

This programme builds on the earlier cooperation during the first round of PPA in the beginning of the last decade coordinated by the United Nations Economic Commission for Europe, together with the national demographic institutes of the Netherlands and Italy. This time nine countries participated — Austria, Belgium (Flanders), Spain, Holland, Italy, Germany, Switzerland, Czech Republic and Hungary —, where national surveys were carried out in the period 1990-1992 on the basis of a harmonised programme. During the first PPA round the core parts of the survey programme focused on the issues related to fertility and family, the results of the round were summarised in the two-volume analytical monograph [Moors, Palomba 1995; 1998].

Preparations for the second PPA round began during the European Population Conference of EAPS in the Hague (1999), where a respective working group was established. During the next two years the survey programme and core questionnaire was devised

ensuring the harmonisation of national surveys. The programme of the second round is linked with the previous survey while being more extensive compared to this; for instance, population aging has been included to the list of mandatory subjects. In order to ensure complete representativeness of the results in regard of the adult population the cohort range of the survey population was extended in the second round typically from the 20-year-olds to individuals in their sixties and seventies. The geographical reach of the PPA cooperation also increased during the second round. Estonia, Cyprus, Lithuania, Poland, Romania, Slovenia and Finland joined the former participants while Spain and Switzerland withdrew. National surveys were conducted in the participant countries from 2000 to 2003. The German Population Institute acted as the international programme coordinator during the second round, being also the respective grant holder under the 5th framework programme of the EU.

In Estonia the national PPA survey was prepared under the guidance of the Working Group of the Family and Fertility Survey. This body uniting the expertise of the scientists and government institutions was constituted upon the initiative of the Estonian Demographic Institute for the preparation and implementation of PSU [Katus, Puur, Põldma 2002]. The Working Group has taken care of the survey integrity starting from the communication of the survey aims, contacts with the international coordination centre through survey implementation coordination up to the scientific analysis and dissemination of results. Beside essential issues the PSU Working Group has the competence regarding the use of funds allocated for the implementation of the survey, having the Governmental Commission of Population as the partner, and after the work of this expert body in the field of organisation of statistics ceased, within the area of administration of the Ministry of Finance. Although with the passing of time the composition of the group eventually changed, the nucleus having developed on the basis of essential interest and expertise has worked together for a dozen years. At the time of preparation of this book the attention of the Working Group was focused on the implementation of the second round of the FFS.

Naturally, the preparation of the national PPA round by the PSU Working Group was not accidental, emerging from the comprehensive circle of tasks assigned by the Working Group. Starting from the environment, where survey statistics was basically nonexistent as a significant data source, the system of national surveys approved by the Governmental Commission of Population entailed several nationally representative surveys aiming to ensure the basic data base regarding population and social processes together with census and vital statistics [Katus *et al* 1993]. The Labour Survey [ESA 1997a; 1997b; Noorkõiv, Puur 1996], National Minorities Survey [Katus, Puur, Sakkeus 2000; Puur 1998] and Health Survey [Leinsalu *et al* 1998; 1999] relied directly on the methodology and organisational experience developed within the PSU framework. All these national surveys applied integrated event-history approach and comparable definitions, but also common sample frame, sample procedures and similar organisation of fieldwork and data processing stage. Thus it was possible to collect the data of all five national surveys, ca 25 thousand event-history entries in total, into an analytical set that is not ordinary even in the countries with exemplary statistical organisation.

Reciprocal coordination of these programmes on the international level also facilitated the linkage of population policy survey with the FFS framework. Thus an option was provided in the first PPA round to implement population policy survey as a special module of FFS [Moors, Palomba 1995; Festy, Prioux 2001]. Upon joining of Estonia with the PPA programme PSU Working Group considered various practical alternatives in great detail. The decision to integrate the population policy survey with the event-history national surveys was essentially determined by the potential for use of various data related to the life careers of the

population, from the practical viewpoint, the choice was directed by the insufficiency of the means targeted for data collection.

In order to prepare the survey the FFS Working Group established a subgroup compiling the questionnaire and examining other issues related to the implementation of the survey. The Estonian Interuniversity Population Research Centre executed the operational functions of the project under the guidance of the Working Group. In the next chapters the reader finds a summary of the methodology of the Estonian PPA, the tables provide systematically collected quantitative data.

2. Programme and questionnaire

The structure of the questionnaire of the Estonian PPA is determined by the aim of the survey to collect information regarding the opinions, expectations and preferences of individuals in the field of population policy. The questionnaire comprises seven modules. First five reflect the main fields of the modern population policy — marriage and family, fertility and children, combination of work and family and sex roles, population aging and foreign-origin population. The sixth chapter addresses some of the prerequisites for the performance of population policies and the last part of the questionnaire contains the respondent's background information which is essentially reflecting the population group he or she represents.

Compared to the core questionnaire of the European PPA the national survey contains somewhat fewer modules, while the modules on the other hand are more integrated and harmonised. Besides the mandatory modules agreed upon on the international level, the optional module on migration and integration was also included in the questionnaire, relying on the key relevance of the issues related to the immigration and foreign-origin population on the development of Estonia.

All modules addressing the main areas of population policy build on the common system, ensuring their comparability. Each module starts with the questions concerning demographic situation in order to specify the context for the following questions and to establish the respondents' level of knowledge. Next the respondent is asked to provide his or her opinion on the principal and often controversial statements on the population development trends and related changes in the lives of individuals. Thirdly, each module focuses on population policy, including the definition of target groups, selection of measures, government's responsibilities, charges of other institutions and of an individual, the consistency of policies over time etc. The respondents are also asked to deliver their assessment on the efficiency of national policies in the respective area.

Table 1

Structure of questionnaire

Mainly nominal attributes are used in the questionnaire in order to measure opinions, the scales being harmonised both between population policy subject areas as well as across the areas. In order to secure adequate differentiation, four- and five-point scales are preferred. In case of quantitative assessments regarding the states of population as well as financial support scheme preferences metric variables are used. In total the survey comprises 118 questions, a majority of which are further divided into sub-

Module	Number of questions
A. Nuptiality and family	17 (49)
B. Children	21 (97)
C. Paid labour and role of women	17 (57)
D. Population ageing	22 (73)
E. Foreign-born population	13 (51)
F. Combined views	7 (9)
G. Background data	21 (75)
Total	118 (411)

questions. Taking the latter into account, answers to more than four hundred issues were assumed, and, according to the test conducted, it took an hour in an average to complete the questionnaire. By areas the number of questions varied between 13 and 22, the sections addressing population ageing and fertility and children were somewhat more extensive compared to others, the modules concerned with foreign-origin population and sex roles were shorter. Besides structured questions respondents had the opportunity to express their attitude, opinions, comments etc. in free format on the last page of the questionnaire.

The design of the survey instrument that was to be completed without the help of the interviewers strived to be synoptic and facilitate responses. All questions in the core modules required responses, ensuring comparability of all views in regard of population policy across all population groups despite group adherence of a single respondent. To help the respondent, a short instruction for the completion of the questionnaire was printed on the reverse of the cover, together with the phone number of the survey co-ordinator to be contacted if counsel were required.

Due to the definition of the target population the questionnaire was prepared in Estonian, together with the English translation it is included in the annex to this anthology. Nevertheless, it should be noted that not linguistic exactness but rather essential comparability of the collected data is the primary aim of a national questionnaire within the framework of an international programme. Sometimes due to the difference in population development a substantially different question is required in order to obtain an equivalent response.

3. Sample

3.1. Target population and sample frame

The sampling procedure of the Estonian PPA aimed at the broad-based representation of the population groups and the representativeness of the collected data. The target population included birth cohorts of 1924-1980, with the aid of the additional sample including pupils the younger span of the range was extended to the cohort of 1986. From the viewpoint of the implementation the scale applied — from the 18-year-olds to 80-year-olds — imposed specific requirements on the survey instruments and procedure. Retrospectively, it is a pleasure to recognise that due to the experience obtained during the earlier national surveys the extended cohort range did not result in the deterioration of data quality.

In case of a survey sampling procedure is first determined by the sample frame that, speaking on practical terms, is a list of the target population with the appropriate individual variables. Usually this requirement is secured by linking the sample frame to a specific moment in time. Considering the value of the sample frame the information on the individuals included, or technically speaking, the set of variables, is also pertinent. The more extensive the information, the more detailed sampling criteria can be applied and more comprehensively can the representativeness of the sample be evaluated. Today electronic availability of the sample frame is naturally an advantage. Sample generation means finding respondents from the list referred, usually applying random sampling procedure, and is reduced to a quite routine technical procedure.

The body of respondents of the Estonian Health Survey conducted in 1997 constitutes the sample frame of the Estonian PPA. In the international framework such approach can be compared to the practice of the countries in the first PPA round which undertook the survey jointly with the national Family and Fertility Survey [Moors, Palomba 1995]. In Estonia the Health Survey — in line with the Estonian Family and Fertility Survey, Labour Survey and National Minority Survey — was one of the series of surveys conducted in the second half of the 1990s through which survey statistics was founded in Estonian after the regaining of independence as a separate link in the national statistics besides vital and census statistics [Katus *et al* 2000]. It is important to emphasize that those surveys applied similar event-history approach, internationally comparable definitions of the major population events *resp* individual variables, while definitely adjusted to the Estonian context, harmonised sample procedure and survey organisation. With the exception of the National Minority Survey, naturally focusing on the development of minorities, all those surveys represented the total population in Estonia, targeting the representation of major social and demographic groups. Individual data of the most recent population census as the list comprising most complete and comprehensive background information served as the basis for the generation of the sample for all those surveys [Puur 1994].

In this framework the Health Survey aimed at collecting fundamental data on the health of population, in order to form the setting for that and to link it to the broader statistical picture, the programme also included events of other main life careers of the population (parental home, partnerships, children, education and work, migration and residence). The methodological overview and standard tabulations contain detailed information regarding the implementation of the survey and data contents [Leinsalu *et al* 1998; 1999]. From the perspective of PPA the application of the Health Survey as sample frame means the availability of comprehensive event-history information (more than two thousand variables in total) for all individuals, both respondents and non-respondents. In this summary the information on the variables in the sample frame is applied for the analysis of non-response and estimation of the representatively of the results, speaking on scientific terms, first the chance to include the event-history information from the sample frame deserves to be stressed in the analysis of the opinions on the population policy collected through the PPA. The varied background information of the sample frame also provided support for the completion of gaps in the data that inevitably occur during the survey.

In the sample generation two qualification criteria were applied. First, the oldest of the most elderly population groups were excluded (birth cohorts of 1916-1923), the oldest among them had passed their 87th birthday during the data collection period. Obviously in this age the response rate is considerably reduced by health issues that could lead to the need to rely on the support of another person for the completion of the questionnaire. In the Health Survey obtaining responses in such cases was the specific target for reflecting the health loss resulting from the population ageing as completely as possible. In the most severe cases

another person being well informed of the respondent's life cycle (mostly family member) could complete the questionnaire. Such arrangement was not feasible in case of PPA focused on the attitudinal information.

Due to the second criterion attention was focused on the native population, in accordance with the recommendations of the PPA program. While determining the target population and generating the sample nativity was defined on the basis of geodemographic principle through several consequent population cohorts — the population whose roots are in Estonia was considered to be native. It is important to stress that the population distribution of nativity is independent of the nationality and thus the sample included, besides Estonians, also Russians, and Finns etc. of whose parents at least one is of Estonian origin. The need to apply nativity variable was also the reason that determined the choice of the sample frame from among the national surveys, as the Estonian statistics has not managed to apply systematically the respective population indicator in other sources [Katus, Puur, Sakkeus 2002].

Due to the time gap of several years between the Health Survey and fieldwork of PPA sample frame had to be actualised before the generation of the survey sample. In the process of this procedure applying the data from the death and address registers the persons having deceased or left Estonian during the period in issue were removed from the sample frame as well as the individuals whose address was not possible to actualise due to the confusion of the registration of place of residence and the inaccuracy of the register data. It was also impossible to include the persons in the sample who had come to live in Estonian during the period after the implementation of the Health Survey. The respective population group comprised less than one per cent of the total population according to the published data (due to the disintegration of the migration statistics the Statistical Office ceased the publication of the respective data in 2000) and therefore cannot have any impact on the representativeness of the results.

3.2. Sample procedures

The aim was to interview approximately 1500 individuals selected as a result of sample procedure that permits to analyse the sample by males and females, cohorts and other main population groups. For its size, the sample quite well complies with the harmonisation requirements of international PPA study, as to the inclusion of cohorts of the target population, Estonia has rather exceeded this standard.

In survey practice, two major alternative approaches for securing the targeted number of interviews exist. According to the first method, non-response is imputed before the fieldwork period, sample size is defined as a sum of the targeted number of respondents and the estimated number of non-responses. Since the accuracy of the estimations is seldom excessive, the number of completed interviews always tends to differ more or less from the targeted number. The alternative approach builds on the particular target number of interviews and in order to achieve this aim, the dropouts are replaced. The sample size thus forms as the sum of respondents and replacements. The advantage of the first method is an uncomplicated procedure due to the non-application of replacement while the impossibility to control for the selectivity of non-response is a disadvantage. As to the second alternative, non-response can be better controlled but the time and effort needed increases; replacement cannot ensure absolute representativeness as often selectivity biases tend to take a latent form. While implementing the Estonian PPA, the first approach was selected.

The second principle is the proportionality in respect of regional, demographic and social composition of the total population. This principle stems from the sample base where the over- or underrepresentation of any population group was avoided. The elderly generations, born in 1931 and earlier, the proportion of which was increased in the Health Survey [Leinsalu *et al* 1998] form the only exception. Such approach served the aim of enlarging the amount of health-related events in issue, as typically chronic diseases emerge only in the later years of life. During the implementation period of PPA mortality had levelled out the said overrepresentation essentially, ensuring proportionality over the whole age scale. Technically speaking, PPA sample can be characterised as the single-stage probability procedure, the sample unit being an individual. Due to the smallness of the country, there is no need in Estonia to use a multi-stage clustered procedure that must be considered inevitable in case of large countries. It should be mentioned that the sample included also institutionalised population (inhabitants of care homes, prison inmates, conscripts etc.).

Table 2

Survey sample

Table 2 presents the overview of the PPA sample procedure in figures. After application of the above-listed criteria the sample list included 1971 individuals after actualisation. Finally, 1360 questionnaires were received from the potential respondents,

	Number	Proportion, %
Sample	1971	100.0
Interviewed	1360	69.0
Not interviewed	611	31.0
incl. refused	181	9.2
incl. others not interviewed	430	21.8

the proportion of the targeted individuals interviewed and not interviewed results in the response rate of 69.0 per cent (1360 : 1971).

Due to the oral or written refusals a total of 181 questionnaires were not received, that means the refusal rate of 9.1%. The quite various formulations of refusals can be provisionally divided into two major groups. The first group comprises causes on the individual – society axis that in one way or other held back the respondent from answering the questions. Embitterment, be it in the more general or personal level, was the reason often provided in such cases, and the wish to keep aloof. The same group also includes serious health problems preventing a person from completing the questionnaire, lack of knowledge of Estonian as well as a couple of cases of religious beliefs. Another and more extensive group of refusals comprises various so-called excuses, and among them the most typical was, as expected, lack of time and/or interest as the excuse — it is clear indeed that modern pace of life leaves nobody with a surplus of time. References to not feeling well and minor illnesses can also be categorised under this group.

The rest of the non-responses — a total of 430 individuals, i.e. 21.8 per cent of the sample, are collected into one group. The experience of the national surveys gives ground to believe that on one hand this group includes latent refusals escaping contact who did not find it necessary to notify the survey managers of their refusal [EKDK 1995; 1999; Noorkõiv, Puur 1996; Leinsalu *et al* 1998]. On the other hand, this group to a considerable extent also reflects the inaccuracy of the address information, and to some extent, also cases of death and emigration that escaped notice during the actualisation and data collection process. The proportion of non-response resulting from the poor organisation of migration registration, or, rather disorganisation, is extremely high when compared internationally, and the proportion exceeding that of refusals is a deplorable peculiarity of Estonia. Overcoming this failure

depends on what time is required by the authorities engaged in the organisation of statistics to achieve cooperation instead of the “separate principalities” ruling today.

The need to map the future trends of expectations relating to population development and policies required that the survey procedure also secure the collection of information on the cohorts younger from the sample frame generations. In order to include this group a class-based additional sample was applied that covered the students of the elder forms of gymnasiums and university students. In total the auxiliary sample covered 321 individuals, mainly from birth cohorts of 1985-1986, due to the data collection procedure employed the application of replacement is not feasible in case of the auxiliary sample. While using the main and auxiliary sample simultaneously, standard tables of PPA data included, weighting system must be employed (variable *iweight*), ensuring the proportional representation of the younger cohorts.

In a nutshell, the quite high rate of non-response must be acknowledged in case of the PPA sample, that still remains somewhat below the rate achieved by surveys close in the subject field surveys applying the same data collection method [Narusk 1994, 1999; Hansson 2004]. Various comparable information based on the sample frame regarding both the interviewed and not interviewed persons allows to monitor the direction and substantiality of the non-response bias, the systematic display of the differentiation of the attitudinal information in the tables serves the same goal.

3.3. Representativeness

In survey statistics, generalisations regarding society are based on samples usually comprising only a small fraction of the population. In order to ensure the reliability of the results the sample must be representative of the population, i.e. it must include the same proportion regarding its regional, demographic and social composition as the target population. Representativeness, however, does not require complete identity of the two population groups but the lack of systematic differences, exceeding random deviation is needed.

The evaluation of representativeness is based on the non-response rate calculated by the major population variables and the comparison of the sample structure, respondents and non-respondents (Table 3). In the table the aim is achieved by the deviation rate reflecting the relative difference of each population group from the respective group of target population. The zero deviation signifies an absolute compliance of two groups while negative deviation rate demonstrates underrepresentation of the respective group and positive deviation indicates overrepresentation among the respondents. It should be underlined that the opportunity to draw comparable background data for respondents and non-respondents alike by the major population variables based on the sample frame constitutes a prerequisite for this analysis.

Similarly to a typical situation faced in the survey practice, a considerable gender differentiation of the response indices was manifest in the Estonian PPA. In the relative terms male non-response rate exceeded the respective rate of females by more than one fifth. Nevertheless, it is interesting to recognise that direct refusals were more widely used by the weaker sex. Obviously, this is not a proof of the bigger reluctance of females to participate in the survey but rather proper conduct in notifying the organisers of the survey of their refusal. Due to the more frequent non-response of males the sex rate of the respondents has shifted in favour of the females for a couple of percentage points.

Across age groups, *resp* by cohorts non-response rate is rather similar, displaying no distinct trends. Still, within the homogenous picture, systematic increase of non-response cases towards older age groups, exceeding, for instance, in the oldest age group the respective

figure of the age group 15-29 by more than twofold, deserves to be pointed out. The causes of refusal among the elderly were typically health-related issues and difficulties regarding the completion of the questionnaire. While the dropouts for an unspecified cause balanced refusals among the younger respondents, non-response rate was quite flat across the age groups and as a result of this, the representation of different age groups was proportional.

The comparison of urban and rural populations reveals higher non-response among the first group, reflecting, *inter alia*, the differences in the mentality and social environment. Measured by non-response rate the respective number characterising urban population exceeds that of the rural population by one fifth, although the incidence of direct refusals is quite similar among the two population groups. In the respondent composition the somewhat higher non-response rate of the urban population results in an overrepresentation of the rural population by a couple of percentage points. But pursuant to the more detailed analysis by the hierarchical levels of the settlements this is primarily caused by the higher non-response rate in the capital that exceeds the others, established by all surveys without any exceptions. Despite the relative underrepresentation of the Tallinn population the composition of the respondents corresponds to the structure of the general population quite well. Naturally, it should be noted that in case of smaller counties the number of respondents is relatively limited and due to the resulting random fluctuations the breakdown of regional differences is not feasible.

Table 3

Representativeness

Population group	Sample (n)	Respon- dents (n)	Non- respon- dents (n)	Sample (%)	Respon- dents (%)	Non- respon- dents (%)	Deviatio n rate /deviance index (%)	Non- response rate (%)	Refusal rate (%)
Gender									
Male	869	568	301	44.1	41.8	49.3	-2.3	34.6	8.5
Female	1102	792	310	55.9	58.2	50.7	2.3	28.1	9.7
Age									
15-29	258	177	81	13.1	13.0	13.3	-0.1	31.4	5.4
30-39	336	224	112	17.0	16.5	18.3	-0.5	33.3	7.4
40-49	371	259	112	18.8	19.0	18.3	0.2	30.1	7.5
50-59	297	213	84	15.1	15.7	13.7	0.6	28.3	8.8
60+	709	487	222	36.0	35.8	36.3	-0.2	31.3	12.4
Type of residence									
Urban	1262	846	416	64.0	62.2	68.1	-1.8	33.0	9.2
Rural	709	514	195	36.0	37.8	31.9	1.8	27.5	9.2
Education									
Primary/basic	608	383	225	30.8	28.2	36.8	-2.6	37.0	12.3
Secondary	1044	736	308	53.0	54.1	50.4	1.1	29.5	8.0
Higher	319	241	78	16.2	17.7	12.8	1.5	24.5	6.9
Parity									
0	496	322	174	25.2	23.7	28.5	-1.5	35.1	10.9
1	414	264	150	21.0	19.4	24.5	-1.6	36.2	10.1
2	705	514	191	35.8	37.8	31.3	2.0	27.1	7.5
3+	356	260	96	18.1	19.1	15.7	1.0	27.0	9.0
Total	1971	1360	611	100.0	100.0	100.0	0.0	31.0	9.2

Across educational levels the dropping-out of less educated respondents was more frequent and in total quite remarkable — measured by non-response rate the difference between the respondents with a primary or basic education and higher education was one and a half. The comparison of general non-response rate and refusal rate indicates that refusals are the cause of the majority of the differentiation referred, lower interest level regarding the issues under examination as well as greater difficulties in completing the questionnaire constituted the background for the more frequent incidences of withdrawal in the group with the primary and basic education, in case of which the considerably higher age composition of this educational group compared to the average played a relevant role. Due to the accumulation the somewhat bigger variation by education between the composition of the sample and the respondents compared to the rest of the population characteristics occurs.

In regard of the population parity the lower non-response rate among the respondents having children was confirmed again, that, besides the higher interest in the survey issues, assumedly also reflects their lower mobility and therefore better availability. The structure of

the respondents reflects the more frequent drop-out of the childless, singles and lone-living by the decrease of the proportion of these groups by a couple of percent, resulting in the proportional increase in the proportion of the married and population living in the larger households.

Information contained in the sample frame also helped to find out to what extent the attitudinal aspect influenced survey results and how permanent or unsteady it is. The measure of the attitudes is the interviewer estimation provided in each Health Survey questionnaire regarding the interest demonstrated by the respondent and the general interview process. Pursuant to this measure the interested attitude was the most widespread while still a third of the respondents were rather indifferent and five per cent of the respondents were characterised as completely uninterested. The interview process was assessed as mediocre at little less than one third of the cases, the share of interviews during which complications or relevant complications were experienced was limited to five per cent.

The comparison of non-response rate demonstrated the relevance of the respondent's disposition for the survey result and also revealed its persistence over the time. The drop-out between the (earlier) respondents having demonstrated very high and very low interest respectively differed by almost twofold (19 and 39 per cent respectively), refusal rate was higher even by fourfold in the second group compared to the first group. The difference in non-response rates was practically the same by the interviewer rating given to the interview process. In other words, the differentiation caused by the disposition of the respondent was stronger than any population variable applied during a routine analysis.

The multivariate model calculation conducted within the framework of the quality control revealed that the differentiation of the survey results by sex, type of residence, education, parity and disposition regarding the survey retains statistical relevance while the oppositional impact of the variable is accounted for. In a nutshell, it can be stated that the deviation rate obtains high values also in case of small population groups (e.g. widows and the divorced), the separate analysis of which is not feasible anyway. Thus the data collected can be considered representative in regard of main population variables and the weighting of the data is unnecessary during a standard analysis. For the detailed information regarding the social and demographic composition of the respondents refer to the end of the standardtable set (Tables T01-T21).

4. Survey organisation

Data collection of the Estonian PPA was implemented via mailed questionnaires, and conducted in 2003. From the point of data quality, other things being equal, interviews would have been preferable but the project budget unfortunately did not allow for that option.

Pursuant to the procedure, all respondents in the sample list were sent the questionnaire and the letter explaining the aims and background of the survey. Inter alia, the position of the Estonian PPA as a part of the respective international survey programme was explained in the contact letter as well as the principle applied in the democratic countries to take into account public opinion and preferences while shaping the relevant areas of national policy. Ordinarily the appeal underlined the respondent's role as the representative of a specific population group and the confidentiality of the responses. The letter also included contact data of the survey manager so that the respondent could acquire additional information if necessary. Only a relatively small number of the respondents used this option, in the majority of the cases to inform of the situations which forbade the completion of the questionnaire for some reason or another.

In order to provide support to the respondent, a short instruction regarding the completion of the questionnaire was printed on the inner cover of the questionnaire, that explained the procedure for filling in the responses. From the view of data quality the instruction underlined the importance of integrity of the responses, i.e. the need to give responses in all sections and to single questions of the questionnaire — taking into account the mail survey, filters, i.e. omission of questions depending on the responses provided was avoided. A special envelope was attached to the questionnaire for the return of the completed questionnaire, postage fee having been paid by the survey organiser. Letters and questionnaires were sent based on the schedule, by counties, from February to July 2003.

The procedure foresaw, within the framework of the mail survey, an option of a personal contact by phone with the respondent, if possible. The survey manager used telephone books and information available in the Internet for acquiring phone numbers. As a result of this, telephone numbers were found for 62.5 per cent of the respondents included in the sample list on the basis of the name and address of the respondent. Provided a phone number was available, the manager called the respondent a couple of days after the mailing of the letter, introducing the survey, answering the questions and explaining the importance of participation.

Naturally, not every phone owner could be contacted, as in some of the cases the numbers had changed, telephones were switched off etc. Actual phone contact was made in a little less than three fifths of the cases (59.6 per cent); the respondents making own contact were also included in the numerator. Also the cases of direct contacts, i.e. contact was made personally with the respondent, and indirect contacts, where a contact was made, upon the absence of the respondent, with some other (adult) family member were separately specified during the analysis of the survey process. The coordinator's task was also in the latter cases to ensure the collection of responses through explanations. By ratio, direct contact was made with a little more than one half of the respondents in the sample list (53.4 percent), indirect contact with a little less than one tenth of the cases (8.8). As in some cases the coordinator talked both with the respondent and a family members, the sum of the referred figures somewhat exceeds the amount of respondents with whom phone contact was made.

Table 4 presents the figures related to the phone contacts by respondent groups. The differences in the contacting rate compared to the non-response rate should be noted in this case.

It clearly strikes the eye in the comparison of males and females where the difference in the contact rate is limited to a couple of percentage points, and that is less by a scale compared to the sex difference of non-response rate. Although, due to the male life-style being more outward-oriented, indirect contacts with males somewhat outnumbered that of females, this indicates that the sexually different response rate reflects to a major extent the different interest level and preparedness to respond of the different sexes and not other factors. The difference becomes evident, in an even more striking manner, if rural and urban population groups are compared. While making contact with the urban dwellers was less complicated on the average, especially in regard of direct contacts, the gradient of non-response is reverse. Assuming the equal impact of individual approach, urban response rate should have been higher by 4-5 percentage points compared to the rural population, but the actual difference is to the prejudice of the urban population. In other words, the better availability of telephone communication in the urban areas has not compensated for the lower interest in the survey of the urban population. In case of education and number of children, on the other hand, the difference in the contact rate and response rate correspond quite well as to the direction and extent.

Table 4

Contacting procedure

Population group	Telephone (%)	Preliminary contact (%)	Incl. direct contact (%)	Incl. indirect contact (%)
Gender				
Male	63.2	59.4	51.9	11.0
Female	61.9	59.7	54.5	7.1
Age				
15-29	58.9	55.4	48.8	10.5
30-39	61.3	59.8	52.1	9.5
40-49	66.6	62.8	56.3	9.2
50-59	63.0	58.9	53.2	9.4
60+	61.9	59.5	54.2	7.5
Type of residence				
Urban	62.8	61.7	55.7	8.8
Rural	61.8	55.7	49.2	8.9
Education				
Primary/basic	54.9	51.0	44.6	9.0
Secondary	64.8	61.8	55.4	9.3
Higher	69.0	68.7	63.6	6.9
Number of children				
0	56.0	54.6	48.4	9.5
1	60.4	55.6	50.7	5.8
2	66.1	62.3	55.6	10.2
3+	66.6	65.7	59.0	8.7
Total	62.5	59.6	53.4	8.8

Retrospectively, it is difficult to underestimate the relevance of personal contacts from the viewpoint of the survey performance. On one hand, direct communication allowed to convince undecided respondents — whether unresolved due to lack of time or interest, complicated questionnaire procedure etc. — with arguments or just to give them encouragement. For instance, elderly respondents were encouraged to apply for the support of their children for the completion of the questionnaire if necessary. On the other hand, as a result of the communication the fact that due to the incorrect address data or any other reason the questionnaire had not reached the respondent could be established. The comparison of the response rate throws light on the impact of telephone contacts. Thus the response rate in case of successful contacts reached to 78.7 percent while the respective figure was as low as 54.7 per cent in case no personal contact was made. The analysis of the survey process also reveals the advantage of personal communication compared to the contact mediated by the family members (response rate 70.7 percent), that still yielded a remarkably better result than no contact made at all. It deserves to be stressed that the difference in the response rate based on the success of contact exceeds the variation caused by any other population variable addressed above.

The small increase in the number of respondents was an associate result of the telephone contacts as in some cases contact was made with the namesake of the person in the sample list. In case the respective individual expressed his or her preparedness and/or wish to

participate in the survey, a questionnaire was forwarded and upon the receipt of the questionnaire the person was included in the respondent *resp* sample list. Less frequently respondents were added due to the fact that instead of a respondent having withdrawn from the survey his or her family member completed the questionnaire. Provided the questionnaire was appropriately completed, the responses of the namesakes and family members (83 individuals in total) accrued in such way were appended to the data set.

If the questionnaire was not received during the set term the coordinator had to contact the municipal government of the respondent's place of residence. In regard of the rural municipalities and small towns where the officials are quite well acquainted with the local people a lot of valuable additional information was gathered that in some cases helped to contact the respondent and in other cases indicated the potential causes for the missing response. The procedure also foresaw for the follow-up letter and second questionnaire to be sent to the respondents avoiding response, but compared to direct contacts the efficiency rate of this procedure may be assessed as low.

5. Coding and data entry

Coding and editing of the PPA data was executed by the specialised data entry unit (AnSis RKM) which has performed this task in all national surveys implemented since mid-1990s, using event-history approach. Naturally, such consistency regarding the personnel significantly facilitated maintenance of data consistency of the various surveys. The coded variables were: the place of birth of the respondent and his/her spouse/partner, position and nationality complemented by various background information derived from the sample frame.

During the coding procedure the need for the two-directional data consistency had to be observed: on one hand the Estonian census, vital and survey statistics and on the other hand with the harmonisation recommendations of the European PPA. The place of birth was coded on the level of local municipality (city/rural municipality), as time reference covered a period from the second quarter of the last century until the mid – 1980s, the regional information dating from different periods had to be transformed to the common basis during the coding. Similar to previous national surveys the territorial division of the census terminating the period was also applied for PPA. The census classification was also used for the coding of ethnicity, although the level of detail exceeded the need of the survey.

Procedurally the primary consistency check was combined with data coding and entry. Data entry software developed under the guidance of the Working Group contained crosschecks which instantly revealed the data inconsistencies and item-specific non-response. Inconsistencies mostly concerned the ethnicity of the respondent and while eliminating the errors the Working Group relied mostly on the information derived from the sample frame, especially concerning lacking data. Application of checks relying on the strict logical connections was not feasible in case of attitudinal information and thus the procedure did not foresee for the follow-up contacts for the detailing of the respondent's answers.

After the data coding and entry was completed the data was subjected to the systematic consistency check and during that procedure the consistency thereof was tested against about a hundred relationships. Unlike the usual practice the consistency check of PPA comprised a separate and relatively long stage, partly because electronic dataset was considered a copy which could be fixed only after the respective corrections were introduced in the questionnaires. Therefore in each case an inconsistency was detected, file records were compared with the questionnaire and in general the correction of the error in the data was possible while analysing the respondent's life career. In the majority of cases, the source of

error was the interviewer's incapacity to follow the consistency of the respondent's answers across different life careers. On one hand, the frequency of such interviewer errors was quite high and only 42.4 per cent of the questionnaires did not need any editing. On the other hand, in each corrected questionnaire the number of corrections was limited to one or two (an average of 1.3 per questionnaire). As to other types of inaccuracies, about 5.0 per cent of the questionnaires included coding errors and 13.9 entry errors, that on the basis of the earlier experience is an evidence of quite good performance. Data editing also foresaw review of open-ended questions, fifty in total. During that process some of the answers coded as other by the interviewers were recoded and whenever the frequency of any other class was sufficient, a separate code was given to them. Those specifications were introduced into more than one fifth of the questionnaires (21.8 per cent). It should be noted that data editing could result in the new inaccuracies and therefore the data were subjected once more to the logical check after the corrections were made in the data file and the correction cycle was repeated, if necessary.

6. Data quality evaluation

While evaluating the quality of survey data special consideration should be given to item-specific non-response. In this report the said aspect of data quality was addressed in two, reciprocally complementary ways.

First, missing responses, generally referred to as item-specific non-response, were analysed. Item-specific non-response resulted from several causes, within the general framework non-response caused by refusals, ignorance of the response or difficulties in shaping one's opinion could be distinguished. Despite the cause the item-specific non-response must not be underestimated as the non-response rate that is low regarding each separate item tends to cumulate when the variables are combined and to decrease the information available for the analysis.

Secondly, the differentiation of responses was considered that was primarily important for the collection of attitudinal information. The problem, simplified, is one hand the proportion of responses reflecting positive or negative opinions and on the other hand, responses expressing lack of opinion.

6.1. Item-specific non-response

In order to estimate the extent of item-specific non-response the amount of missing responses was compared by single items *resp* variables and aggregated by modules and across the whole dataset. Of the 337 variables compared the proportion of item-specific non-response remained below 0.5 per cent in case of one fifth (20.8 per cent) of items. Most frequently the rate of missing responses remained in the range of 0.5 and 1.0 per cent, such variables amounted to approximately two fifths (38.9 per cent) of the total. The number of items where non-response remained between half and one and one half per cent was also a little over 1/5 (22 per cent). In case of 7 per cent of the items the proportion of missing responses was between 1 and 1/2 and 2 per cent, i.e. in other words non-response rate does not exceed two per cent in case of 9/10 of the variables included in the questionnaire.

In case of the remaining one tenth the rate of missing responses usually was limited to a 2-4 percent and the items where non-response rate amounted to 5 percent or higher could be counted on the fingers of two hands. Leaving aside the question regarding religious attainment which was often skipped by the respondents indifferent to religion, most of the non-response can be met in the question regarding the income of the household (T08). The required information is missing in case of a total of 8.8 percent of the respondents, mostly reflecting unwillingness to respond, less frequently the respondent could have experienced difficulties when calculating the regular income of the members of the household. By single items, specification of the required planning horizon of national policy seems to have caused a higher than average difficulty. The average item-specific non-response rate is 0.96, that, providing for the orientation towards attitudinal information and the survey method applied can be considered quite low.

While comparing modules it is reasonable to take into account their varying volumes and to present the non-response rate in proportion to per one responded question. Such approach yields an almost two-fold difference between the modules. Most often item-specific non-response occurs in the two first modules addressing marriage and family and children; the average non-response rate amounts to 1.1 percent. The respective percentage decreases by one tenth (1.0 per cent) in the sections addressing work and the female's role and population ageing. In the modules examining issues of foreign-born population and prerequisites for the implementation of population policies the non-response rate drops to 0.7-0.8 per cent. As expected, the number of missing responses is the lowest in the section on background data comprising core information in regard of the population group whom the respondent and his spouse/partner represented (0.6). Non-response evenly decreasing towards the later sections of the questionnaire is quite noteworthy while a different gradient could be expected due to the accumulation of boredom related to answering. To a certain extent, the actual picture could be explained by the length of the modules, but the whole pattern cannot be reduced to just that phenomenon. In any case, the analysis proves the rational structure of the questionnaire — the questionnaire begins with the higher non-response rate, i.e. with the more complicated issues.

Besides item-specific and module-specific non-response data quality analysis also focused on the repetition of the item-specific non-response and cumulativeness in the dataset. As far as cumulativeness is concerned, the distribution of non-response can comprise two different situations. While the completion errors have a strong propensity to cumulate, the total number of questionnaires containing non-response does not remarkably exceed the maximum level observed for single questions while numerous multiple errors occur in the entries containing completion errors. Upon the dispersion of errors, the number of entries containing at least one error significantly exceeds the non-response rate observed across the single variables, the accumulation of completion errors in one and the same entry is a relatively rare phenomenon. As far as data quality is concerned, strong accumulation of errors refers to a situation giving rise to certain systematic completion errors while dispersion rather refers to a random factor. From the viewpoint of data availability the latter situation may be considered less problematic while still the data quality is more the function of the general frequency of non-response than the accumulation or dispersion rates.

Table 5

Item-specific non-response

	Marriage and family	Children	Work and woman's role	Population ageing	Foreign- origin popula- tion	Combined viewd	Respon- dent characte- ristics	Total
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Gender								
Male	1.09	1.04	0.93	0.91	0.73	1.10	0.58	0.90
Woman	1.13	1.16	1.08	1.07	0.72	0.58	0.66	0.99
Age								
15-29	1.11	1.31	1.23	1.37	0.87	1.12	1.84	1.27
30-39	0.92	0.66	0.77	0.77	0.81	0.40	0.25	0.69
40-49	0.53	0.64	0.67	0.77	0.46	0.72	0.25	0.58
50-59	1.64	1.10	0.63	0.84	0.46	0.42	0.31	0.84
60+	1.28	1.37	1.27	0.93	0.79	0.82	0.20	1.02
Type of residence								
Urban	1.29	1.27	1.11	1.08	0.74	0.78	0.78	1.07
Rural	0.77	0.80	0.85	0.86	0.68	0.80	0.37	0.74
Education								
Primary/basic	1.17	1.59	1.50	1.40	1.11	1.18	1.37	1.39
Secondary	1.00	0.81	0.84	0.88	0.59	0.66	0.31	0.75
Higher	1.30	0.98	0.58	0.59	0.34	0.39	0.24	0.69
Parity								
0	1.24	1.55	1.49	1.42	1.00	1.19	1.81	1.41
1-2	1.10	0.93	0.84	0.86	0.62	0.72	0.25	0.79
3+	0.92	0.84	0.69	0.68	0.51	0.26	0.27	0.66
Total	1.11	1.11	1.02	1.00	0.72	0.79	0.62	0.96

The incidence of item-specific non-response proves that both trends exist in the PPA data — the relative proportion of the entries without any errors is 29.7 per cent, in more than two thirds of the questionnaires some question is not answered. In case of maximum accumulation the expected amount of entries with errors could exceed 15 per cent, while maximum dispersion would have indicated that there were no questionnaires without any errors. The trend of incidence of non-response is decreasing towards the increase in the number of non-completed responses: one fifth of the questionnaires contained one non-completed answer, 14 per cent contained two missing answers, three questions were not completed in 8 per cent of the questionnaires etc. On the other hand, the decrease of the distribution decelerates in case of larger number of errors and thus 7.3 per cent of the questionnaires contain over ten per cent and one per cent more than twenty defective responses. Often this was the result of the inattention of the respondent while turning the pages of the questionnaire due to which a number of questions could be skipped at once. To an extent somewhat thinner printing paper than usual in order to save the weight of the questionnaire and postal costs contributed to such situation. As such mistakes are of random character, such entries were not excluded from the data. The procedure was different in the cases (a dozen in total) where the situation suggests intentional non-response, e.g. the person discontinued completion before the end of the questionnaire.

Table 5 presents the proportion of missing responses by major population variables. While comparing males and females the difference is quite modest, still the item-specific non-response higher by 1/10 among the females deserves attention. Thus the result referred disagrees with the common pattern that the females are more correct respondents, as well as from the pattern established by analysis of non-response. Probably explanation lies in the different age pattern of the males and females participating in the survey, that is *inter alia* confirmed by the model calculation of the item-specific non-response executed in the framework of this quality analysis.

The differences in item-specific non-response are larger by age groups. The respondents in their thirties and forties provided the most correct responses, the proportion of item-specific non-response gradually increases towards the older age groups, exceeding the total average after the age of 60. The adolescents in turn who inevitably lack personal experience in the life spheres under examination and thus, also serious attitude towards completing the questionnaire fared worse compared to the middle age groups. The indicator of item-specific non-response in the age group 15-29 exceeds by more than twofold the respective indicator characterising the group of forty-year-olds, while it still does not exceed the acceptable limits of data quality. This u-shape age pattern is prevalent across all modules of the questionnaire.

Expectedly, the increase in the educational level also brings about better completion of responses while the major break point goes between the population with secondary and higher education one hand and the population with shorter educational experience on the other hand. Although the questionnaire strived towards excluding complicity and “responsibility” despite the respondent’s background, obviously the respondents with primary and basic education experienced more difficulties, reflected in the number of uncompleted questions. Item-specific non-response also confirms the somewhat more serious attitude of rural population towards the survey: compared to the rural population, urban respondents have omitted some responses more than twice more frequently. The rate of item-specific non-response is also differentiated by the number of children — the childless have omitted responses more than twice as frequently as the respondents with three or more children. Besides the actual differentiation on the basis of the number of children the age is also a factor playing its role in the item-specific non-response as the childless persons are primarily younger.

6.2. Scale distribution of attitudinal information

When attitudinal information is collected, existing responses do not always automatically indicate good data quality as the response content is also relevant. In case of attitudinal questions which aim at making assessments of opinions regarding specific trends in the population development, behavioural patterns and policy measures, this report focuses expressly on the differentiation of responses. The measurement of attitudes relies on the nominal variables, the scales of the questions were harmonised between the areas of investigation and within concrete modules. In line with the harmonisation recommendations of the PPA programme preference was given to five-point scales, the extremes of which indicate respectively strong adherence or opposition while the adjacent positions express moderate attitudes. The medium position of the scale— “do not agree or oppose”, “not this or that” — reflects lack of adherence or opposition, that can also be rendered both as neutral attitude or lack of opinion (“cannot say”). Although this is not a problem *per se* while

compiling consolidated indexes, attention should be paid to the accumulation of the responses in the medium position due to the ambivalence referred.

In order to assess the differentiation/variability of the attitudinal information, the distribution of responses between ratings by single questions, summarised by the modules and across the whole dataset was analysed. In order to achieve better comparability the missing responses were omitted from the calculation of indices. On the average, the proportion of responses expressing neutral or undecided attitude amounted to 22.8 per cent of the 237 variables with the five-point scale contained in the questionnaire. By way of comparison, the proportion of responses reflecting strong adherence or opposition amounted to an average of 33.2 per cent, and moderately positive or negative responses collected respectively 44 per cent of the responses to the questions under examination. By single questions, these averages comprise a considerably higher heterogeneity compared to item-specific non-response.

The variables most strongly dividing opinions — the proportion of neutral or undecided attitudes remaining below one tenth — comprised 15.2 per cent of the total amount of variables subject to analysis. More frequently the proportion of neutral responses stayed between 10 and 20 per cent, such was the situation in case of approximately one third (32.0 per cent) of the variables under examination. The proportion of the neutral or undecided responses being at 20-29 per cent (33.3 per cent), was approximately the same, although a bit higher. It should be noted that starting from this group the medium rating starts to concentrate responses on account of adherent or opposing attitudes. Even stronger concentration in this direction — medium collected 30 per cent or more of the responses — could be observed in regard of about fifty attitudinal questions that comprise a little less than one fifth of the whole set of questions in issue. In case of four questions (B07D, C09G, C09S ja D04L) over one half of the responses concentrated into the medium position.

Unlike item-specific non-response, differences between modules regarding differentiation of attitudinal information are modest. The proportion of neutral or undecided responses remains somewhat lower than the average referred to above in the modules addressing fertility and children (20.5 per cent) and nuptiality and family (22.2 per cent). In rest of the modules (work and the role of woman, population ageing and foreign-born population) the respective proportion was 24 per cent. It is interesting to note

Table 6

Scale distribution of attitudinal information

	Strong (%)	Moderate (%)	Neutral (%)	Total (%)
Gender				
Male	32.4	44.1	23.5	100.0
Female	33.7	44.0	22.3	100.0
Age				
15-29	28.7	46.5	24.8	100.0
30-39	31.4	45.2	23.4	100.0
40-49	31.8	45.1	23.1	100.0
50-59	37.4	42.1	20.5	100.0
60+	37.4	41.3	21.3	100.0
Type of place of residence				
Urban	32.5	44.5	23.0	100.0
Rural	34.4	43.1	22.5	100.0
Education				
Primary	33.1	42.4	24.5	100.0
Secondary	33.8	44.0	22.2	100.0
Higher	31.6	47.1	21.3	100.0
Parity				
0	29.2	45.9	24.9	100.0
1-2	34.5	43.1	22.4	100.0
3+	36.4	43.3	20.3	100.0
Total	33.2	44.0	22.8	100.0

that this pattern diverges from that one that was observed during the analysis of item-specific non-response: there the number of uncompleted responses exceeded the average namely in the first two modules. Since the proportion of opinions expressing strong adherence or opposition was higher than average also in the questions addressing the issues related to fertility and children, the trend to express one's opinions in a somewhat distinct manner in this area compared to others can be recognised.

Table 6 presents the proportion of responses with strong, moderate and neutral or undecided attitudinal questions by major population variables. Speaking on general terms, it can be said that the differences between population groups are small and confirm the conformity of attitudinal information across the data collected. When pointing at the smaller differences that were observed by sex, responses given by males tend to aggregate to the medium compared to females. The comparison of modules that was not included in the tables revealed the higher share of undecided answers given by males related to the sex roles and population ageing; attitude towards foreign-born population is the single feature diverging from the general direction of sex differentiation where the opinions of males were more strongly differentiated compared to the attitudes of females. Regarding age differences, the increase of the proportion of neutral or undecided responses towards younger age groups was observed, the opinions expressing strong adherence or opposition increased among the older respondents. Obviously the described trends rest on the accumulation of life experience, but similarly this can be a reflection of cohort differences that cannot be quantitatively extracted from the cross-sectional data. By the subjects analysed age difference is stronger expressed in the items related to sex roles, population ageing and foreign-born population.

By educational attainment, the incidence of neutral or undecided responses is less frequent among the population groups with higher educational levels as expected similar to item-specific non-response the division lies between the population groups with secondary education on one hand and population with basic or lower educational level on the other hand. The differentiating effect of the number of children is the same in case of neutral or undecided attitudinal information as observed in case of item-specific non-response — the respondents with no children give undifferentiated responses more often than those having children and the differentiation of the attitudinal responses increases with the growing number of children. The proportion of neutral or undecided responses is practically similar among urban and rural populations.

7. Data presentation

The tables of this report present a systematic distribution of the variables contained in the survey data. Data presentation relies on the set of standard variables that was applied similarly to all variables. Although for each single variable a more specific set of variables could have been found, if necessary, comparability across the whole database and an aspiration for an integral picture outweighed other considerations on the methodological plane. Due to cross-application the selection of standard variables was quite strict, being limited eventually to five population variables — sex, age, place of residence, education and number of children.

Gender and age as fundamental individual variables in the demographic approach are stressed stronger compared to other variables. Together with nativity the common feature of this variables is the fact that they are fixed at the moment of birth and they persist throughout the individual's lifetime.

Gender is presented in the tables via systematic comparison of males and females, to which the figures regarding the total population as a sum representatives of both sexes is added.

Age is operationalised via five aggregated groups (15-29, 30-39, 40-49, 50-59 ja 60+) in the tables that together cover the whole age scale of the adult population. Considering the definition of the target population the birth cohorts 1988-1974, 1973-1964, 1963-1954, 1953-1944 ja 1943-1924 comply with those groups. It deserves to be noted that this cohort split can be compared to the data presentation applied in the Estonian Family and Fertility Survey that in turn creates an uncomplicated option for linking the cohort preferences regarding measures of population policy and actual demographic behaviour. From the analytical viewpoint it should be noted that this variable represents both cohort differences and differences arising from life-cycle in the tables.

Type of residence mainly distinguishes between densely populated areas and low density areas, *resp* urban and rural population. Considering the international comparability, the PPA does not follow the current administrative division in Estonia. The distinction between urban and rural settlements is based on the size of population, in compliance with the harmonisation recommendations of the UN ECE. Despite the formal status persons residing in settlements with at least two thousand inhabitants have been defined as urban, the inhabitants of smaller settlements as rural population. Thus the inhabitants of administratively urban settlements of Abja-Paluoja, Aegviidu, Antsla, Järvakandi, Kallaste, Lavassaare, Lihula, Mustvee, Mõisaküla, Pärnu-Jaagupi, Räpina, Suure-Jaani, Tootsi, Viivikonna, Võhma and Võsu are defined as rural population. On the other hand, the inhabitants of Aseri, Haabneeme, Jüri, Kadrina, Kose, Laagri, Loo, Saku, Vasalemma, Väike-Maarja and Ämari were classified as urban population. This classification also ensures data comparability with the former national surveys.

Educational attainment indicates the highest completed level of education that is in the tables gathered into three groups. Higher education refers to persons who have graduated from the university or any other educational establishment granting diploma. Secondary education refers to respondents who graduated from comprehensive secondary, vocational secondary or specialized secondary school and basic education includes all those who have not attained secondary education. It should be noted that the criterion of completion assumes exit from the educational system. Given a population group with a high number of students, this means a selective decrease in the educational attainment of this group. This phenomenon is relevant in the youngest cohort of which approximately one half continued their educational career during the PPA survey.

Number of children reflects the total number liveborn children of the respondent regardless of whether the respondent was co-habiting with them during the data collection period or not. While establishing the number of children also those who had deceased before the survey were taken into account. In the set of standard variables the number of children primarily represents the individual's contribution to the population replacement and activity in the respective field and therefore childless, one-or two child individuals and individuals with three or more children were identified while making respective computations. Similar to education, it should be noted that the parity distribution of the younger generations is particularly different from the survey average as at the time of the data collection period those cohorts were at the beginning of their reproductive career.

As to the subject areas the tables observe the structure of the questionnaire. First marriage and family are presented followed by tables containing data on fertility and children, combination of work and family and sex roles, population ageing and foreign-born population. The tables regarding the implementation prerequisites of population policies and

social and demographic profile of the respondents finish the set of tables. The aim of the latter is to support the evaluation of the selective bias of the survey sample.

Percentage distributions were favoured to the absolute values, the absolute values of the respondents by variable layers can be found in the section addressing the sample in this report. In the distributions the percentage distributions are added up into aggregates by males, females and total population respectively (100 per cent in total). Based on the relatively small proportion of missing responses in the dataset, the respective group was not separately indicated in the tables. For standard processing software SPSS was used. The standard tables are executed in the *Lotus* software, tables are electronically available in the Estonian Interuniversity Population Research Centre upon order.

The data of the Estonian PPA together with other national surveys is deposited in the international database. The options for analysis through international co-operation of the partner institutions of the PPA programme and other research centres are much wider compared to the possibilities within Estonia. In the wider perspective this is another step towards registering Estonia in the population map of Europe. The co-operation is definitely going to enhance the demographic self-reliance of the participating countries, providing an opportunity to compare attitudes values and preferences related to the population development besides the habitual process information.

References

- EKDK (1995). *Eesti Pere- ja Sünnimisuuring. Metodoloogiaülevaade*. RU Sari A, nr.39. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1999). *Eesti Pere- ja Sünnimisuuring. Meesküsitluse metodoloogiaülevaade*. RU Sari A, nr.40. Tallinn, EKDK.
- ESA (1997a). *Eesti Tööjõu-uuring 1995. Metodoloogiaülevaade*. Tallinn-Viljandi, Eesti Statistikaamet.
- ESA (1997b). *Eesti Tööjõu-uuring 1995. Struktuurimuutused Eesti tööturul 1989-1994*. Tallinn-Viljandi, Eesti Statistikaamet.
- Festy, Patrick & France Prioux (2001). *An evaluation of the FFS project*. Paris, INED.
- Hansson, Leeni (2004). (koost) *Valikud ja võimalused. Argielu Eestis aastatel 1993-2003*. Tallinn, TPÜ RASI.
- Katus, Kalev & Jüri Kõre & Marje Pavelson & Allan Puur & Luule Sakkeus (1993). *Individuaalstatistika ümberkorraldus Eestis*. Isikuandmenõukogu aruanne. Tallinn.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Luule Sakkeus (2000). Development of National Minorities in Estonia. *W.Haug, Y.Courbage, P.Compton (Eds). The Demographic Characteristics of National Minorities in Certain European States*, vol.2. Strasbourg, CoE.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Luule Sakkeus (2002). Foreign-origin Population in Estonia. *Y.Courbage, P.Compton (Eds). Immigrant Populations in Europe*. Strasbourg, CoE.
- Katus, Kalev & Allan Puur & Asta Pöldma (2002). *Eesti põlvkondlik rahvastikuareng*. RU, sari D, nr.2. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev & Enel Pungas & Allan Puur & Luule Sakkeus (2000). Estonian FFS: experience from transforming statistical environment. *Trames*, vol.4, no.3 (Special Issue on Estonian Population), pp.286-316.

-
- Leinsalu, Mall & Marina Grintshak & Rivo Noorkõiv & Brian Silver (1998). *Eesti Terviseuuring. Metodoloogiaülevaade*. Tallinn, EKMI.
- Leinsalu, Mall & Marina Grintshak & Rivo Noorkõiv (1999). *Eesti Terviseuuring. Tabelid*. Tallinn, EKMI.
- Moors, Heins & Rosella Palomba (1995). (Eds) *Population, Family and Welfare*. Vol.1. Oxford, Clarendon Press.
- Narusk, Anu (1994). (toim) *Murrangulised 80ndad ja 90ndad aastad Eestis: töö, kodu ja vaba aeg*. Tallinn-Helsingi, TAK-STAKES.
- Narusk, Anu (1999). (toim) *Argielu Eestis 1990ndatel aastatel. Elanikkonnaküsitlustel "Eesti 93" ja "Eesti 98" põhinev sotsioloogiline ülevaade*. Tallinn, TPÜ RASI.
- Noorkõiv, Rivo & Allan Puur (1996). *Estonian Labour Force Survey 1995: Experience from retrospective data collection*. Paper to European Conference of Statisticians, Paris.
- Puur, Allan (1994). *The 1989 Estonian population and housing census: microdata definitions and coding schemes*. RU Series A, no.36. Tallinn, EKDK.
- Puur, Allan (1998). Eesti Põlisusuuring: lähtekohad ja põhijooned. *Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Mustvee II konverents*. Jõgeva, Jõgeva Maavalitsus, lk.85-99.
- UNECE (1992). *Fertility and Family Surveys in countries of the ECE region. Questionnaire and codebook*. New York, United Nations.

TABELITE NIMEKIRI

- Tabel A01. Vabaabieluna alanud kooselude osakaal Eestis: hinnang.
- Tabel A02. Vabaabieluna alanud kooselude osakaalu muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.
- Tabel A03. Lahutusega lõppenud kooselude osakaal Eestis: hinnang.
- Tabel A04. Lahutusega lõppenud kooselude osakaalu muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.
- Tabel A05A. Vaated pereelule: abiellumine pole enam moes.
- Tabel A05B. Vaated pereelule: naine võiks kasvatada last ka üksikvanemana.
- Tabel A05C. Vaated pereelule: perele peaks tulevikus pöörama senisest enam tähelepanu.
- Tabel A05D. Vaated pereelule: õnnelik lapsepõlv eeldab kooselu mõlema vanemaga.
- Tabel A05E. Vaated pereelule: abieluinimesed on õnnelikumad kui vallalised.
- Tabel A05F. Vaated pereelule: kes tahavad lapsi, peaksid abielluma.
- Tabel A05G. Vaated pereelule: üksikvanem suudab last sama hästi kasvatada kui kaks vanemad koos.
- Tabel A05H. Vaated pereelule: paar võib elada koos ka ilma abiellumiskavatsuseta.
- Tabel A05I. Vaated pereelule: parem olla õnnetus abielus kui üksi.
- Tabel A05J. Vaated pereelule: registreeritud abielu on mehe ja naise kooselu ainuke vastuvõetav viis.
- Tabel A06A. Pereelu suundumused: ametlikult vormistamata kooselude osakaalu tõus.
- Tabel A06B. Pereelu suundumused: lasteta paaride osakaalu tõus.
- Tabel A06C. Pereelu suundumused: abiellumuse langus.
- Tabel A06D. Pereelu suundumused: sündimuse langus.
- Tabel A06E. Pereelu suundumused: üksikvanemapere osakaalu tõus.
- Tabel A06F. Pereelu suundumused: ühelapsepere osakaalu tõus.
- Tabel A06G. Pereelu suundumused: üksielavate inimeste osakaalu tõus.
- Tabel A06H. Pereelu suundumused: vabaabielusündide osakaalu tõus.
- Tabel A06I. Pereelu suundumused: lahutumuse tõus.
- Tabel A07A. Noorte abiellumise takistused: raskus töö leidmisel.
- Tabel A07B. Noorte abiellumise takistused: raskus eluaseme hankimisel.
- Tabel A07C. Noorte abiellumise takistused: abielu vähene väärtustamine.
- Tabel A07D. Noorte abiellumise takistused: suurenenud sõltumatuspüüe.
- Tabel A07E. Noorte abiellumise takistused: tahtmatus vastutust kanda.
- Tabel A07F. Noorte abiellumise takistused: vabaabielu aktsepteerituse üldine kasv.
- Tabel A07G. Noorte abiellumise takistused: ebapiisav aineiline kindlustatus.
- Tabel A07H. Noorte abiellumise takistused: esmassünni lükkumine hilisemasse ikka.
- Tabel A07I. Noorte abiellumise takistused: vanemate juures elamise mugavus.
- Tabel A07J. Noorte abiellumise takistused: intiimsuhete käepärasus sõltumata abielust.
- Tabel A08. Eelistatud kooseluviis.
- Tabel A09. Suhtumine abieluueletesse seksuaalsuhetesse.
- Tabel A10. Suhtumine abieluvälistesse seksuaalsuhetesse.
- Tabel A11. Lapse eelistatud kasvataja lahutuse korral.
- Tabel A12. Lapsepõlvkodus lahkumise sobivad asjaolud.
- Tabel A13. Suhtumine HIV-viiruse kandja elukorraldusse.
- Tabel A14A. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: toetada vaid ametlikku abielu.
- Tabel A14B. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: tunnistada vabaabielu samaväärselt ametliku abieluga.
- Tabel A14C. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: toetada koos abiellumisega omaette eluaseme soetamist.
- Tabel A14D. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: loobuda pereelu toetamisest, sest see on eraasi.
- Tabel A14E. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: soodustada abiellumist, kuid pärast haridustee lõpetamist.
- Tabel A14F. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: tagada abiellunutele eluasemelaen, mis väheneb iga lapsega.
- Tabel A14G. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: kehtestada toimetuleku parandamiseks astmeline tulumaks.
- Tabel A14H. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: vähendada toimetuleku parandamiseks tulumaksu.
- Tabel A14I. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: eelistada noort peret teistele rahvastikurühmadele.
- Tabel A14J. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: seada sisse ühekordne toetus esmasabiellujatele.
- Tabel A14K. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: muuta lahutamisprotseduur keerukamaks.

Tabel A14L. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: muuta lahutamisprotseduur lihtsamaks.

Tabel A14M. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: parandada oluliselt perekonnaõpetuse taset.

Tabel A14N. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: seadustada samasooliste abielu.

Tabel A14O. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: väärtustada senisest enam üksikvanema rolli.

Tabel A14P. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: seada sisse soodustused abieluinimestele vallaliste ees.

Tabel A14Q. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: luua maksusoodustuste süsteem sõltuvalt abielustaazhist.

Tabel A15. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: meetmete olulisus.

Tabel A16. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: eelistatud ajaraam.

Tabel A17. Riigipoliitika abielu ja pere suhtes: hinnang tõhususele möödunud kümnendil.

Tabel B01. Sündimuse summaarkordaja Eestis: hinnang.

Tabel B02. Sündimustaseme muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.

Tabel B03. Suhtumine sündimustasemesse Eestis.

Tabel B04A. Vaated lastele: täiesti õnnelik saab olla vaid oma lastega kodus.

Tabel B04B. Vaated lastele: laste seltsis olemine on alati nauditav.

Tabel B04C. Vaated lastele: täielikuks eluga rahuoluks piisab olla hea ema või isa.

Tabel B04D. Vaated lastele: oma laste kaudu tuntakse end vajalikuna.

Tabel B04E. Vaated lastele: laste muretsemine on igäihe kohus ühiskonna ees.

Tabel B04F. Vaated lastele: lasteta ei saa olla õnnelik.

Tabel B04G. Vaated lastele: kõige lähedasem inimsuhe on omaenda lapsega.

Tabel B04H. Vaated lastele: lapse arengule teeb head kui tema eest hoolitsevad ka teised pereliikmed.

Tabel B04I. Vaated lastele: kes veedavad suureosa nädalast kodust eemal, kogevad enam raskusi.

Tabel B04J. Vaated lastele: kõige paremini hoolitsevad laste eest nende vanemad.

Tabel B05. Kavatus tulevikus (veel) lapsi muretseda.

Tabel B06. Soovitud laste arv (koos olemasolevatega).

Tabel B07A. Põhjused lapsi omada: lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks.

Tabel B07B. Põhjused lapsi omada: lastele on vaja õdesid-vendi.

Tabel B07C. Põhjused lapsi omada: peres peaks olema mõlemast soost lapsi.

Tabel B07D. Põhjused lapsi omada: üks elukaaslastest soovib rohkem lapsi.

Tabel B07E. Põhjused lapsi omada: lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid.

Tabel B07F. Põhjused lapsi omada: laste kaudu tuntakse elu mõtestatuna.

Tabel B07G. Põhjused lapsi omada: lapsed tagavad rahva kestmajäämise.

Tabel B07H. Põhjused lapsi omada: lapsed aitavad perekonda tööga.

Tabel B07I. Põhjused lapsi omada: vanemad ja sugulased käivad peale.

Tabel B07J. Põhjused lapsi omada: soov järglasi omada.

Tabel B07K. Põhjused lapsi omada: lasteta pole täisväärtuslikku elu.

Tabel B07L. Põhjused lapsi omada: sõprade-tuttavate eeskujul.

Tabel B08A. Põhjused lapsi mitte omada: soovitud arv lapsi on olemas.

Tabel B08B. Põhjused lapsi mitte omada: tervislik seisund ei võimalda.

Tabel B08C. Põhjused lapsi mitte omada: puudub elukaaslane.

Tabel B08D. Põhjused lapsi mitte omada: töö ei võimalda.

Tabel B08E. Põhjused lapsi mitte omada: lapse kõrvalt jääks liiga vähe aega iseendale.

Tabel B08F. Põhjused lapsi mitte omada: püüd säilitada senine elustandard.

Tabel B08G. Põhjused lapsi mitte omada: lapse saamine pole majanduslikult jõukohane.

Tabel B08H. Põhjused, lapsi mitte omada: mure lapse tuleviku pärast.

Tabel B08I. Põhjused lapsi mitte omada: vanus on liiga kõrge.

Tabel B08J. Põhjused lapsi mitte omada: üks elukaaslastest ei soovi (rohkem) lapsi.

Tabel B09A. Küsitletava laste arv: sama kui kasvuperes.

Tabel B09B. Küsitletava laste arv: sama kui elukaaslase kasvuperes.

Tabel B09C. Küsitletava laste arv: sama kui enamikul sõpradel.

Tabel B09D. Küsitletava laste arv: sama kui enamikul naabritel.

Tabel B09E. Küsitletava laste arv: sama kui headel tuttavatel.

Tabel B09F. Küsitletava laste arv: sama suur kui suurema sissetulekuga peredel.

Tabel B10A. Eluväärtused: omada piisavalt aega enese ja oma huvide jaoks.

-
- Tabel B10B. Eluväärtused: elada elukaaslasega õnnelikult.
- Tabel B10C. Eluväärtused: pakkuda kindlustunnet oma lähedastele.
- Tabel B10D. Eluväärtused: olla hinnatud ja austatud väljaspool perekonda.
- Tabel B10E. Eluväärtused: omada piisavalt aega sõprade jaoks.
- Tabel B10F. Eluväärtused: omada piisavalt raha.
- Tabel B10G. Eluväärtused: nautida iga-aastast puhkust.
- Tabel B10H. Eluväärtused: elada kenas ja ruumikas majas/korteris.
- Tabel B10I. Eluväärtused: püüelda eneseteostusele.
- Tabel B10J. Eluväärtused: omada peres kahte sissetulekut, nii mehel kui naisel.
- Tabel B10K. Eluväärtused: olla rahul oma tööga.
- Tabel B11A. Laste arv, mis jätkaks piisavalt aega enese ja oma huvide jaoks.
- Tabel B11B. Laste arv, mis lubaks elada elukaaslasega õnnelikult.
- Tabel B11C. Laste arv, mis lubaks pakkuda kindlustunnet oma lähedastele.
- Tabel B11D. Laste arv, mis lubaks olla hinnatud ja austatud väljaspool oma perekonda.
- Tabel B11E. Laste arv, mis jätkaks piisavalt aega sõprade jaoks.
- Tabel B11F. Laste arv, mis lubaks omada piisavalt raha.
- Tabel B11G. Laste arv, mis lubaks nautida iga-aastast puhkust.
- Tabel B11H. Laste arv, mis lubaks elada kenas ja ruumikas majas/korteris.
- Tabel B11I. Laste arv, mis lubaks püüelda eneseteostusele.
- Tabel B11J. Laste arv, mis lubaks omada peres kaht sissetulekut, nii mehel kui naisel.
- Tabel B11K. Laste arv, mille lubaks saavutada rahulolu oma tööga.
- Tabel B12. Koolieeliku eelistatud hoidmisviis.
- Tabel B13. Ideaalne laste arv Eesti peres.
- Tabel B14A. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: pikendada sünnitusjärgset täispalgaga puhkust.
- Tabel B14B. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: laiendada lapsepere tulumaksusoodustust.
- Tabel B14C. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: arendada lastesõimevõrku.
- Tabel B14D. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: arendada lasteaiavõrku.
- Tabel B14E. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: seostada lastetoetus pere sissetulekuga.
- Tabel B14F. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: suurendada ühekordset sünnitoetust.
- Tabel B14G. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: kehtestada kodusolekut võimaldav vanematasu.
- Tabel B14H. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: suurendada märgatavalt lastetoetust.
- Tabel B14I. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: loobuda laste toetamise igasugusest laiendamisest.
- Tabel B14J. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: arendada pikapäevavõrkude süsteemi.
- Tabel B14K. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: eelistada lapseperet teistele rahvastikurühmadele.
- Tabel B14L. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: kindlustada lastele tasuta haridus.
- Tabel B14M. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: rakendada paindlikku graafikut väikelaste vanematele.
- Tabel B14N. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: rakendada osaaajatööd väikelaste vanematele.
- Tabel B14O. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: suurendada märgatavalt üksikvanema toetust.
- Tabel B14P. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: luua terviklik soodustuste süsteem paljulapselistele.
- Tabel B14Q. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: seada sisse lastetusmaks.
- Tabel B14R. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: lubada aborti vaid tervislikel näidustustel.
- Tabel B14S. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: suurendada elukeskkonna turvalisust.
- Tabel B14T. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: anda hääleõigus vanematele laste kaudu.
- Tabel B15. Riigipoliitika laste suhtes: meetmete olulisus.
- Tabel B16A. Eelistatud meetmete rakendamise mõju: küsitletav saaks lubada plaanitud arvu lapsi.
- Tabel B16B. Eelistatud meetmete rakendamise mõju: küsitletava laps sünniks varem.
- Tabel B16C. Eelistatud meetmete rakendamise mõju: küsitletav kaaluks võimalust muretseda (veel) lapsi.
- Tabel B16D. Eelistatud meetmete rakendamise mõju: küsitletav otsustaks muretseda (veel) lapsi.
- Tabel B17A. Lastetoetuste süsteem: eelistus laste arvu järgi.
- Tabel B17B. Lastetoetuste süsteem: eelistus pere sissetuleku järgi.
- Tabel B17C. Lastetoetuste süsteem: eelistus lapse vanuse järgi.
- Tabel B18. Lastetoetuse eelistatud suurus.
- Tabel B19. Sünnitoetuse eelistatud suurus.

Tabel B20. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: eelistatud ajaraam.

Tabel B21. Riigipoliitika sündimuse ja laste suhtes: hinnang tõhususele möödunud kümnendil.

Tabel C01A. Meesrahvastiku töötee pikkus Eestis: hinnang.

Tabel C01B. Naisrahvastiku töötee pikkus Eestis: hinnang.

Tabel C02. Tööjätuvanuse muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.

Tabel C03. Töötusmäär Eestis: hinnang.

Tabel C04A. Vaated soorollidele: nii mees kui naine peaksid andma panuse pere sissetulekusse.

Tabel C04B. Vaated soorollidele: mehe töö on raha teenida, naise töö hoolitseda kodu ja pere eest.

Tabel C04C. Vaated soorollidele: pole hea, kui mees hoiab kodus lapsi ja naine käib tööl.

Tabel C04D. Vaated soorollidele: pereelu kannatab sageli seetõttu, et töö võtab mehelt kogu aja.

Tabel C04E. Vaated soorollidele: mehe elus peaks töö olema olulisem kui perekond.

Tabel C04F. Vaated soorollidele: töötav naine on kõrgelt hinnatud.

Tabel C04G. Vaated soorollidele: naine ei peaks ohverdama tööalast karjääri laste pärast.

Tabel C04G. Vaated soorollidele: kogu pere peaks vähemalt õhtusöögilauas kokku saama.

Tabel C04I. Vaated soorollidele: lasteaednikud suudavad väikelapse eest väga hästi hoolitseda.

Tabel C04J. Vaated soorollidele: töötava ema suhe oma lastega on sama turvaline kui kodusel emal.

Tabel C04K. Vaated soorollidele: ema töölkäimine ei mõju koolieelikust lapsele tõenäoliselt hästi.

Tabel C04L. Vaated soorollidele: naise täisajaga töölkäimine jätab pereelu unarusse.

Tabel C04M. Vaated soorollidele: töötamine on küll hinnas, kuid enamik naisi tahab enam kodu ja lapsi.

Tabel C04N. Vaated soorollidele: koduperenaisel on sama võimalus eneseteostusele kui töötaval naisel.

Tabel C04O. Vaated soorollidele: töölkäimine tagab parimal moel naise sõltumatuse.

Tabel C04P. Vaated soorollidele: tänapäeval peab enamik naisi pere ülalpidamiseks töötama.

Tabel C04Q. Vaates soorollidele: naise tööalane auahnus on väiksem kui mehel.

Tabel C05. Sissetulekute käsutamine küsitletava perekonnas.

Tabel C06. Kodutööde jaotus küsitletava perekonnas.

Tabel C07A. Vaated otsusetegemisele perekonnas: söögi-joogiga seonduv.

Tabel C07B. Vaated otsusetegemisele perekonnas: isiklike tarvetega seonduv.

Tabel C07C. Vaated otsusetegemisele perekonnas: koduste ühistarvetega seonduv.

Tabel C07D. Vaated otsusetegemisele perekonnas: autoga seonduv.

Tabel C07E. Vaated otsusetegemisele perekonnas: puhkuse veetmisega seonduv.

Tabel C07F. Vaated otsusetegemisele perekonnas: säästudega seonduv.

Tabel C08A. Sobivaim töö ja pereelu ühitamisviis meestel.

Tabel C08B. Sobivaim töö ja pereelu ühitamisviis naistel.

Tabel C09A. Riigipoliitika soorollide suhtes: luua naistele rohkem häid töövõimalusi.

Tabel C09B. Riigipoliitika soorollide suhtes: soodustada naiste pühendumist lastele ja kodule.

Tabel C09C. Riigipoliitika soorollide suhtes: toetada õigust saada võrdse töö eest võrdset tasu.

Tabel C09D. Riigipoliitika soorollide suhtes: tugineda tööturul iseregulatsioonile.

Tabel C09E. Riigipoliitika soorollide suhtes: toetada naiste osalemist poliitikas.

Tabel C09F. Riigipoliitika soorollide suhtes: lähtuda esinduskogude moodustamisel valija eelistusele.

Tabel C09G. Riigipoliitika soorollide suhtes: toetada naiste osalemist tehnilistel ametialadel.

Tabel C09H. Riigipoliitika soorollide suhtes: arendada välja just naistele sobivad ametialad.

Tabel C09I. Riigipoliitika soorollide suhtes: toetada naiste osalemist tippjuhtimises.

Tabel C09J. Riigipoliitika soorollide suhtes: toetada meeste ja naiste võrdset osalemist kodutöodes.

Tabel C09K. Riigipoliitika soorollide suhtes: suurendada isade osalemist lastekasvatuses.

Tabel C09L. Riigipoliitika soorollide suhtes: seada sisse eraldi klassid poistele ja tüdrukutele.

Tabel C09M. Riigipoliitika soorollide suhtes: arendada kodundushariduse süsteemi.

Tabel C09N. Riigipoliitika soorollide suhtes: eelistada töölevõtmisel mehi, kui häid töökohti ei jätku.

Tabel C09O. Riigipoliitika soorollide suhtes: maksta mehele piisavat palka, et naine võiks olla kodune.

Tabel C09P. Riigipoliitika soorollide suhtes: arvestada kodutööaastaid tööstaazhi määramisel.

Tabel C09Q. Riigipoliitika soorollide suhtes: säilitada naiste varasem pensioniiga.

Tabel C09R. Riigipoliitika soorollide suhtes: anda tööturul eelis lapsepuhkuselt naasvatele emadele.

Tabel C09S. Riigipoliitika soorollide suhtes: õhutada abiellumisel seniste perekonnanimedega säilitamist.

Tabel C10. Riigipoliitika soorollide suhtes: meetmete olulisus.

Tabel C11. Sünnitusjärgse täispalgaga puhkuse eelistatud kestus.
Tabel C12. Töökoha säilitamise eelistatud kestus pärast lapse sündi.
Tabel C13. Riigipoliitika soorollide suhtes: eelistatud ajaraam.
Tabel C14. Riigipoliitika töö ja pereelu ühitamise suhtes: eelistatud ajaraam.
Tabel C15. Riigipoliitika soovõrdõiguslikkuse suhtes: hinnang tõhususelel.
Tabel C16. Riigipoliitika naiste töö ja pereelu ühildamise suhtes: hinnang tõhususele.
Tabel C17. Riigipoliitika meeste töö ja pereelu ühildamise suhtes: hinnang tõhususele.
Tabel D01. Vanurrahvastiku osakaal Eestis: hinnang.
Tabel D02. Vanurrahvastiku osakaalu muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.
Tabel D03. Suhtumine vanurrahvastiku osakaalu suurenemisse.
Tabel D04A. Vaated eakatele: rikkaliku elukogemuse tõttu on ühiskonnal eakatest palju kasu.
Tabel D04B. Vaated eakatele: noortel on vanadelt palju õppida.
Tabel D04C. Vaated eakatele: vanad on noortele oluliseks hingetoeks.
Tabel D04D. Vaated eakatele: vanavanematel on tähtis roll lastelaste kasvatamisel.
Tabel D04E. Vaated eakatele: eakad hoiavad alal püsiväärtusi ja tagavad ühiskonna järjepidevuse.
Tabel D04F. Vaated eakatele: ühiskond peaks enam arvestama eakate õigustega.
Tabel D04G. Vaated eakatele: ühiskond peaks enam arvestama eakate vajadustega.
Tabel D04H. Vaated eakatele: vanurrahvastik on ühiskonnale koormaks.
Tabel D04I. Vaated eakatele: eakad kulutavad ühiskonna majanduslikke ressursse.
Tabel D04J. Vaated eakatele: vanurrahvastik on ühiskonna muutumisele takistuseks.
Tabel D04K. Vaated eakatele: eakad võiksid peale tööjätu pühenduda põhiliselt oma huvidele.
Tabel D04L. Vaated eakatele: eakad võiksid peale tööjätu pühenduda põhiliselt heategevusele.
Tabel D04M. Vaated eakatele: eakate eest peaks hoolitsema ennekõike ühiskond.
Tabel D04N. Vaated eakatele: eakate eest peaksid hoolitsema ennekõike nende lapsed.
Tabel D04O. Vaated eakatele: eakate vanemate eest hoolitsemine ei ole laste ülesanne.
Tabel D04P. Vaate eakatele: eakate eest hoolitsemise kohustus peaks laienema ka sugulastele.
Tabel D04Q. Vaated eakatele: eakad vanemad võiksid elada oma laste juures.
Tabel D04R. Vaated eakatele: abi vajavad eakad peaksid elama oma laste juures.
Tabel D04S. Vaated eakatele: alaealiste laste olemasolu vabastab kohusest hoolitseda vanemate eest.
Tabel D04T. Vaated eakatele: vanadekodusse asumine on põhjendatud vaid lähedaste puudumisel.
Tabel D04U. Vaated eakatele: eakad peaksid elama ennekõike vanadekodus.
Tabel D05A. Eakate abistamine: abiandja võiks olla abikaasa.
Tabel D05B. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla lapsed.
Tabel D05C. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla sugulased.
Tabel D05D. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla sõbrad ja naabrid.
Tabel D05E. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla riigiasutused.
Tabel D05F. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla omavalitsusasutused.
Tabel D05G. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla heategevusasutused.
Tabel D05H. Eakate abistamine: abiandja võiks olla kirik.
Tabel D05I. Eakate abistamine: abiandjad võiks olla tasu eest erainstitutsioonid.
Tabel D06. Eelistatud elukorraldus vanaduspõlves, kui iseseisev toimetulek pole enam jõukohane.
Tabel D07. Eelistatud pensionileiiridumise vanus.
Tabel D08A. Tegelik oodatav pensionileiiridumise vanus.
Tabel D08B. Tegelik pensionileiiridumise vanus pensionäridel.
Tabel D09A. Liitumine teise pensionisambaga.
Tabel D09B. Liitumine kolmanda pensionisambaga.
Tabel D10A. Elumuutused pensionileiiridumisel: tööalase kohustuse äralangemine.
Tabel D10B. Elumuutused pensionileiiridumisel: sissetuleku märgatav vähenemine.
Tabel D10C. Elumuutused pensionileiiridumisel: enda tööalase vajalikkustunde minetamine.
Tabel D10D. Elumuutused pensionileiiridumisel: kontaktide harvenemine töökaaslastega.
Tabel D10E. Elumuutused pensionileiiridumisel: suhtlemisvõimaluse kadumine klientide ja partneritega.
Tabel D11A. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: võimaldada kutsetöö jätkamist ka pensionieas.
Tabel D11B. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: luua vabatahtliku töö süsteem eakatele.

Tabel D11C. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: suurendada omavastutust tervisteenuste kasutamisel.
Tabel D11D. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: tagada tervisteenuste kättesaadavus täiesti riigi kulul.
Tabel D11E. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: seadustada eutanaasia.
Tabel D11F. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: edendada eakate seltsielu ja huvitegevust.
Tabel D11G. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: vähendada liikumist piiravaid ehituslikke takistusi.
Tabel D11H. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: arendada vanuritele mõeldud tervisteenuste võrku.
Tabel D11I. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: arendada koduhoolduse võrku.
Tabel D11J. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: arendada vanuriasutuste võrku.
Tabel D11K. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: seadustada eakate hooldamine pereliikmete poolt.
Tabel D11L. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: indekseerida pensione vastavalt elukalliduse tõusule.
Tabel D11M. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: kehtestada terviklik soodustuste süsteem eakatele.
Tabel D11N. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: toetada II ja III pensionisamba kasutuselevõttu.
Tabel D11O. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: koondada ressursid rahvapensioni suurendamiseks.
Tabel D11P. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: eelistada eakaid teistele rahvastikurühmadele.
Tabel D12. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: meetmete olulisus.
Tabel D13A. Pensionikorralduse muutmine: tõsta pensioniiga.
Tabel D13B. Pensionikorralduse muutmine: tõsta makse pensionifondi heaks.
Tabel D13C. Pensionikorralduse muutmine: vähendada keskmist pensioni.
Tabel D13D. Pensionikorralduse muutmine: kohustada lapsi eakaid vanemaid majanduslikult toetada.
Tabel D13E. Pensionikorralduse muutmine: kaotada pensionisoodustused ja eripensionid.
Tabel D13F. Pensionikorralduse muutmine: seada vanaduspension sõltuvusse laste arvust.
Tabel D14. Pensionikorralduse muutmine: meetmete olulisus.
Tabel D15. Eripensionide süsteemi vajalikkus.
Tabel D16. Riigipoliitika töövõime säilitanud pensionäride suhtes.
Tabel D17. Eelistatud tööajarezhiim pensionieas töötajatele.
Tabel D18. Vanaduspensioni eelistatud suurus.
Tabel D19. Riigi pensionipoliitika: eelistatud ajaraam.
Tabel D20. Riigi pensionipoliitika: hinnang tõhususele möödunud kümnendil.
Tabel D21. Riigi tervishoiupoliitika: hinnang tõhususele möödunud kümnendil.
Tabel D22. Riigipoliitika eaka rahvastiku suhtes: hinnang tõhususele möödunud kümnendil.
Tabel E01. Välispäritolu rahvastiku osakaal Eestis: hinnang.
Tabel E03. Välispäritolu rahvastiku osakaalu muutus Eestis möödunud kümnendil: hinnang.
Tabel E04. Suhtumine välispäritolu rahvastiku osakaalu Eestis.
Tabel E05A. Vaated välispäritolu rahvastikule: mõju on positiivne, aitab edendada kultuurivahetust.
Tabel E05B. Vaated välispäritolu rahvastikule: on vajalik tööde tegemiseks, mida põlisrahvas ei taha.
Tabel E05C. Vaated välispäritolu rahvastikule: soodustab kuritegevuse levikut ja terrorismiohtu.
Tabel E05D. Vaated välispäritolu rahvastikule: võtab põlisrahvalt töökohad ära.
Tabel E05E. Vaated välispäritolu rahvastikule: ohustab põlisrahva püsijäämist.
Tabel E05F. Vaated välispäritolu rahvastikule: Eesti kuulub põlisrahvale ja sisserännanuil pole siin kohta.
Tabel E05G. Vaated välispäritolu rahvastikule: Eestisse sisserännanud peaksid omandama siinse keele.
Tabel E05H. Vaated välispäritolu rahvastikule: lapsed peaks käima põlisrahvaga ühises koolis.
Tabel E06A. Läbisaamine Eestis elavate venelastega.
Tabel E06B. Läbisaamine Eestis elavate ukrainlastega.
Tabel E06C. Läbisaamine Eestis elavate valgevenelastega.
Tabel E06D. Läbisaamine Eestis elavate soomlastega.
Tabel E06E. Läbisaamine Eestis elavate tatarlastega.
Tabel E06E. Läbisaamine Eestis elavate lätlastega.
Tabel E06F. Läbisaamine Eestis elavate juutidega.
Tabel E07A. Suhtumine naaberriikidesse: Leedu.
Tabel E07B. Suhtumine naaberriikidesse: Läti.
Tabel E07C. Suhtumine naaberriikidesse: Poola.
Tabel E07D. Suhtumine naaberriikidesse: Rootsi.
Tabel E07E. Suhtumine naaberriikidesse: Saksamaa.

Tabel E07F. Suhtumine naaberriikidesse: Soome.
Tabel E07G. Suhtumine naaberriikidesse: Venemaa.
Tabel E08. Rahvusliku mitmekesisuse tähendus Eesti tulevikule.
Tabel E09. Suhtumine enda lapse abielusse sisserännanuga.
Tabel E10A. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: kodakondsus sõltumata eesti keele oskusest.
Tabel E10B. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: 5 aastat riigis elanule Riigikogu valimise õigus.
Tabel E10C. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: 5 aastat riigis elanule kohalike valimiste õigus.
Tabel E10D. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: 5 aastat riigis elanule õigus olla valitud Riigikokku.
Tabel E10E. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: 5 aastat riigis elanule õigus olla valitud volikokku.
Tabel E10F. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: toetada välispäritolu rahvastiku tagasirännet.
Tabel E10G. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: saata illegaalid riigist välja.
Tabel E10H. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: anda kodakondsus integreerunud sisserännanuile.
Tabel E10I. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: karistada illegaale tööle võtnud firmasid trahviga.
Tabel E10J. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: anda illegaalidele aeg-ajalt legaliseerumisvõimalus.
Tabel E10K. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: tagada sisserännanutele võrdsed garantiid.
Tabel E10L. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: tagada kvoodisüsteemi kaudu esindatus.
Tabel E10M. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: vabastada sugulased sisserännipiirangutest.
Tabel E10N. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: propageerida kogu välisrahvastiku integratsiooni.
Tabel E10O. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: aidata integreerumissoovita sisserännanute naasmist.
Tabel E10P. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: õhutada sisserännet, sest rahvaarv väheneb.
Tabel E10Q. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: piirata maaomandi õigust kodanikkonnaga.
Tabel E10R. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: tagada sisserännanutele omakeelne haridus.
Tabel E10S. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: tagada sisserännanutele riigikeelne haridus.
Tabel E10T. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: rakendada sisserändekvooti.
Tabel E10U. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: hoiduda sisserände mistahes reguleerimisest.
Tabel E10V. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: soodustada võõrnimede eestistamist.
Tabel E11. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: meetmete olulisus.
Tabel E12. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: eelistatud ajaraam.
Tabel E13. Riigipoliitika välispäritolu rahvastiku suhtes: hinnang tõhususele.
Tabel F01. Rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika eelistatud valdkond vahendite piiratuse korral.
Tabel F02. Isikuandmete kaitse probleemide olulisus ühiskonnas.
Tabel F03. Riigiandmestike usaldusvärsus contra eraelu puutumatus.
Tabel F04. Eesti riigiandmestikud: hinnang usaldusvärsusele.
Tabel F05. Eesti rahvaarvu eelistatud muutumine.
Tabel F06A. Osavõtt kohalikest valimistest 2002.
Tabel F06B. Osavõtt Riigikogu valimistest 2003.
Tabel F07A. Valimiseelistuse muutus võrreldes 1999 aasta kohalike valimistega.
Tabel F07B. Valimiseelistuse muutus võrreldes 1999 aasta Riigikogu valimistega.
Tabel T01. Sugu.
Tabel T02. Perekonnaseis.
Tabel T03. Laste arv.
Tabel T04A. Esmassünni ajastus.
Tabel T04B. Teisessünni ajastus.
Tabel T05. Leibkonnaliikmete arv.
Tabel T06. Leibkonnakoostis.
Tabel T07. Leibkonna peamine sissetulekuallikas.
Tabel T08. Leibkonna per capita kuusissetulek pärast maksude mahaarvamist.
Tabel T09. Kontrollkese.
Tabel T10. Sünnipõlvkond.
Tabel T11. Sünnikoht (maakond).
Tabel T12. Paiksus.
Tabel T13. Rahvus.
Tabel T14. Õdede-vendade arv.

Tabel T15. Haridustase.
Tabel T16. Põhitegevus.
Tabel T16A. Töönädala pikkus.
Tabel T17. Mittetöötavate varasem töökogemus.
Tabel T19. Usukuuluvus.
Tabel T20. Usukond.
Tabel T21. Kirikukoguduse liikmesus.

LIST OF TABLES

- Table A01. Proportion of partnerships started as consensual union: respondent estimate.
- Table A02. Change in the proportion of consensual unions: respondent estimate.
- Table A03. Proportion of partnerships ending in dissolution: respondent estimate.
- Table A04. Change in the proportion of partnerships ending in dissolution: respondent estimate.
- Table A05A. Views on marriage and family: marriage is an outdated institution.
- Table A05B. Views on marriage and family: a woman should be able to have a child as single parent.
- Table A05C. Views on marriage and family: in the future more emphasis should be placed on family.
- Table A05D. Views on marriage and family: a child needs a home with both parents to grow up happily.
- Table A05E. Views on marriage and family: married people are generally happier than unmarried.
- Table A05F. Views on marriage and family: people who want children ought to get married.
- Table A05G. Views on marriage and family: one parent can bring up a child as well as two parents.
- Table A05H. Views on marriage and family: it is all right for a couple to live together without marriage.
- Table A05I. Views on marriage and family: it is better to have a bad marriage than no marriage at all.
- Table A05J. Views on marriage and family: marriage is the only acceptable way of living together.
- Table A06A. Family trends: increasing number of couples who live together unmarried.
- Table A06B. Family trends: increasing number of couples who decide to remain childless.
- Table A06C. Family trends: declining number of marriages.
- Table A06D. Family trends: declining number of births.
- Table A06E. Family trends: increasing number of children in one-parent families.
- Table A06F. Family trends: increasing number of children being raised an only child.
- Table A06G. Family trends: increasing number of persons who live alone.
- Table A06H. Family trends: increasing number of birth among unmarried couples.
- Table A06I. Family trends: increasing number of divorces.
- Table A07A. Obstacles to marriage among young people: difficulties in finding a job.
- Table A07B. Obstacles to marriage among young people: difficulties in finding housing.
- Table A07C. Obstacles to marriage among young people: diminishing value of marriage.
- Table A07D. Obstacles to marriage among young people: increasing desire for autonomy.
- Table A07E. Obstacles to marriage among young people: refusal to accept responsibilities.
- Table A07F. Obstacles to marriage among young people: cohabitation has become acceptable.
- Table A07G. Obstacles to marriage among young people: insufficient income for getting married.
- Table A07H. Obstacles to marriage among young people: later birth of the first child.
- Table A07I. Obstacles to marriage among young people: living with parents is so comfortable.
- Table A07J. Obstacles to marriage among young people: ease of access to intimate relationships.
- Table A08. Preferred living arrangement.
- Table A09. Attitude towards premarital sexual relations.
- Table A10. Attitude towards extramarital sexual relations.
- Table A11. Preferred living arrangement of a child after parents' divorce.
- Table A12. Appropriate circumstances for a child to leave parental home.
- Table A13. Attitude towards lifestyle of HIV-positive persons.
- Table A14A. Government policies: recognise only registered marriage.
- Table A14B. Government policies: recognise consensual unions to the same degree as marriage.
- Table A14C. Government policies: support couples in obtaining a dwelling at marriage.
- Table A14D. Government policies: give up attempts to support marriage and family.
- Table A14E. Government policies: support family formation but only after studies completed.
- Table A14F. Government policies: introduce a guaranteed housing loan which is reduced after each birth.
- Table A14G. Government policies: introduce a progressive income tax to support families.
- Table A14H. Government policies: reduce income tax to support families.
- Table A14I. Government policies: give priority to young families over other population groups.
- Table A14J. Government policies: introduce a marriage grant to young couples.
- Table A14K. Government policies: make divorce procedure more complicated.

Table A14L. Government policies: make divorce procedure less complicated.
Table A14M. Government policies: improve the family curricula at school.
Table A14N. Government policies: legalise homosexual marriages.
Table A14O. Government policies: increase support to single parents.
Table A14P. Government policies: introduce tax deductions in favour of married persons.
Table A14Q. Government policies: introduce tax deductions positively related to marriage duration.
Table A15. Government policies related to marriage and family: priority of measures.
Table A16. Government policies related to marriage and family: preferred timeframe.
Table A17. Government policies related to marriage and family: assessment of efficiency.
Table B01. Total fertility rate in Estonia: respondent estimate.
Table B02. Change in fertility level in Estonia during the past decade: respondent estimate.
Table B03. Attitude towards fertility level in Estonia.
Table B04A. Views on children: the only place where you are completely happy is at home with children.
Table B04B. Views on children: I always enjoy having children near me.
Table B04C. Views on children: you can be perfectly satisfied with life if you have been a good parent.
Table B04D. Views on children: I like having children because they really need me.
Table B04E. Views on children: it is your duty towards society to have children.
Table B04F. Views on children: you cannot be really happy without having children.
Table B04G. Views on children: the closest relationship you can have is with your child.
Table B04H. Views on children: it is good for a child if she/he is partly taken care by other persons.
Table B04I. Views on children: children who are in daycare centre in most of the week have difficulties.
Table B04J. Views on children: the best childcare is by their own parents.
Table B05. Intention to have children in the future.
Table B06. Intended number of children.
Table B07A. Reasons for having children: children provide the feeling of security for old age.
Table B07B. Reasons for having children: children need siblings.
Table B07C. Reasons for having children: wish to have a child of the other sex.
Table B07D. Reasons for having children: partner wants a child.
Table B07E. Reasons for having children: children strengthen the relations between spouses.
Table B07F. Reasons for having children: children give meaning to life.
Table B07G. Reasons for having children: children guarantee nation's continuity.
Table B07H. Reasons for having children: children help family by their work.
Table B07I. Reasons for having children: wish to content parents and relatives.
Table B07J. Reasons for having children: wish to have offspring.
Table B07K. Reasons for having children: life cannot be fully rewarding without children.
Table B07L. Reasons for having children: example of friends/acquaintances.
Table B08A. Reasons for not having children: already have all the children I want.
Table B08B. Reasons for not having children: poor state of health.
Table B08C. Reasons for not having children: live alone and do not have a steady partner.
Table B08D. Reasons for not having children: job and professional activities do not allow.
Table B08E. Reasons for not having children: would have to give up leisure-time interests.
Table B08F. Reasons for not having children: want to maintain present living standard.
Table B08G. Reasons for not having children: a(nother) child would cost too much.
Table B08H. Reasons for not having children: concern about the future of children.
Table B08I. Reasons for not having children: respondent/partner too old.
Table B08J. Reasons for not having children: partner does not want a(nother) child.
Table B09A. Respondent's number of children: same as in family of origin.
Table B09B. Respondent's number of children: same as in partner's family of origin.
Table B09C. Respondent's number of children: same as most of friends have.
Table B09D. Respondent's number of children: same as most neighbours have.
Table B09E. Respondent's number of children: same as most acquaintances have.
Table B09F. Respondent's number of children: same as families with a higher living standard have.
Table B10A. Values in life: having enough time for oneself and one's own interests.

Table B10B. Values in life: living with partner in harmony.
Table B10C. Values in life: providing security to people close to you.
Table B10D. Values in life: being appreciated and respected outside family.
Table B10E. Values in life: having enough time for friends.
Table B10F. Values in life: having enough money.
Table B10G. Values in life: having holidays at least once a year.
Table B10H. Values in life: living in a nice spacious flat.
Table B10I. Values in life: striving towards self-fulfillment.
Table B10J. Values in life: both husband and wife earning their income.
Table B10K. Values in life: being satisfied in the job.
Table B11A. Number of children that allows to have have enough time for oneself and own interests.
Table B11B. Number of children that allows to live with partner in harmony.
Table B11C. Number of children that allows to provide security to people close to you.
Table B11D. Number of children that allows to be appreciated and respected outside family.
Table B11E. Number of children that allows to have enough time for friends.
Table B11F. Number of children that allows to have enough money.
Table B11G. Number of children that allows to have holidays at least once a year.
Table B11H. Number of children that allows to live in a nice spacious flat/house.
Table B11I. Number of children that allows to strive towards self-fulfillment.
Table B11J. Number of children that allows both husband and wife to earn their income.
Table B11K. Number of children that allows to be satisfied in the job.
Table B12. Preferred childcare for preschool child.
Table B13. Ideal number of children in the family in Estonia.
Table B14A. Government policies: measures in favour of extended parental leave with full compensation.
Table B14B. Government policies: measures in favour of lower income tax for families with children.
Table B14C. Government policies: measures in favour of better day care facilities for children under 3.
Table B14D. Government policies: measures in favour of better day care facilities for children 3+.
Table B14E. Government policies: measures in favour of an-income dependent allowance for families.
Table B14F. Government policies: measures in favour of increased birth allowance.
Table B14G. Government policies: measures in favour of an childcare allowance for parents.
Table B14H. Government policies: measures in favour of substantial rise in child allowance.
Table B14I. Government policies: give up attempts to extend government support to children.
Table B14J. Government policies: child-care facilities for school-going children.
Table B14K. Government policies: priority to families with children over other population groups.
Table B14L. Government policies: measures to guarantee publicly funded education.
Table B14M. Government policies: measures in favour of flexible working hours for parents.
Table B14N. Government policies: measures in favour of part-time work for parents.
Table B14O. Government policies: measures in favour of substantial rise of single-parent allowance.
Table B14P. Government policies: introduce a special system of measures to support large families.
Table B14Q. Government policies: introduce tax for childless persons.
Table B14R. Government policies: measures to allow induced abortion only for health reasons.
Table B14S. Government policies: measures to increase safety of living environment and reduce crime.
Table B14T. Government policies: measures to allow children vote in elections via their parents.
Table B15. Government policies related to children: priority of measures.
Table B16A. Implementation of desired measures: it would be easier to have the desired number of children.
Table B16B. Implementation of desired measures: it would enable to have a child sooner.
Table B16C. Implementation of desired measures: reconsider the possibility of having a(nother) child.
Table B16D. Implementation of desired measures: reconsider the possibility of having a(nother) child.
Table B17A. Child allowance system: preference according to the number of children.
Table B17B. Child allowance system: preference according to the family income.
Table B17C. Child allowance system: preference according to the age of children.
Table B18. Preferred amount of monthly child allowance.
Table B19. Preferred amount of birth allowance.

Table B20. Government policies related to children: preferred timeframe.
Table B21. Government policies related to children: assessment of efficiency.
Table C01A. Length of male working life in Estonia: respondent estimate.
Table C01B. Length of female working life in Estonia: respondent estimate.
Table C02. Change in the age of retirement in Estonia during the past decade: respondent estimate.
Table C03. Unemployment rate in Estonia: respondent estimate.
Table C04A. Views on gender roles: both man and woman should contribute to household income.
Table C04B. Views on gender roles: a man has to earn money, a woman should look after family.
Table C04C. Views on gender roles: it is not good if man cares for children and woman goes to work.
Table C04D. Views on gender roles: family life suffers because men concentrate too much on work.
Table C04E. Views on gender roles: for a man the job should be more important than the family.
Table C04F. Views on gender roles: working women are highly respected.
Table C04G. Views on gender roles: a woman should not sacrifice her career for her children.
Table C04H. Views on gender roles: a family should have at least a evening meal together.
Table C04I. Views on gender roles: professionals can very well take care of children.
Table C04J. Views on gender roles: working mother can establish a secure relationship with children.
Table C04K. Views on gender roles: a pre-school child is likely to suffer if mother works.
Table C04L. Views on gender roles: family life suffers when woman has a full-time job.
Table C04M. Views on gender roles: what most women really want is a home and children.
Table C04N. Views on gender roles: being a housewife is just as fulfilling as working for pay.
Table C04O. Views on gender roles: having a job is the best way for a woman to be independent.
Table C04P. Views on gender roles: most women have to work to support their families.
Table C04Q. Views on gender roles: in their job women are less ambitious than men.
Table C05. Organisation of income in respondents family.
Table C06. Division of household work in respondents family.
Table C07A. Views on decision-making in household: decisions related to food and meals.
Table C07B. Views on decision-making in household: decisions related to personal shopping.
Table C07C. Views on decision-making in household: decisions related to house, furniture etc.
Table C07D. Views on decision-making in household: decisions related to car.
Table C07E. Views on decision-making in household: decisions related to holidays.
Table C07F. Views on decision-making in household: decisions related to savings.
Table C08A. Ideal choice for combining work and parenthood for men.
Table C08B. Ideal choice for combining work and parenthood for women.
Table C09A. Government policies: promote better job opportunities for women.
Table C09B. Government policies: facilitate women to focus on home and children.
Table C09C. Government policies: promote equal pay for equal work for women and men.
Table C09D. Government policies: rely fully on self-regulation in the labour market.
Table C09E. Government policies: promote female participation in politics.
Table C09F. Government policies: rely fully on the choice of electorate.
Table C09G. Government policies: promote female participation in technical occupations.
Table C09H. Government policies: promote jobs particularly suited for women.
Table C09I. Government policies: promote female participation in top management.
Table C09J. Government policies: encourage equal division of household tasks.
Table C09K. Government policies: encourage fathers' participation in childcare.
Table C09L. Government policies: introduce separate classes for girls and boys.
Table C09M. Government policies: promote the system of domestic education.
Table C09N. Government policies: give preference to men when good jobs are in short supply.
Table C09O. Government policies: ensure sufficient salaries for men to allow women to stay at home.
Table C09P. Government policies: consider homemaking periods in pension formula.
Table C09Q. Government policies: retain lower retirement age for women.
Table C09R. Government policies: give preference to women returning from child care leave.
Table C09S. Government policies: facilitate women to keep their family names in marriage.
Table C10. Government policies related to gender equality: priority of measures.

Table C11. Preferred duration of parental leave with full compensation.
Table C12. Preferred duration of guaranteed return to previous job after childbirth.
Table C13. Government policies related to gender equality: preferred timeframe.
Table C14. Government policies related to reconciliation of work and parenthood: preferred timeframe.
Table C15. Government policies related to gender equality: assessment of efficiency.
Table C16. Government policies related to reconciliation of work and motherhood: efficiency.
Table C17. Government policies related to reconciliation of work and fatherhood: efficiency.
Table D01. Proportion of older population: respondent estimate.
Table D02. Change in the proportion of older population: respondent estimate.
Table D03. Attitude towards the increase in the proportion of older population.
Table D04A. Views on the elderly: with their great experience, the aged are still socially useful.
Table D04B. Views on the elderly: young people can learn a lot from older persons.
Table D04C. Views on the elderly: the aged are an important resource for emotional support.
Table D04D. Views on the elderly: grandparents have an important role in rising grandchildren.
Table D04E. Views on the elderly: the aged maintain the continuity of society.
Table D04F. Views on the elderly: society should consider the rights of the aged.
Table D04G. Views on the elderly: society should consider the problems of the aged.
Table D04H. Views on the elderly: the aged are a burden to society.
Table D04I. Views on the elderly: the aged take away resources from society.
Table D04J. Views on the elderly: the aged are an obstacle to change.
Table D04K. Views on the elderly: the aged could focus on their interests after retirement.
Table D04L. Views on the elderly: the aged could do voluntary community work after retirement.
Table D04M. Views on the elderly: society should take primary care of the aged.
Table D04N. Views on the elderly: children should primarily take care of the aged.
Table D04O. Views on the elderly: it is not the task of children to take care for their aged parents.
Table D04P. Views on the elderly: it is also a duty of relatives to take care of the aged.
Table D04Q. Views on the elderly: aged parents should live with their children.
Table D04R. Views on the elderly: if a parent was in need, I would ask them to live with me.
Table D04S. Views on the elderly: with young children, one should not also have to care for parents.
Table D04T. Views on the elderly: the aged should live in old people's homes only when no family.
Table D04U. Views on the elderly: the aged should live in old people's home.
Table D05A. Caregiving to the elderly could be entrusted to spouse/partner.
Table D05B. Caregiving to the elderly could be entrusted to children.
Table D05C. Caregiving to the elderly could be entrusted to other relatives.
Table D05D. Caregiving to the elderly could be entrusted to friends or neighbours.
Table D05E. Caregiving to the elderly could be entrusted to public organisations.
Table D05F. Caregiving to the elderly could be entrusted to local government organisations.
Table D05G. Caregiving to the elderly could be entrusted to voluntary or solidarity organisations.
Table D05H. Caregiving to the elderly could be entrusted to church organisations.
Table D05I. Caregiving to the elderly could be entrusted to paid persons and private organisations.
Table D06. Preferred living arrangement for old age when one is not to manage alone at home.
Table D07. Preferred age of retirement.
Table D08A. Expected actual retirement age.
Table D08B. Actual retirement age for those who have already retired.
Table D09A. Participation in the second tier of pension system.
Table D09B. Participation in the third tier of pension system.
Table D10A. Changes of lifestyle at retirement: missing job duties.
Table D10B. Changes of lifestyle at retirement: experiencing the reduction of income.
Table D10C. Changes of lifestyle at retirement: missing the feeling of usefulness.
Table D10D. Changes of lifestyle at retirement: missing contacts with co-workers.
Table D10E. Changes of lifestyle at retirement: missing contacts with customers and business partners.
Table D11A. Government policies: make it possible for the elderly to work after retirement.
Table D11B. Government policies: develop a system of voluntary work for the elderly.

Table D11C. Government policies: increase the contribution of elderly for using health services.
Table D11D. Government policies: guarantee the availability of health services fully by the government.
Table D11E. Government policies: legalise euthanasia.
Table D11F. Government policies: increase the number of places where elderly can socialise.
Table D11G. Government policies: overcome architectural barriers to the mobility of elderly.
Table D11H. Government policies: develop specialised health services for the elderly.
Table D11I. Government policies: develop home care services.
Table D11J. Government policies: increase the number of institutions for the elderly.
Table D11K. Government policies: introduce regulations which would allow family caregiving.
Table D11L. Government policies: index pensions according to inflation.
Table D11M. Government policies: introduce a broader system of facilities for the elderly.
Table D11N. Government policies: develop second and third tier of pension system.
Table D11O. Government policies: concentrate all available resources to general pension scheme.
Table D11P. Government policies: give priority to the elderly over other population groups.
Table D12. Government policies related to the elderly: priority of measures.
Table D13A. Acceptance of pension reform: raise the retirement age.
Table D13B. Acceptance of pension reform: raise taxes for pension fund.
Table D13C. Acceptance of pension reform: lower pension benefits.
Table D13D. Acceptance of pension reform: force the children to support their parents economically.
Table D13E. Acceptance of pension reform: abolish privileged pension schemes.
Table D13F. Acceptance of pension reform: make old-age pension dependent on number of children.
Table D14. Acceptance of pension reform: priority of measures.
Table D15. Justification of privileged pension schemes.
Table D16. Government policies: transition from work to retirement.
Table D17. Preferred scheme of work for retired persons.
Table D18. Preferred amount of old-age pension.
Table D19. Government policies related to pension scheme: preferred timeframe.
Table D20. Government policies related to pension scheme: assessment of efficiency.
Table D21. Government policies related to health care system: assessment of efficiency.
Table D22. Government policies related to pension scheme: assessment of efficiency.
Table E01. Proportion of foreign-origin population in Estonia: respondent estimate.
Table E02. Change in the proportion of foreign-origin population in Estonia: respondent estimate.
Table E04. Attitude towards the proportion of foreign-origin population in Estonia.
Table E05A. Views: the presence of foreigners is positive, it allows cultural exchange.
Table E05B. Views: foreigners are necessary to do the work native people no longer want to do.
Table E05C. Views: increase of foreigners favours the spread of crime and terrorism.
Table E05D. Views: foreigners take away jobs from native population.
Table E05E. Views: too many foreigners endanger the future of native population.
Table E05F. Views: Estonia belongs to native population and there is no room for foreigners.
Table E05G. Views: foreigners should learn Estonian language and get used to our customs.
Table E05H. Views: children of foreigners should attend school in the same classroom as natives.
Table E06A. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Russians.
Table E06B. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Ukrainians.
Table E06C. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Belorussians.
Table E06D. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Finns.
Table E06E. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Latvians.
Table E06E. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Tatars.
Table E06F. Experiences with subgroups of foreign-origin population in Estonia: Jews.
Table E07A. Attitude towards neighbouring countries: Lithuania.
Table E07B. Attitude towards neighbouring countries: Latvia.
Table E07C. Attitude towards neighbouring countries: Poland.
Table E07D. Attitude towards neighbouring countries: Sweden.
Table E07E. Attitude towards neighbouring countries: Germany.

Table E07F. Attitude towards neighbouring countries: Finland.
Table E07G. Attitude towards neighbouring countries: Russia.
Table E08. Implications of ethnic multiculturalism to the future of Estonia.
Table E09. Attitude towards the marriage between respondents child and immigrant.
Table E10A. Government policies: should be granted citizenship irrespective of knowledge of Estonian.
Table E10B. Government policies: after 5 years, should have the right to vote in national elections.
Table E10C. Government policies: after 5 years, should have the right to vote in local elections.
Table E10D. Government policies: after 5 years, should have the right to become elected in Riigikogu.
Table E10E. Government policies: after 5 years, should have the right to be elected in local government.
Table E10F. Government policies: support those who want to return.
Table E10G. Government policies: expel all illegals from the country.
Table E10H. Government policies: grant citizenship to integrated foreigners as quickly as possible.
Table E10I. Government policies: impose large fine on companies which employ illegals.
Table E10J. Government policies: give general amnesty to all illegal migrants from time to time.
Table E10K. Government policies: give foreigners social guarantees equal to native population.
Table E10L. Government policies: introduce a quota system to ensure equal representation of foreigners.
Table E10M. Government policies: exempt relatives of foreigners from any immigration restrictions.
Table E10N. Government policies: promote the integration of foreigners.
Table E10O. Government policies: return foreigners who are not interested in integration.
Table E10P. Government policies: promote immigration because population number is decreasing.
Table E10Q. Government policies: restrict land ownership to citizens exclusively.
Table E10R. Government policies: ensure foreigners education in their own language.
Table E10S. Government policies: ensure foreigners with education in official state language.
Table E10T. Government policies: apply immigration quota.
Table E10U. Government policies: immigration should not be restricted at all.
Table E10V. Government policies: promote Estonianisation of foreign names.
Table E11. Government policies related to immigration: priority of measures.
Table E12. Government policies related to immigration: preferred timeframe.
Table E13. Government policies related to immigration: assessment of efficiency.
Table F01. Priority area of population-related policies when resources are limited.
Table F02. Concerns about privacy of individuals and data protection.
Table F03. Reliability of population information versus privacy of individuals: which is given a priority.
Table F04. Reliability of population information in Estonia: assessment.
Table F05. Preferred dynamics of population number in Estonia.
Table F06A. Participation in local elections in 2002.
Table F06B. Participation in national elections in 2003.
Table F07A. Change in political preference between 1999 and 2002 local elections.
Table F07B. Change in political preference between 1999 and 2003 national elections.
Table T01. Gender.
Table T02. Marital status.
Table T03. Number of children.
Table T04A. Timing of first birth.
Table T04B. Timing of second birth.
Table T05. Number of household members.
Table T06. Household composition.
Table T07. Main source of household income.
Table T08. Monthly per capita net household income.
Table T09. Locus of control.
Table T10. Birth cohort.
Table T11. Place of birth (county).
Table T12. Duration of residence.
Table T13. Ethnic affiliation.
Table T14. Number of siblings.

Table T15. Level of education.
Table T16A. Number of weekly working hours.
Table T16. Main activity.
Table T17. Previous work experience of those currently not employed.
Table T19. Religious affiliation.
Table T20. Confession.
Table T21. Church affiliation.

TABELID
TABLES

LISA
APPENDIX